comando

MARC CHARUEL

BLESTEMAT RĂZBOI

VOLUNTAR ÎMPOTRIVA SÂRBILOR

NEMIRA

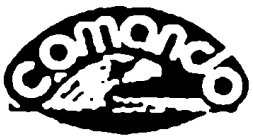

58

Colecție coordonată de VALERIU VAȚEL

Marc Charuel

BLESTEMAT RĂZBOI

VOLUNTAR ÎMPOTRIVA SÂRBILOR

Traducere din limba franceză de FELICIA MIHAI

NEMIRA
2000

Coperta colecției: RĂZVAN LUSCOV

MARC CHARUEL
PUTAIN DE GUERRE
GASTON BESSON
VOLONTAIRE FRANÇAIS CONTRE LES SERBES

© Éditions du Rocher, 1993
© Editura Nemira, 2000

Comercializarea în afara granițelor țării fără acordul editurii este interzisă.

Difuzare:
S.C. Nemira & Co, Str. Popa Tatu nr. 35, sector 1, București
Telefax: 314.21.22, 314.21.26
Clubul cărții: C.P. 26-38, București

e-mail: editura@nemira.ro
www.nemira.ro

ISBN 973-569-404-2

Pentru Marie C.

... Oricare ar fi primirea care ne așteaptă, să nu uităm că suntem și supraviețuitorii unui infern unde oameni au acceptat să moară pentru a putea domoli scandalul provocat de cei care se mulțumesc să trăiască.

REVEREND PÈRE STIHLE.
Preotul și Comisarul

Și iartă, Doamne, păcatele noastre!

SERGE GAINSBOURG

AUSTRIA
UNGARIA
ITALIA
LJUBLJANA
Sava
SLOVENIA
ZAGREB
KARLOVAC
SUNJE
OSIJEK
VINKOVCI
SLAVONSKI-BROD
VUKOVAR
CROAȚIA
BOSANSKI-BROD
BIHAC
BRCKO
BOSNIA-HERȚEGOVINA
KNIN
KUPRES
SARAJEVO
GORAZDE
SERBIA
SPLIT
Neretva
MOSTAR
MAREA ADRIATICĂ
MUNTENEGRU
DUBROVNIK
ITALIA
ALBANIA
Zonele în care Gaston Besson a participat la bătălii

AVERTISMENT

Războiul din fosta Iugoslavie se deosebește, oare, de celelalte războaie?

Fără îndoială că nu. A fost un război în toată regula, cu tot cortegiul lui de torturi și deportări, de umilințe, de violuri și de asasinate. Și cu toate că întreaga presă a reflectat pe larg atrocitățile comise, clasa politică a continuat să le ignore, sesizând cu întârziere adevărata lor dimensiune. A fost un război ca toate războaiele, numai că de data asta obuzele explodau la mai puțin de două ore de zbor de Paris, la mai puțin de o mie de kilometri de tunelul Mont Blanc! Era mai mult decât îngrijorător. Era de netolerat! Mulți, asemenea lui Gaston Besson, s-au ridicat împotriva lui, încercând să reînvie experiența Brigăzilor Internaționale.

L-am cunoscut pe Gaston Besson în 1986, în studiourile unei societăți de producție video. Eu veneam de pe un front, el se întorcea de pe altul, unde făcuse un excelent reportaj despre niște rebeli care cuceriseră un vârf de munte pierdut undeva, în străfundurile unei jungle fără nume. După șase ani de rătăciri de pe un front pe altul, fără sorți de izbândă, se hotărâse să nu mai pună niciodată mâna pe armă și să-și schimbe „meseria". Voia să întoarcă spatele acestei vieți de aventuri fără viitor și să redevină „un om ca toți oamenii". Când am plecat în Croația, în iarna anului 1991, pentru a transmite informații despre evenimentele care aveau loc acolo, m-a rugat să-l iau cu mine. Nu credeam că se va înrola din nou. Uneori, războiul se strecoară adânc în unele suflete și, cu tot dezgustul stârnit, poate deveni obsesie.

După nouă luni petrecute în mijlocul sângeroaselor lupte din Croația și Bosnia, Gaston s-a întors la Paris. Cartea de față s-a plămădit din discuțiile noastre, iar el a devenit personajul central. Experiența camarazilor săi, dobândită în atâtea bătălii, a îmbogățit și ea povestirea. Cartea este o mărturie, o „radioscopie" dură, nemiloasă, a războiului care „romanesc" apare doar în literatură, când de fapt este numai aberație și necunoscut, și ar trebui să incite națiunile ce trăiesc în pace la reflecție asupra gravității unor sintagme ca: „necesitatea de ingerință" sau „a declara război războiului"... Paginile de față cuprind o reprezentare clară și brutală a luptelor purtate și încearcă să ne dezvăluie adevăratul sens al cuvintelor lui Erich Maria Remarque: *„Veseli sau triști, când plecăm pe front nu suntem decât soldați obișnuiți; când ajungem însă pe front, în bătaia focului, ne transformăm din oameni în fiare."*

1. SINDROMUL VUKOVAR

Credeam că mă puteam considera viu printre cei vii. Mă înșelam: eram mort.

Totul - culoarea, mirosul, aspectul morților – pătrunsese adânc în mine. Morții înșirați de-a lungul drumurilor, morții aliniați ca niște popice la intrările în sate, morții striviți sub pământul năruit al tranșeelor, morții cu piepturile înfipte în volanul *comand-car*-urilor, cu creierii împrăștiați pe parbrize, morții spânzurați ca niște ghirlande de ramurile copacilor...

Erau îngrozitor de mulți. Erau mai mulți morți decât vii și se vorbea numai despre ei... Pe front mirosea mai mult a mort decât a after-shave. Coloanele interminabile de refugiați care se deplasau fără întrerupere pe firul văilor aduceau mereu aceleași vești înspăimântătoare... Cărau cu ei moartea. Și răscoliți de relatările lor înfricoșătoare, ne duceam să omorâm, la rândul nostru!

Acolo, în Iugoslavia, am murit, căci în război se moare! Vukovar, Vinkovici, Mostar, Brcko, Sarajevo au fost locuri blestemate, unde nu se putea să nu pierzi ceva de preț. Aș fi putut să trăiesc, dacă nu mă duceam în câmpiile din Slavonia* sau în munții din Hertegovina.

Timp de nouă luni am văzut mai mulți morți decât vii... Cuprinși de gânduri funeste, unii dintre militari se mai exprimau doar în termeni macabri: „Câte zile oi mai avea... dacă mâine mai trăiesc..." Un flăcău de vreo douăzeci de ani,

* Slavonia Orientală – provincie istorică a Croației, cu capitala la Vukovar (n. red.).

înalt, blond, jovial – fost brutar la Zagreb înaintea declanșării războiului –, își istorisea faptele de pe câmpul de luptă, folosind doar cuvinte sinistre: „Azi am trimis pe lumea ailaltă șapte... cu doi mai mult ca ieri... mâine o s-o mierlească și mai mulți..." Vorbe zise cu năduf, dar și cu satisfacție, ca și cum ar fi vorbit de plăcinte sau prăjituri cu ciocolată.

Cine ar fi putut scăpa nevătămat dintr-un asemenea măcel? Războiul lasă întotdeauna în urma lui morți și nebuni. Și noi ne număram printre cei trecuți pe lumea cealaltă... E adevărat că respiram, dar eram morți printre cei vii.

Într-o seară, după întoarcerea mea la Paris, m-am oprit la un bar din Saint-Germain pe care altădată îl frecventam adesea, împreună cu prietenii. Mă uitam la cei care-și savurau liniștiți băuturile. Îi cunoșteam din vedere. Și dintr-o dată m-a fulgerat întrebarea: „Aș fi oare în stare să omor pe vreunul dintre ei? Pe bărbatul de lângă mine sau pe tânăra de colo?" M-am surprins răspunzând afirmativ. Da! Bineînțeles! Nici nu era așa de greu. O apăsare pe trăgaci, un glonț în cap, apoi încă unul pentru mai multă siguranță, și pe urmă valea! A fost momentul în care mi-am dat seama că încetasem să exist.

Înainte de a pleca pe front, răsfoiam ore întregi tot felul de reviste. Când descopeream o fotografie care înfățișa un mort sau o grămadă de morți, trântiți unii peste alții, ca într-un fel de orgie, pliam jurnalul ca s-o pot cerceta mai bine. Uneori era reușită, clară – morții nu mișcau! Îi priveam îndelung și, totuși, ceva scăpa înțelegerii mele. Erau acolo în fața ochilor mei, dar parcă-i priveam printr-un văl. Ca la cinema. Erau morți pe care nu-i atinsesem, al căror miros nu-l simțisem. Erau toate imagini „prezentabile", ce fuseseră cenzurate cu siguranță de vreun șef de serviciu grijuliu, care nu voise să le strice ziua cititorilor, șocându-i, întristându-i peste măsură: „Dăm câțiva morți, da' nu prea mulți, și imaginile să nu fie chiar monstruoase!"

Toate ororile care umpleau paginile cotidianelor erau doar o palidă, dacă nu chiar nesemnificativă, reprezentare a

realității în comparație cu cea pe care o trăiserm pe front. Poate ar fi mai corect să spun „a dramaticei realități la care contribuiserm din plin". Într-o zi am înțeles, brusc, că toate fotografiile, toate detaliile despre război care ajungeau la ora aperitivului, prin intermediul presei, la fidelii clienți ai barului *Café du Commerce* erau, de fapt, lipsite de forță evocatoare, nereprezentând nimic față de ororile la care participasem și care acum făceau parte din mine. Îmi amintesc că mi-am spus: „Gata, sunt definitiv pierdut! Până aici mi-a fost."

Războiul ăsta nenorocit ne-a strecurat scârba și dezgustul în sânge, picătură cu picătură. Încetul cu încetul. Acum era prea târziu, nu mai puteam fugi, deveniserăm dependenți de el. Duceți-vă azi la Zagreb, într-un bar de noapte, căutați din priviri doi tipi în civil și încercați să aflați care dintre ei a făcut războiul. Cel abătut, care nu dansează, care are un walkman pe urechi și își ascultă propria-i muzică în fața sticlelor goale de rachiu înșirate pe masa din fața lui, care-și întoarce brusc capul pentru a-și putea șterge lacrimile, acela face parte din cohorta victimelor.

Figuri cu expresii asemănătoare am văzut cu sutele pe front, dar în special în spatele frontului, în spitale... Peste tot, fețe crispate, cenușii, buze uscate, guri schimonosite, corpuri chircite, priviri opace, întunecate ca străfundurile oceanelor. Chipul meu se reflecta în ochii lor ca într-o oglindă. Evitam să-i privesc, căci aș fi preferat ca ochii lor să fi reflectat o altă imagine. Tot așa evit acum să privesc un veteran de război, care își povestește isprăvile de pe front cu surâsul pe buze, ca să nu-l aud zicând: „Zâmbetul meu te'nnebunește, nu-i așa?"

Cât de trist poate fi chipul unui tânăr care-ți spune că a trăit prea mult! Noi poate am fi reușit să ne consolam, doar că nu aveam nici un chef să facem asta. Ceilalți? Nici nu-și pot imagina ce departe sunt de stările sufletești care așternu pe fețe asemenea expresii! Profitorii, lașii, fugarii, dezertorii, reformații se pot considera norocoși. N-ar trebui să vorbim cu

cei care nu s-au aflat niciodată pe un câmp de luptă, căci vorbim limbi diferite, și-apoi morții nu discută cu cei vii.

Înainte de a primi botezul focului înclini să crezi că știi totul despre război. Ziariștii, scriitorii, fotografii au descris, atât de detaliat, războaiele sub toate formele lor, de la cele mai simple până la cele mai complicate, de la operațiunile de grup până la cele individuale, de la războiul dus ziua sau noaptea la cel dus vara sau iarna, pe toate fronturile – în Asia, în Africa, în Europa –, încât ești convins că nimic nou nu ți se mai poate arăta ochilor. Ți-a fost descrisă criza de nebunie a unui GI de culoare, aflat pe vârful colinei 881, în fața cadavrului prietenului său alb preschimbat într-o statuie de glod; ți-au fost arătate fotografii; ai văzut cadavrul luptătorului de gherilă zăcând alături de un rucsac din care ieșiseră, împrăștiindu-se pe jos, fotografiile logodnicei lui din Vietcong; ai văzut ultimul rictus al partizanului spre care ținteа pistolul colonelului Loan, scenă petrecută undeva la periferia orașului Saigon... Te-au îngrozit chipurile copiilor înspăimântați, ținuți în brațe de mamele lor, în timp ce avioanele italienilor mitraliau drumurile din sudul Franței; ai văzut disperarea din ochii bărbaților aflați în spatele gardurilor de sârmă ghimpată ale lagărelor de concentrare sau vârfurile baionetelor ieșind din tranșee și leșul soției generalului de culoare care se descompunea lent pe marginea unui drum din junglă sub privirile indiferente ale șirului de rebeli... Priviri triste, resemnate, expresie a atâtor bătălii pierdute.

Și totuși, toate acestea nu exprimă nimic față de ceea ce simți atunci când, cu propriile-ți mâini, scoți din buzunarele unui mort fotografiile soției sau ale copiilor și scrisorile lor, simplă înșiruire de cuvinte banale lipsite de sens, sau actele lor de identitate, căci și morți au un nume și o dată de naștere care trebuie știute... „Irina Ubranovič, născută la Belgrad, în 12 iunie 1976"... Ce-o fi căutat fata asta la două sute de kilometri depărtare de casă? De ce a fost nevoie să moară? Și pentru ce moartea ei trebuia să mă marcheze pentru tot restul vieții?

Dar ce să mai spun de voluntarul străin pe care nimeni nu l-a văzut plângând, căci nu plângea niciodată, primul care, cu rucșacul în spate, se arunca în luptă, mereu înaintea altora? De ce trebuia oare să mă fi aflat lângă el și să-l văd cum intră în câmpul minat, să-i zăresc ochii jucând în lacrimi, să-l aud cum își înăbușe hohotele de plâns, să-i simt mirosul și să-l văd stând în genunchi lângă cadavrul celui mai bun prieten, pentru ca apoi să-l aud urlând în timp ce-i legăna capul în brațe, repetându-i necontenit numele? Trebuia să fi trăit asemenea scene pentru a putea spune „știu ce-i războiul".

În acest sens, fotografia marelui GI de culoare care, cu brațele întinse, se arunca peste cadavrul prietenului său era lipsită de forță evocatoare. Realitatea dură, puternică spulbera expresia imaginii. A reușit să vă emoționeze până la lacrimi? De fapt, fotografia asta nu putea exprima nimic în comparație cu o oră trăită în mijlocul celor care mor. Până nu te afli pe front, nu știi ce-i războiul! Începi să-l înțelegi abia atunci când ești nevoit să împingi cadavrele cu piciorul, să le răsucești ca să poți ajunge la buzunare, pe care trebuie să le scotocești în căutarea actelor și a altor obiecte personale.

Un lunetist, trăgător de elită sârb, fusese împușcat de o patrulă de *scouts*, membri ai unor formațiuni speciale, într-un adăpost individual în Hertegovina. Militarul zăcea pe spate, peste rucsacul lui, asemenea unei broaște țestoase întoarse cu burta în sus. Era ceva comic în poziția în care îl surprinsese moartea. În jurul lui se împrăștiaseră, ieșite din rucsac, hărți, mesaje codificate și un pachet de plicuri – vreo douăsprezece scrisori - prinse cu un cordon care fusese roz sau roșu înainte de a se fi decolorat de transpirație. Aceeași mână așternuse pe hârtie rândurile scrise îngrijit și ordonat. Erau scrisori de la soția lui din Sarajevo. Îi povestea coșmarul pe care-l trăia orașul și locuitorii din toate cartierele – croat, musulman, dar și sârbesc. Toate descrierile amănunțite pe care le făcea femeia despre nebunia criminală a unor bărbați păreau deplasate

tocmai pentru că erau adresate unui alt bărbat, soțul său, implicat și el în asediul unui oraș.

Cu cât interpretul croat avansa în traducerea cuvintelor acestei necunoscute din Sarajevo, cu atât cadavrul care zăcea la picioarele mele căpăta mai multe dimensiuni ispășitoare. Scrisorile femeii îmi ardeau mâinile.

Sarajevo, 2 martie

Dragul meu,

Toata ziua s-au auzit împușcături în oraș. La intersecțiile mai importante s-au ridicat baricade, așa că nu mai am cum să ajung la Miroslav. Copiii sunt bolnavi, nimic grav, totuși ar fi trebuit să-i vadă un medic. Îți amintești că el locuiește pe drumul care duce la aeroport și am fost sfătuită să nu merg într-acolo. Separatiștii vor să facă pogromuri. E groaznic: nimeni nu ne ajută. Ne este tare dor de tine. Întoarce-te cât mai repede. Locul tău nu-i în Hertegovina. Nici nu știu, de fapt, unde ești. Vino acasă să ne aperi.

Sarajevo, 25 martie

Mirshka,

Situația se degradează pe zi ce trece. Viața în oraș devine de nesuportat. Ar trebui, cât mai repede posibil, să se promulge republica autonomă, și atunci poate că lucrurile ar merge mai bine. Musulmanii sunt foarte agresivi și născocesc tot felul de zvonuri năucitoare referitoare la intențiile noastre.

Vecina a născut o fetiță. E blondă ca taică-său. Și vecinei îi este dor de bărbatul ei. A aflat că el participă de câteva zile la o operațiune militară în nordul Bosniei. Numai de asta nu aveam noi nevoie. Nu ziceai și tu că războiul ăsta în care au murit atâția bărbați în Croația e o adevarată nebunie? Oare când se va sfârși?

Se vorbește din nou de crearea unui stat federal în Bosnia, se zice că asta ne-ar scăpa de războiul civil. Doamne ajută! Războiul dus aici ar însemna o adevărată baie de sânge. Te așteptăm să te întorci.

Sarajevo, 5 aprilie

Mi-e frică. Ieri, în timpul unei manifestații pentru pace, s-a tras în oameni. Au fost morți. Se pare că – după spusele unui vecin – s-a tras din Holliday Inn. Dacă-i adevărat, înseamnă că ai noștri sunt de vină.

Am văzut la televizor că se dau lupte grele la Kupres. Ne rugăm la Dumnezeu ca tu să nu fii acolo. Am aflat că, în sfârșit, Căștile Albastre o să se instaleze la Krajina, poate chiar și la Sarajevo. Toată lumea nu vorbește decât despre asta. Ar fi singura cale de salvare pentru ca orașul să nu se scalde într-o baie de sânge!

Ne dădeam din mână în mână aceste scrisori așternute în grabă pe foi de hârtie rupte dintr-un caiet de școală. Și în timp ce scrisorile erau citite cu voce tare, militarii se uitau din când în când la omul întins la picioarele noastre, care se cufunda tot mai adânc în toropeala morții.

Sarajevo, luni 6 aprilie

... Cred că a înnebunit lumea! Săptămâna trecută macedonenii și-au votat independența și se pare că nici Bosnia-Herțegovina nu e departe de a face același lucru! Politica asta ne otrăvește existența din ce în ce mai mult. Ieri au avut loc ciocniri în tot orașul. Au durat toata ziua. Forțele noastre de auto-apărare s-au opus poliției și se vorbește că ar fi vreo treizeci, patruzeci de morți... Acum ne simțim și mai constrânși, deplasările ne sunt și mai limitate, căci s-a declarat starea de asediu. Până acum ieșeam noaptea să ne aprovizionăm, fără să riscăm să fim împușcați de lunetiști. Acum nu mai știm cum o să facem față acestui haos nemaiîntâlnit.

Poliția bosniacă a declarat că milițienii sârbi au deschis focul asupra unei mulțimi de oameni neînarmați care manifesta în fața Parlamentului. Dacă e adevărat, e îngrozitor, fiindcă aceste metode de contrabandiști barbari ne dezonorează.

Vecina noastră plânge și tot repetă că bombardamentul ăsta declanșat de forțele noastre în prima zi a Ramadanului o să adâncească și mai mult prăpastia care ne separă.

Tot nu știu unde te afli, nu am vești de la tine, nu știu ce faci și curierul care duce poșta nu prea știe ce să-mi spună. Scrie-mi barem că ești în viață. Avem nevoie de tine. Te așteptăm.

Sarajevo, 23 aprilie

Am crezut că îmi pierd mințile. Sunt singură cu copiii, iar bombardamentele nu încetează. Orașul este de nerecunoscut. Nu mai sunt alimente, transporturile în comun nu mai funcționează. Ni se taie mereu curentul electric, ni se întrerupe apa. În fiecare dimineață ne trezim în bubuituri de artilerie și nu știm cine în cine trage.

Dobrinja și Butmir au fost distruse și se zice că femei și copii stau ascunși în pivnițe inundate printre sute de morți. Îi deplâng sincer, chiar dacă printre ei se găsesc și musulmani. Îți amintești? Aveam prieteni printre ei!

O să încerc să merg cu fetele în satul Ilidza, unde sunt cantonate trupele noastre, poate acolo o să fim mai în siguranță și o să găsim și ceva de-ale gurii, căci copilele slăbesc văzând cu ochii. Ele întreabă mereu de tine. Desenează-le ceva, o să fie încântate.

Sarajevo, 6 mai

Trăim, numai noi știm cum! N-am putut să ajungem la Ilidza. Când ne-am întors, Irina era cât pe ce să fie omorâtă de un lunetist. Trăim de opt zile ascunse în pivnița casei. Tunurile sârbești – tunurile noastre – sunt îndreptate încă de săptămâna trecută spre cartierul nostru, ca să-i omoare pe partizanii musulmani. Îți poți imagina ce simt.

Vechile cimitire au fost redeschise. În estul orașului, fostul cimitir turcesc adăpostește acum sute de familii croate și musulmane. S-a spus la radio că și-au găsit refugiu într-o subterană

care datează încă din vremea imperiului austro-ungar. Numai că cimitirele nu servesc doar ca adăpost celor aflați încă în viață, ci și zecilor de morți care sunt îngropați acolo pe ascuns. În toate grădinile publice sunt îngropați în fiecare zi alți morți. Gropile sunt săpate dinainte. Te trec fiorii când te uiți la ele. Stau căscate, parcă ne așteaptă. În ele sunt îngropați unii lângă alții ortodocși, musulmani, catolici...

Tot timpul mă gândesc la tine. Îți văd fața, mâinile, îmi petrec ore întregi cu capul pe hainele tale ca să-ți simt mirosul.

Toți vorbesc că trupele sârbești masacrează civilii. Spune-mi că nu-i adevărat.

Sarajevo, 7 mai

Oh, Mirshka, în sfârșit am primit vești de la tine! Am citit și recitit scrisoarea ta de cel puțin o sută de ori. Grenadele explodau în jurul meu, dar nu le auzeam. Sunt bucuroasă că te lupți cu mult curaj cu teroriștii ustași. Eu continui să cred că mai există și oameni buni pe lumea asta.

Ieri am făcut rost de ceva alimente. Ni le-a adus în pivniță, unde ne adăpostim, o vecină musulmană. Fetițele nu mâncaseră de trei zile. Dacă ai ști ce slabe sunt! E îngrozitor! M-au rugat să le citesc de mai multe ori scrisoarea ta. Te iubim din tot sufletul. Ai grijă de tine.

Dacă aș fi putut, i-aș fi scris acestei femei că dragul ei de bărbat nu era altceva decât un odios criminal, un ucigaș de copii. Tocmai el, bărbat căsătorit, cu copii! În același timp, scrisorile pe care le citisem îl învăluiau pe acest sârb nenorocit într-o nemeritată aureolă de umanism. Din nefericire pentru noi, cei care-i doriserăm moartea, cei care-l pândiserăm ore întregi, apoi îl executaserăm ca pe un criminal prins în vizuina lui ca într-o cursă, suprimarea lui luase, după citirea scrisorilor,

o semnificație de nesuportat. Trebuie să citești asemenea scrisori, cu mâinile mânjite de sânge, ca să poți descoperi partea mai puțin cunoscută a războiului...

La Paris, îmi petreceam ore întregi uitându-mă la televizor, încercând să înțeleg adevăratul sens al imaginilor transmise din infernul iugoslav. Înregistram știrile. Când zăpada apărea în imaginile de pe micul ecran, începeam să-mi revăd casetele. Evenimentele de pe front erau relatate ca într-un fel de serial aproape tot atât de reușit ca serialul *Kojak*. Imaginile fugitive prinse de obiectivul camerei de luat vederi mi se gravaseră adânc în memorie, spre o eternă aducere aminte. Vedeam schelete din muzeul Gradski, căzute în stradă, care șocau, totuși, mai puțin decât cadavrele împrăștiate peste tot... Se derula imaginea unei bătrâne care mergea în urma unui măgar pe spinarea căruia se aflau coșciugele celor doi fii ai ei, apoi cea a unei femei care se plimba pe o alee de platani uscați, ținându-și în brațe copilul mort... Fusese filmată ușa bisericii Sfântul Nicolae pe care spânzurau bătute în cuie picile luptătorilor din comandourile Legiunii Negre... Se arăta apoi un răstignit cu o pancartă atârnată pe piept pe care scria „ustaș" și morții aruncați unii peste alții pe terenul central al stadionului peste care șiroia ploaia... Și fabrica de încălțăminte, mândrie a regimului titoist, distrusă de obuze... Fuseseră filmate coloane de bărbați de-a lungul cărora alergau femei înnebunite de ură care, arătând cu degetul, urlau furioase: „Ăsta-i! Uite și ăsta!"... și milițieni sârbi care se repezeau și-i smulgeau din șirul de luptători croați pe cei denunțați, ducându-i la locul de execuție... Dar toate aceste imagini urmau să-și capete adevărata semnificație și dimensiune emoțională abia când m-am aflat pe front.

Tot ceea ce s-a publicat încă de la începutul acestui conflict armat pălește în fața ororilor pe care le-am văzut și

chiar, îndrăznesc să afirm, le-am provocat în fosta Iugoslavie. Și totuși televiziunea este cea care m-a determinat să plec pe front. Târziu, pe când mă aflam în mijlocul dezastrului, mi-am dat seama că, de fapt, nu s-a scris tot, că nu s-au strâns destule mărturii despre această barbarie europeană.

Îmi amintesc de nebunul acela de călugăr ortodox care, din mânăstirea lui din Serbia, lansa către populație chemări pentru dezlănțuirea unui război sfânt contra croaților... Jongla cu cranii carbonizate de copii și-i întărâta pe credincioși să purceadă la un nou măcel.

Ziariștii întrebau de obicei: „Și câți morți sunt?" – când de fapt ar fi trebuit să întrebe: „Câtă suferință este?" Numai că sinițămintele sunt greu de contabilizat... Îmi revin în minte soldații croați, îmbrăcați după chipul și asemănarea lui Rambo, care purtau aceleași uniforme, aveau aceleași priviri, vorbeau aceeași limbă cu a dușmanului și care, pe un pod aflat undeva între Croația și Bosnia, făceau schimb de prizonieri. Și prizonierii erau identici, la fel de zdrențăroși, aveau întipărite pe chipuri aceleași expresii și foloseau aceleași vorbe. Fuseseră tratați și unii, și ceilalți de călăii lor cu aceleași insulte și lovituri... Îmi amintesc declarațiile făcute de cei care reușiseră să scape din infernul pușcăriilor: ore de tortură, lipsă de mâncare, de apă, persecuții, execuții făcute în grabă. Dar despre mărturiile celor care asistaseră la moartea celor dragi?! Revăd și acum imaginea celor două șiruri de soldați sârbi și croați, învăluiți în ceața unei dimineți geroase, în timp ce schimbau între ei cosciugele pe care le căraseră pe spinări încovoiate...

Ocuparea orașului Vukovar se înscrie în istorie ca simbol al infamiei acestui război civil și al lașității europene. Fostă cetate romană, perlă a Dunării, împărăție a apelor, a șleapurilor și a șalupelor, unde totul apărea sau dispărea din ceață în ritmul șuierăturilor de sirenă, orașul figura în vechile ghiduri turistice pentru „șalăul în sos roșu" și vinul Traminjac – vin

obținut din strugurii care se coceau pe colinele sale. Nici în cel de-al doilea război mondial, când a fost strivit de la un capăt la altul de Panzerele germane, apoi de regimentele sovietice, orașul nu a suferit atât cât l-au făcut să sufere locuitorii lui. Nimic n-a scăpat nevătămat, nepângărit – nici icoanele și crucifixurile, nici răniții, nici copiii și bătrânii.

Din orașul de altădată nu mai rămăsese nimic în picioare. Era un câmp plin de ruine. Peste tot se vedeau doar fațade străpunse de proiectile de toate calibrele, mormane de moloz, case dărâmate, arbori decapitați, străzi desfundate, grădini bombardate, cimitire răscolite, cu morții ieșiți din morminte, biserici spulberate, clopotnițe năruite... Ura împotriva catolicismului îi determinase pe sârbi să distrugă până și cele mai frumoase monumente. Nici o clopotniță nu rămăsese la locul ei. Sunt amănunte? Se poate, doar că ele arată, printre altele, că acest război n-a fost dus de profesioniști, fiindcă aceștia nu și-ar fi distrus reperele pentru tirul artileriei. Nici croații n-au procedat altfel, căci, încă la începutul ostilităților, și-au manifestat plăcerea diabolică de a distruge în mod sistematic bisericile ortodoxe sârbești. Am petrecut ore întregi, trecând de la descurajare la exasperare, explicându-le importanța reperelor pentru reglarea tirului mortierelor, deoarece bisericile și turlele clopotnițelor erau singurele care figurau pe hărțile noastre!

Așa a devenit Vukovarul un oraș fantomatic, bântuit de vântul înghețat care venea dinspre câmpia centrală, tocat de obuze, devastat de violență, de ură și de o nebunie fără margini.

A fost un război mârșav, în care luneta lansatoarelor de rachete era reglată pe crucea roșie a salvărilor, război în care copilul vecinului era trimis să calce pe mine, pentru ca apoi trupele să poată trece fără riscul de a sări în aer... Din înălțimea colinelor de piatră ale masivului Petrova Gora, bazucile sârbilor îi secerau pe toți cei pe care-i puteau surprinde în bătaia armelor.

Când au început luptele la periferia orașului Borovo Naselje, numeroși civili s-au refugiat la Sremske. Au avut parte doar de-o lună de liniște, fiindcă războiul i-a ajuns din urmă. Sârbii își relansau atacul sub pretext că în sat se ascundeau partizani. Se repeta mereu același perfid scenariu: sârbii cereau sătenilor să le predea armele, numai că nu li se preda nimic, pentru simplul motiv că țăranii nu dețineau aceste arme. Atunci, sârbii veneau cu tancurile, bâlciul începea, iar sătenii n-aveau încotro și își părăseau satul.

De la Sremske, oamenii se îndreptau spre Tompojevce. Cei care aveau mașini o apucau pe drumurile ce duceau la Vinkovci sau Osijek. Iar când obuzele cădeau și în Tompojevce, civilii fugeau mai departe către alt sat. Și tot așa mereu. Sârbii nu conteneau să le întindă tot felul de curse. Într-o zi, refugiații au fost prinși ca șobolanii în capcană. Folosind arme albe, milițienii făceau „curățenie" în jurul lor. Câteva femei încercau să scape, fugind printr-un lan de porumb. Când plecaseră din sat, luaseră cu ele o pușcă și o cutie de conserve cu gulaș, pe care urmau s-o împartă în trei. Unsprezece zile au tot rătăcit prin lanul de porumb, printre tot felul de mortăciuni mâncate pe jumătate de animale: cadavre de porci, de oameni, de copii părăsiți de mamele lor. Uneori, vedeau pe drum coloane interminabile de vehicule care cărau spre Belgrad prada ultimelor bătălii: zeci de televizoare, frigidere, fotolii, mese, căzi de baie, chiuvete, scări, unelte de grădinărit... Nu le venea să-și creadă ochilor! Să fi fost sârbii chiar atât de săraci?

Toate aceste imagini defilau non-stop pe ecranul televizorului meu. Acumulasem ore întregi de înregistrări. Trăiam ca într-o cazemată, cu privirea țintuită pe toate aceste orori, care începuseră să facă parte din mine. Chiar și atunci când am ajuns pe front, a continuat să-mi răsune în urechi vocea feminină de la televizor - o voce monotonă, sugrumată de emoții -, prin intermediul căreia aflasem că absurdul avea un

nume: Vukovar. La televizor am văzut raidurile repetate ale Mig-urilor ce mitraliau fără cruțare sau împrăștiau napalm pe câmpuri, semănând continuu teroarea... Revedeam nopțile de groază ale țăranilor din lanul de porumb care încercau cu disperare să avanseze cât mai mult, pentru a se îndepărta de teroriștii care veneau pe urmele lor. În apropierea satelor, auzeau împușcăturile plutoanelor de execuție, iar noaptea, când era liniște, auzeau râsetele sârbilor în timp ce azvârleau leșurile celor împușcați.

Și tot la televizor am văzut nepăsarea europenilor atunci când cea de-a treia forță militară de pe continent s-a năpustit asupra orașului Vukovar și când Mile Dedakovič după un asediu de nouăzeci de zile – a ordonat trupelor sale să se predea. Astfel, Vukovarul a intrat pe mâna unor nemernici de soldați, barbari jegoși și păduchioși, care, uluiți de propria lor victorie și clocotind de o ură fără margini, s-au repezit să deporteze civilii și să execute răniții și prizonierii undeva în apropierea pădurii Dubrava. Am privit îndelung imaginile care-l prezentau pe francezul din Vesoul rănit în ultimul punct de rezistență și care, de pe patul de spital, recunoștea cu tristețe, dar fără urmă de rușine în glas: „Asta-i! Am pierdut!"

Mă întrebam cum începuse acest măcel? Cu bătălia de la Borovo, într-o duminică de mai 1991? Sau când s-a sărbătorit bătălia de la Kosovo, pe Câmpul Mierlelor, într-o dimineață a lunii iunie 1988 și Slobodan Milošević a pronunțat discursul prosârb? Cum se numeau acele gărzi naționale croate care încercaseră să se opună înălțării drapelului cetnic pe frontonul Primăriei? Cine erau primii doi morți, victime ale războiului, căzuți într-o ambuscadă pe marea câmpie a Sloveniei?

Au urmat apoi răscoala țăranilor beți din 2 mai, de la Borovo, declararea stării de încetare temporară a focului din 14 august și asediile de la Vukovar, Vinkovci, Osijek, Novska, Pakrac, Karlovac, Sisak, Split... toate orașe croate, supuse

blocadei sârbești, orașe zguduite la două-trei secunde de explozii, orașe transformate în sinistre ruine. Mașini răsturnate, biserici cu turle spulberate, statui sfinte ciuruite de schije și case sfârtecate de obuze, de bombe căzute direct în dormitoare, în saloane, în bucătării. Ruine și morți... Și nepăsarea Europei!

Ne înnebuniseră de luni de zile cu Europa, cu uniunea popoarelor de aceeași cultură și cu o grămadă de aiureli asemănătoare. Suna atrăgător, aproape că-ți venea să-i crezi! Numai că imaginile de pe micul ecran, cu toate că fuseseră sever triate, erau atât de îngrozitoare și de răscolitoare, încât vorbele erau puse la îndoială.

Atrocitățile prezentate de televiziune nu se comiteau la capătul lumii, într-o țară de sălbatici împuțiți, ci aproape de porțile noastre, într-o țară cu un popor asemănător cu al nostru și în a cărei federalizare urma să ne implicăm în spiritul pactului de la Maastricht. Ceea ce vedeam la televizor mă scotea din minți. Revedeam îngrozitorul spital din Vukovar și vorbele francezului „Asta-i! Am pierdut!" - îmi răsunau în urechi și mă făceau să mă trezesc tresărind până și în nopțile în care, îmbibat de alcool, încercam să mă scufund într-un somn letargic.

Puneam cap la cap titlurile articolelor apărute în jurnale: „Ostilitățile încetează pentru a paisprezecea oară", „Recrudescența violenței pe toate fronturile", „Pearl Harbor moral în Iugoslavia", „Transeele de Crăciun", „Kupres, un alt Vukovar", „Paște însângerat în Bosnia-Hertegovina", „Imposibila împăcare", „Dezmembrarea unei republici", „De la Sarajevo la Sarajevo", „Sarajevo în spirala războiului civil", „Crime comise de sârbi într-un sat bosniac", „Ucigași de meserie", „Ca la Dien Bien Phu"... și mă căzneam să decodez adevăratul sens al acestor mesaje. Ce ascundeau, de fapt, ele? Ce lucruri necurate, ce drame pe care nu trebuia să le descoperim?

În Iugoslavia, mai bine zis în Croația și în Bosnia, zilnic aveau loc evenimente dramatice.

Toate aceste relatări mi se păreau revoltătoare, de netolerat, iar și mai insuportabile erau mutrele nătânge, ușor mirate, ale francezilor din jurul meu care emiteau comentarii stupide de genul: „Ce sălbatici! Vai, ce oroare!" Sau: „Și când te gândești că de data asta nu mai e vorba de buzații înapoiați din Africa!!"

Era într-adevăr tulburător. Reportajele erau impresionante și aveau darul de a te plasa în mijlocul tristelor evenimente. Mai lipseau doar mirosul, umezeala transpirației din palme și senzația părului zbârlit de spaimă la vederea unei bâbuțe simpatice și inofensive, absorbită de mânuirea cât mai abilă a unei linguri, gata să-ți golească de organe cel mai bun prieten.

Nu te oprește nimeni să vorbești despre nebunie, chiar dacă n-ai văzut vreodată un nebun. Sălbăticia însă este un fel de stat – doar cei care locuiesc acolo, în sălbăticie, au dreptul să vorbească despre ea.

„Ce sălbatici!"... Și m-am dus să-i văd, să-i cunosc. Parisul m-a demoralizat întotdeauna. Străzile goale, parcurile fără strigăte de copil, monumentele triste ca niște morminte nu mi-au fost niciodată pe plac. De când mă știu am vrut să fiu departe de Paris. Oamenii mă iritau, displăcându-mi profund. Nici când am fost la școală nu mi-am iubit colegii. Nu mai suportam să mă las poluat de atâta morală ipocrită... Parizienii sunt cu toții reci, egoiști și sinistri ca moartea. Până și fetele nu erau în stare să-ți procure vreo plăcere. Voiau să fie mulțumite doar ele, și atât. Egoismul stupid se cultiva orbește până la exacerbare. M-am hotărât să plec, să văd cu ochii mei dramele și mizeria din Croația, care cu siguranță erau mai suportabile decât cele din Paris. Totul îmi părea neclar, plutea în incertitudine. Eram curios să aflu exact ce se petrece acolo. Cred însă că, înainte de orice, mă rușinam de ceea ce vedeam și auzeam în jurul meu la Paris. Nu-mi puteam explica cum de

nu plecasem mai devreme, mai cu seamă că, în acele momente, știam foarte bine de ce aveam de gând să mă înrolez ca voluntar.

Când i-am văzut pe toți acei soldați cu ochii înroșiți de nesomn, nerași, în uniformele militare al căror colorit de camuflaj evoca hărțile militare și am citit pe fețele lor suferințele îndurate, când am văzut armele sfărâmate ale morților, sacii de plastic umpluți cu obiectele ce le aparținuseră, listele interminabile cu nume pe care soldații și le treceau din mână în mână, ștergându-și în grabă cu dosul palmei o lacrimă, m-am simțit cuprins de rușine, rușinea de a mă afla printre cei în haine civile. Nu asistasem la cele petrecute la Vukovar și mă simțeam nefericit și frustrat.

În Vukovar erau doar ruine, morți și câțiva supraviețuitori care își găsiseră refugiu în acceptarea logicii fataliste a distrugerii și uitării. Soldații pe care-i priveam scăpaseră ca prin minune din Fort Alamo. Mă durea că nu trăisem infernul alături de ei. Păcat! Regretam! Dacă războiul ar fi încetat cumva brusc, m-aș fi considerat un laș, un adevărat nemernic. Nu știam ce să le spun, fiindcă nu aveam nimic să le spun. De altminteri, cred că nu așteptau nimic de la mine. Nici nu îndrăzneam să-i privesc. Mă gândeam la aureola de glorie cu care-i încununase Vukovarul... Nu reușeam să înțeleg că războiul era acolo, lângă noi, în noaptea aceea, în întunericul care învăluia orașul cutremurat de explozii, în privirile fixe, în tremuratul mâinilor, în mirosul dulceag înecăcios ce ieșea de sub tunicile descheiate ale soldaților. Aceste trupuri păstrau în ele mirosul măcelului din Vukovar. Am făcut câțiva pași înapoi... O mână mi-a întins un pahar. Era primul pahar de rachiu pe care aveam să-l beau dintre atâtea altele...

Trebuia să văd ca să fiu convins că nu visam, că totul era realitate. Trebuia deci să fiu acolo, sub tunetul mortierelor, să

aud țipetele care urmau după explozii, să intre în mine liniștea ce se lăsa peste un cartier întreg după rafalele de împușcături... E adevărat că nu poți trece brusc de la vis la realitate. Apoi, când pătrunzi în coșmarul realității, s-ar putea să cazi într-o cursă din care nu mai scapi. Așa s-a întâmplat într-o zi, când am înțeles că era cu neputință să mai plec, să las în urma mea războiul, să dezertez. Redevenisem militar; nu mai știu exact cum. A fost o înrolare firească. Nu mă puteam întoarce în Franța, zicându-mi: „Am văzut, dar n-am făcut nimic." Dacă aș fi avut calificarea necesară, poate m-aș fi înrolat ca medic...

Primii mei prieteni gardiști mi-au spus, glumind, că sufeream de sindromul Vukovar, căci a dori cu încăpățânare să te bați pe câmpul de luptă poate deveni o boală adevărată. Și ei sufereau de boala asta; fuseseră complet contaminați de virusul războiului, dar ei, cel puțin, cunoscuseră botezul focului. Apoi se lăsaseră prinși într-un cerc vicios din care nu încercaseră să mai iasă. Era același lucru.

Nu venisem în Croația să particip la lupte. Voiam să fiu reporter. Mărturisesc, cu sinceritate, că voiam să fiu reporter, și atât. Aveam un vechi aparat japonez care scotea fotografii foarte bune. Contam pe noroc, pe mine, pe situații și speram că fotografiile pe care intenționam să le fac urmau să-mi aducă ceva bani.

Numai că lucrurile s-au petrecut cu totul altfel. Bieții croați nu de fotografii duceau lipsă. Doreau foarte mult să fiu alături de ei. Și în scurt timp aveam să devin asemenea lor. Dacă aș fi rămas printre ei ca fotograf, am fi trăit în două lumi paralele.

De fapt, mă gândeam de mult timp la acest război: Când eram la Paris, evenimentele furtunoase din Croația îmi tulburau până și somnul. Încercam să-mi imaginez scene de luptă... Știam că în asemenea locuri supuse unor grele încercări poți să-ți găsești prieteni adevărați, iar situațiile-limită pot da un sens nebănuit vieții.

*

Ratasem evenimentele din Vukovar, dar urma, în schimb, să le trăiesc pe cele din Vinkovci. M-am alăturat unui grup de voluntari străini, denumiți „Americanii", condus de „Nebunul din munți" sau „Nebunul din Balbek", adică de comandantul Jelenic. Adunătura asta de neadaptați nu cunoscuse decât deziluziile din casa părintească, scandalurile de mahala și sentimentele brutale ale subofițerilor subalterni. Se înrolaseră cu toții ca și mine, din motive mai mult sau mai puțin întemeiate: poate pentru că se simțeau rușinați că Europa nu intervenea în acest conflict, dar mai cu seamă pentru că le plăcea aventura. Își desfășurau operațiunile militare în Mala Bosna, o periferie a orașului Vinkovci.

Jelenic m-a întrebat: „Îți convine Mala Bosna?" „Mala Bosna" – suna bine! Sonoritatea acestei denumiri îmi amintea de Malaajat, o localitate blestemată în care un amic de-al meu, ziarist, se dusese cu patru ani înainte, în timpul conflictelor din Afghanistan.

Mala Bosna își disputa reputația cu Nuztar, un alt cartier din Vinkovci, amândouă puncte fierbinți de tristă notorietate. Atacurile frontale ale JNA (armata federală sârbo-muntenegreană) erau concentrate asupra acestor periferii nenorocite. Și m-am surprins răspunzând: „De acord, merg la Mala Bosna!" Mala Bosna sau oricare alt loc, îmi era tot una, numai Parisul să nu fi fost...

Ne aflam în tranșee. Noroiul ne ajungea până la genunchi... uniformele ude se strângeau pe trupurile noastre înfrigurate... De ore întregi scrutam disperați un peisaj cenușiu, monoton și vag, ca acela din gravurile japoneze executate în tuș... Tunica mea de camuflaj fusese cusută la spate în trei locuri. Gardistul care mi-o dăduse îmi spusese cât se poate de serios: „E găurită, da' mai puțin ca fostul proprietar. O să-ți prindă bine." M-am uitat îndelung la haină, adică la ceea ce mai rămăsese dintr-un combatant care acum putrezea

undeva, sub o ridicătură de pământ înghețat. Am mirosit stofa: mirosea a transpirație, a jeg dospit, ca și cum toate suferințele războiului se încrustaseră în ea. Am îmbrăcat-o cu evlavie, ca pe un veșmânt al osândiților, convins că urma să sufăr și eu.

Nimeni nu știa cât avea să dureze confruntarea directă cu sârbii. Unii ziceau: „Vinkovci va fi un alt Vukovar." Dar războiul parcă se mai potolise și cei care se întorceau de la statul-major ne asigurau că, „sub presiunea internațională", sârbii se vor retrage. Fețele lor radiau de satisfacție, iar vorbele spuse pe un ton confidențial, însoțit de priviri conspirative, inspirau încredere. Numai că în jurul nostru nu vedeam decât chipurile pământii ale soldaților, ploaia, noroiul, zăpada adusă de vântul glacial, militarii și morții. În față și în spate se auzeau rafalele continue ale artileriei sârbești.

Nimic nu se asemăna cu ceea ce văzusem mai înainte, în cele patru războaie la care participasem: în Surinam, Birmania, Laos și Cambodgea. Unde se ascundea aventura într-un asemenea decor de apocalipsă? În Asia, războiul devenea, totodată, și o aventură militară, pentru că totul era frumos, grandios... Existau pădurea, climatul, animalele, bazele din spatele frontului, adevărat, tot atât de întortocheate ca și câmpul de luptă, doar că atunci când nu ne mai băteam cu birmanezii, ne puteam duce, la o noapte de mers cu autobuzul, să facem amor în cel mai mare bordel din lume, la lumina spoturilor, în zgomotul asurzitor al decibelilor care difuzau ultimele noutăți de muzică americană. Din brațele unei *taxi-girl* thailandeze, treceam în brațele unei superbe turiste australiene. Eram regii junglei, cavalerii războiului, eroi ieșiți parcă din cărțile despre Indochina și Vietnam citite în copilărie!

Acolo ne simțeam un fel de magicieni... dominați de acea impresie specială, încercată atunci când străbați regiuni în care, în ultimii patruzeci de ani, n-a pătruns picior de alb. Parcă descindeam din cele mai reușite filme de la Hollywood!

Și pe urmă, asiaticii sunt frumoși, și tot ce fac e frumos, până și războiul! Ce-i al lor, e al lor!

În Croația era doar război, nimic altceva decât un război infernal de mâna a doua. Totul era gri, hidos, ba mai era și frig. Până în Iugoslavia nu știusem ce înseamnă frigul. Cunoscusem doar căldura, cea care se lipea de trup și care făcea atât de plăcută atingerea armei reci... La Vinkovci, arma înghețată îți rănea palmele.

Nu-ți mai ardea de aventură când te aflai la o mie de kilometri de Franța! Și adesea, dacă evenimentele luau o întorsătură dezastruoasă, îți ziceai: „Să-i ia naiba! Mă duc în primul tren și-o șterg... Războiul, dacă n-are în el și ceva exotic, nu merită două parale!"

Oh, de câte ori n-am fost tentat să mă întorc la Paris! Și totuși, începutul primăverii m-a găsit în Hertegovina. Eram la Zagreb, aveam biletul de tren în buzunar, am ajuns la gară, am văzut trenul pe peron și nu m-am urcat în el! M-am dus apoi și m-am îmbătat. Trebuia să mă mai gândesc. Îmi spuneam: „Ceva nu-i în ordine." Totul părea rațional și totuși ceva nu era în regulă, numai că nu știam ce.

Acum știu. Mă tăcănisem! Eram atins până în străfundurile ființei mele de boala războiului! Trebuia să mă bat! Voiam să fug de război, numai că războiul mă atrăgea irezistibil spre el. Încercam să fug, dar totul mă reținea. Și, ca toată lumea, fuseseam copleșit de o profundă depresie nervoasă.

Iugoslavia devenise un fel de țară îngrădit, în care parcă se concentraseră cele mai înfiorătoare atrocități comise vreodată, o țară răpusă de cancerul mistuitor al războiului. Trăgeam în indivizii care ne apăreau în față așa cum tragi în țintele din carton de la standurile unor bâlciuri fără strălucire. Mereu se înălțau alte ținte, parcă mereu mai multe, iar noi pierdeam teren și camarazi. Soldații noștri cădeau și nu se mai ridicau. Erau pierduți pe veci! Și noi, cât mai aveam oare de trăit până să-i urmăm?

Au fost mulți răniți după o luptă la Vinkovci. Ne-am dus la spital să-i vizităm. Am plecat opt, am ajuns doar doi. Un adevărat măcel: unul și-a pierdut o mână, altul a fost ciuruit de schije, ceilalți... dar ce să mai vorbim! Trebuia neapărat să-i văd pe cei răniți, să-i mai întâlnesc o dată, să mă uit în ochii lor, să le strâng mâinile pentru a afla dacă, în sfârșit, mă „vindecasem", dacă eram în stare să le urez: „Noroc bun, băieți, și însănătoșire grabnică!", să fac stânga împrejur, să mă sui în primul tren și să mă întorc acasă. Trebuia să retrăiesc încă o dată prin ei operațiunea la care participasem și să pricep bine, să-mi bag bine în cap că toate zarurile „jocului de-a războiul" erau trucate. Eram sigur că, după vizita la spital, aveam să-mi fac bagajul și să plec.

Piloții de elicoptere din Vietnam povesteau că simțeau mereu alături de ei sufletele morților pe care-i transportaseră. La fel se întâmplă cu cei care mor lângă tine: îți intră în trup, te simți legat de ei ca și cum ai încheiat un pact pe care n-ai cum să-l mai anulezi. Nenorocita aceea de operațiune militară avusese loc într-o scară. În fața noastră se afla JNA, armata iugoslavă. Noi primisem misiunea să ne infiltrăm în liniile sârbilor, respectând strict învățămintele militare ale lui Mao Zedong: „pândește, lovește, dispari"... Cu alte cuvinte, trebuia să le provocăm sârbilor maximum de pierderi, apoi, nevăzuți, nevătămați, să ne întoarcem la bază, să bem un pahar de tărie ca să sărbătorim noua victorie! Iugoslavii nu erau obișnuiți cu asemenea atacuri-fulger, așa că nu ne era frică. Numai că am avut ghinion – ghinion cu carul...

Ne împărțiserăm în două grupuri: unul asigura acoperirea, celălalt avea misiunea să se infiltreze în liniile inamicului pentru a distruge un tanc. În aparență, nimic extraordinar. Efectuaserăm o recunoaștere cu o zi mai înainte. Trebuia să străbatem un lan de porumb care se întindea cât vedeai cu ochii. Urma deci să înaintăm în câmp deschis, protejați doar de ruinele unor case izolate, aflate între cele două sate. Era

locul ideal în care puteai trece în lumea dreptilor cu maximum de viteză! Ne bazam însă pe baftă. Ne-am apropiat cât am putut mai mult de sârbi. Am văzut tancul, sau mai bine zis doar turela, căci era îngropat în pământ. Blestemata asta de operațiune militară nu se putea desfășura decât noaptea.

Grupul din dreapta alesese calea cea mai directă, prin centrul frontului, traversând câmpul minat. Trebuia sondat pământul cu baioneta, tăiate firele minelor și evitate tot felul de alte capcane periculoase, pe care nici cel mai bestial dintre braconieri n-ar fi îndrăznit să le monteze. Băieții urmau apoi să pătrundă în tranșeele inamicului, să se apropie de adăpostul unde se aflau santinelele, să arunce înăuntru patru grenade, timp în care noi trebuia să distrugem tancul. Asta era tot! Numai că lucrurile nu s-au petrecut chiar așa! Ai noștri, care nu se așteptau să dea nas în nas cu sârbii, au nimerit taman peste santinele, în timp ce schimbau garda! Primii doi sârbi au fost omorâți, apoi a început dezastrul.

Milițienii cetnici erau înarmați cu mitraliere, iar una de 12,7 se afla instalată pe tancul pe care trebuia să-l distrugem. Puteți să vă imaginați o acțiune de comando desfășurată noaptea? Șuieratul gloanțelor, fulgerele trasoarelor și soldații care urlă, fără să vadă nimic, alergând înnebuniți în toate direcțiile? Adevărate scene de groază!

În pofida faptului că a fost surprins de santinele, grupul s-a descurcat destul de bine, reușind să distrugă adăpostul sârbilor cu lansatorul de rachete. Mitraliera de 12,7 de pe tanc continua să tragă sub cerul aprins de rachetele luminoase. Îi vedeam pe cei cinci luptători ai noștri ca în plină zi: erau speriați de exploziile grenadelor, de sutele de trasoare. Căzuseră în cursă ca într-o imensă pânză de păianjen.

N-am aflat niciodată de ce nu s-au întors pe calea pe care o deschiseseră, prin câmpul de mine. Au fost împiedicați s-o facă, ori pur și simplu s-au rătăcit și n-au mai găsit-o? Au murit. Au călcat pe mine. Blestemată invenție, minele astea! O

bombă legată de un fir în care-ți prinzi piciorul, și explozia se declanșează, sare totul în aer, bubuie și rade totul jur-împrejur. În grup erau numai străini: un american, trei nemți, un elvețian, un francez, un australian și un englez, Jo, care era șeful. Venise tocmai din Filipine. Făcuse parte din SAS, având la activ două stagii în Irlanda, colindase tot globul, apoi se stabilise în insula Mindanao... O figură! Scund de înălțime, aproape pitic, Jo avea pielea foarte închisă la culoare. Pe cap i se înălța o claie de păr creț, iar barbișonul îi dădea un aer de nobil spaniol. N-avea nimic din înfățișarea unui militar... Era genul de tip în buzunarele căruia nu găsești niciodată un ban, care, cu siguranță, intrase în Iugoslavia cu Orient-Expresul ca pasager clandestin. Avea un caracter al naibii de dur și vorbea despre el la persoana a treia. Complicat individ! Era obsedat sexual și numai după o bună bucată de vreme am priceput că se referea la el când vorbea despre *the international pervert*. Cum se ivea un moment liber, începea să-și cerceteze îndelung organul, pentru că, de îndată ce ne opream în vreo localitate, prăpăditul se și umplea de sculament. L-am poreclit *travelling disease* și-l apostrofam cu vorbe ca: „Băi, rușinea junglei!"

În noaptea aceea, Jo se depășise pe sine: îl ajutase pe un neamț, cu genunchiul zdrobit de un glonț, să ajungă până la liniile noastre. Cred că nimeni în afară de el n-ar fi dat dovadă de asemenea curaj. Dopat să fi fost, și tot n-ar fi acționat mai rapid și cu mai multă temeritate. După ce l-a adus pe neamț, s-a dus să-i salveze și pe ceilalți... dar a călcat din nenorocire pe o mină.

Ne aflam în flancul stâng. Vedeam mitraliera de 12,7 trăgând foc continuu. Sârbii se năpustiseră în lanul de porumb. În plină noapte, era o adevărată plăcere să ochești tancul. Am tras trei rachete: tancul a amuțit definitiv. Se auzeau strigăte. Știam că se petrecuse ceva, dar, pentru că nu vedeam nimic, nu puteam înțelege ce se întâmplase. Era imposibil să ajungem la ai noștri prin tranșeele sârbilor. Trebuia să ne întoarcem

mult în urmă, până la linia frontului nostru, apoi să apucăm pe calea deschisă de camarazi prin câmpul minat. Toți luptătorii noștri, în afară de Jo și de neamț, căzuseră. Croații trimiseseră deja șase oameni care se străduiau să-i scoată de-acolo. Nu știam ce se întâmplase cu băieții doborâți la pământ, la două sute de metri în fața noastră, pe linia frontului sârbesc. Trăiam într-o tensiune îngrozitoare. Am fi vrut să ne recuperăm rănițiii, dar nu puteam trimite orbește oameni să intre în liniile frontului sârbesc. Se auzeau urlete din toate părțile. Rănițiii ne implorau să venim să-i salvăm. Dar trebuia să calculăm, să cântărim riscurile, să vedem de câți oameni aveam nevoie ca să cărăm rănițiii și de câți să ne acopere. Nu se puteau sacrifica patruzeci de oameni pentru șase, chiar dacă era vorba de cei mai buni prieteni ai noștri.

Luasem hotărârea să acționez. Mă însoțea un camarad francez. Croații nu avuseseră curajul să avanseze până la răniți, deoarece nu erau soldați ai trupelor speciale ca noi și nu aveau obișnuința să intre în liniile inamice, iar ideea de a se apropia prea mult de sârbi îi înspăimânta. Am pornit împreună cu francezul, târându-ne pe burtă până la răniți, și tot așa ne-am întors, împingându-i sau trăgându-i după noi. Unul dintre ei reușea totuși să meargă, cu toate că avea șoldul sfârtecat. Deși aflați în stare de șoc, șiroind de sânge, unii sunt în stare să facă lucruri incredibile: să fugă ca la curse, să escaladeze ziduri, să traverseze fluvii înot. Frica de a nu cădea în mâinile inamicului e mai puternică decât durerea. Din grup făcea parte un scoțian, care leșinase... La spital i s-a amputat un picior. Un om curajos, un adevărat *sniper*...

A căra răniți târându-te pe brânci, a încerca să te strecori sub ploaia de gloanțe – fiindcă numai în asemenea locuri blestemate sunt răniți – este îngrozitor. Furioși de cele întâmplate în noaptea aceea, sârbii deschiseseră din nou focul asupra noastră. Parcă eram în infern! Rănițiii urlau și, Doamne, ce grei erau! Trecuseră mai bine de cinci ore de când ne aflam

în acel iad, eram epuizați și, totuși, trebuia să ducem răniții care nu conteneau să se vaiete și să se încovoaie de durere. Ne era frică și de croați care, din greșeală, ar fi putut să ne împuște... Trimiseserăm un soldat să-i anunțe că eram pe calea de întoarcere.

Mă aflam alături de Jo în salvarea care, sub o ploaie de gloanțe, se îndrepta în goană nebună spre spital, gata să se răstoarne la fiecare cotitură a drumului. Începuse din nou să urle de durere... Îl țineam de mână...

Complicat mai era nenorocitul ăsta de război! Declanșaserăm operațiunea din noaptea aceea fără aprobarea statului-major și presimțeam că multe necazuri aveau să se abată asupra capului nostru din cauza asta... Tone de rapoarte de completat, desființarea unității noastre și poate chiar pușcăria. De mai multe zile primiserăm ordin să nu replicăm atacurilor, cu toate că sârbii continuau să bombardeze orașul. Trebuia să stăm pregătiți, cu arma la picior! Zi de zi înregistram alți morți, dar trebuia să ne prefacem că nu-i vedem. „Rațiuni politice, *boys*!" – ne-a spus comandantul. Atacaserăm și alteori fără aprobare și nu avusesem probleme, așa că am crezut, ca și atunci, că norocul avea să fie de partea noastră...

După orele cumplite pe care le trăiserăm, nici un duș fierbinte, nici cea mai frumoasă dintre fete n-ar fi reușit să topească fiorul de gheață care ne încremenise sângele în vine. Ne aflam parcă aruncați undeva într-o altă lume, din care întoarcerea în lumea normală părea imposibilă. Aveam sufletele împietrite de groază... Frica îl transformă pe om în neom.

Spitalul din Vinkovci, bombardat de zeci de ori, era complet distrus. Operațiile se făceau în subsol, pe mese de bucătărie, printre saci plini cu nisip. Oricare dintre doctorii din acest spital ar putea scrie într-o zi o carte intitulată *Doctor la Vinkovci*, cu nimic mai prejos decât *Doctor la Dien Bien Phu*. Abia când am intrat în spital mi-am dat seama cum arătam după noaptea aceea de groază: ne vedeam în privirea infirmierelor ca într-o oglindă.

Eram murdari, sleiți de puteri și aproape toți răniți. Eram plini de sânge. Nu se mai știa exact cine era rănit și cine nu. Doctorii au insistat să mă întind pe o brancardă. Le-am râs în nas și i-am întrebat dacă nu cumva luaseră ceva la bord. Îi mira faptul că vorbeam în germană, în spaniolă, în engleză... Sărmanul Jo, avea piciorul zdrobit și ne implora să jurăm că-i facem praf pe toți cetnicii... Era ca-n filme!

Și în timp ce toți se hlizeau, ne-am dat seama că neamțul, pe lângă schija pe care o avea în genunchi, mai avea și o rană serioasă la braț, care-i era sfârtecat de la umăr până la cot. Comandantul Jelenic era cu noi. M-a privit îndelung, apoi m-a întrebat: „Ce facem?" Doar noi doi nu eram răniți. Am ridicat din umeri și am hotărât că nu aveam altceva mai bun de făcut decât să mergem să ne culcăm.

De săptămâni întregi trăiam claie peste grămadă în pivnițele unor case rămase cât de cât în picioare pe linia frontului, strânși unii într-alții ca sardelele într-o cutie. Ne povesteam întâmplări din timpul războiului sau vorbeam despre ce va fi după război, ca să ne ridicăm moralul.

În acea noapte, când am ajuns în pivnița care ne servea drept dormitor și când am văzut paturile goale ale camarazilor noștri, mi-a venit să fug. Din fericire însă războiul are și ceva bun în el: nu poți face tot ce-ți trece prin cap! Blestemată și nenorocită noapte! Aș fi vrut să beau, să mă îmbăt, dar n-aveam strop de băutură; eram mort de oboseală, dar nu puteam dormi. Aveam impresia că se apropia sfârșitul, un sfârșit pe care nu-l puteam defini.

A doua zi, ne-am dus la spital împreună cu comandantul să le ducem ciocolată camarazilor. Ne petrecurăm dimineața râzând din te miri ce. Parcă dăduserăm în mintea copiilor. Pe front încerci, pe cât poți, să nu fi serios, cauți să-ți însușești nepăsarea supraomului. Ne prosteam, parafrazând. Din *„Stop the war in Croatia, give peace a chance"*, am făcut *„Don't*

stop the killing in Croatia, give war a chance" și altele asemănătoare! Am scris chiar pe dărăpănătura în care ne adăposteam: *„UN, go home!"*... Râdeam ca idioții! Toți, în afară de civili. Civilii, se știe dintotdeauna, ăștia au încurcat bunul mers al războiului!

La Karlovac, Crăciunul a fost o adevărată sărbătoare, și asta grație armatei federale care s-a străduit din răsputeri să ne înzestreze cu întreaga gamă de proiectile și muniții. Ca peste tot în Europa, gerul se înmuiase. Nu mai ningea, ci ploua. Numai că la noi ploua cu rachete, obuze și gloanțe.

Locuitorii dispăruseră. Brazii împodobiți de Crăciun rămăseseră încremeniți pe trotuare, în balcoane... Kilometri de străzi fără un trecător, doar moloz, cărămizi și urletul vântului prin găurile căscate în zidurile caselor năruite. Ne așteptam mereu să auzim din spatele unei grămezi de saci de nisip vocea vreunui jandarm care să ne îndemne să ne ascundem sau să ne îndepărtăm cât mai repede de această lume nebună. În zece secunde izbucneau două-trei explozii. Doar cei care se lipeau de ziduri sau avansau cocârjați mai aveau o șansă de a trăi. Plecai dintr-un loc, apoi te întorceai, nu după multă vreme, și vedeai că între timp un mortier făcuse într-un zid o gaură cât un hău. Biserica fusese bombardată de vreo treizeci de ori; nu scăpaseră nici sala de festivități și școala. Încă de dimineață, spitalul fusese supus unui tir puternic. Doctorii își coborâseră rănițiii în subsol, în încăperile în care se afla morga, aproape cu totul scufundate în beznă. Nu se mai știa cine trăiește și cine nu... Dintr-un ungher se înălțau urletele disperate ale unui soldat. Dimineața, din greșeală, în timp ce dormea, infirmierii îl închiseseră cu încă doi morți într-o ladă frigorifică.

Panica și haosul puseseră stăpânire pe oraș. Locuitorii nu mai ieșiseră de două săptămâni din adăposturi. Negustorii trăseseră peste vitrine obloane de fier – gest inutil, căci acestea

nu erau decât niște firave obstacole în calea obuzelor devastatoare. Se întrerupsese lumina, apoi fusese închisă apa. Fulgerele exploziilor luminau colți de ruine, resturi de case... Pentru noi, războiul își urma cursul, cu alarmele aeriene de cincisprezece ori pe zi, cu bombele care cădeau pe rezervoarele de benzină și pe uzinele de la periferie, cu dansul aproape neîntrerupt al vehiculelor Crucii Roșii încărcate până la refuz cu brațe, cu picioare, care uneori atârnau peste ferestre. Dacă vreun obuz nimerea o astfel de ambulanță, reconstituirea cadavrelor devenea un fel de puzzle macabru, un joc înnebunitor, care îți tăia pofta de mâncare pentru multă vreme. În cazurile de urgență nu mai aveam timp să reconstituim corpurile, și atunci le aruncam la grămadă în saci: mâini peste mâini, picioare peste picioare... Numai că se întâmpla mereu să se rătăcească o mână sau un picior, pe care a doua zi și le disputau aprig puștii din zonă, încingând cu ele partide de fotbal. Mirosul de cadavru pârjolit de explozii se imprimase atât de puternic în uniformele noastre, încât chiar și atunci când ajungeam la Zagreb și profitam de o cameră de hotel ca să ne îmbăiem și să ne lungim goi pe pat, în speranța de a putea petrece o noapte de somn adânc departe de front, el ieșea din dulap și ne purta încă o dată la locul în care n-am fi vrut să ne fi aflat niciodată sau să ne mai fi întors vreodată.

Karlovac, Pakrac sau Vinkovci ne aminteau de *New York 1997*, de *Mad Max*, de *Ultima luptă* – filme științifico-fantastice cu orașe răvășite de războaie sau epidemii, care îți lăsau impresia că erai ultimul supraviețuitor al unei lumi dispărute într-un sfârșit apocaliptic. Nici o mașină pe străzi, nici un chip în spatele vreunei ferestre, nici un semn de viață îndărătul ușilor, al sacilor de nisip din posturile de observație sau al găurilor de aerisire ale pivnițelor. Oamenii se ascundeau departe de orice deschizătură pentru a putea evita suflul bombelor și traiectoria schijelor razante. Nici un zgomot, nici o șoaptă. Nimic! Nimeni pe care să-l poți striga sau iubi. Viața

se retrăsese sub pământ, în canale, în pivnițe, în care se târâiau, resemnate, ființe fantomatice. Pline de dezgust și teamă, ne purtam pașii deasupra acestei lumi subterane, care ne putea absorbi în orice moment. Supraviețuitorul ieșit la suprafață semăna cu o arătare. Cu oarecare umor negru, gardiștii îi porecliseră „Ciupercile", din pricina tenului lor alb-cadaveric și a capetelor mari, care se bălăngăneau pe gâturi supte și uscate. Și totuși, scheletele acestea străvezii continuau să trăiască! Puteau să stea nemișcate câte trei săptămâni, întinse pe rogojini, păzind cu ferocitate trei cutii de conserve și o jumătate de conopidă... Făceau chiar și copii. Rânjind ironic, viața își asigura continuitatea...

Din adâncurile ascunzătorilor subterane în care se adăposteau, refugiații numărau tăcuți exploziile care zguduiau orașul, încercând să ghicească în ce loc cădeau bombele. Iar dacă unul dintre ei ieșea din adăpost în căutarea unei bucăți de slănină sau a unui codru de pâine, cei rămași discutau despre întoarcerea puțin probabilă a celui plecat, avansând sinistre prezumții...

Afară, se patrula pentru prevenirea eventualelor infiltrări ale inamicului, operațiune epuizantă și lipsită de interes aparent, cu toate că știam prea bine că localitatea Karlovac reprezenta un obiectiv de primă importanță pentru sârbi. Aveam vești proaste. Rând pe rând, orașele croate atât de râvnite de sârbi deveniseră ținta tunurilor armatei sârbo-federale. După distrugerea Vukovarului și a blocadei la care au fost supuse localitățile Osijek, Vinkovci, în Slavonia Orientală, Dubrovnik, Zadar, Split, pe Coasta dalmată, venise rândul orașelor Pakrac, Nova Gradiška, Valpovo, Čakovec, Pokupsko, Gorice, Sisak și Karlovac să îndure atacurile cetnicilor. Și din Sud, dinspre munții Bosniei, ne veneau vești proaste.

Tancurile JNA încercuiseră satele musulmane, iar notabilii erau arestați și trimiși către destinații necunoscute. Civilii se înarmau...

La Belgrad, manifestațiile naționaliste deveneau din ce în ce mai înfierbântate. O mulțime tot mai numeroasă cerea, după dezmembrarea Croației și a Bosnici-Herțegovina, crearea unui stat sârb. Dar ceea ce părea de necrezut era că fanaticii sârbi acționau sub impulsul certitudinii că duceau un război de eliberare. În Europa, reprezentantul secretarului general al Națiunilor Unite, Cyrus Vance, continua, sub privirea binevoitoare a lui Miloșević, să se deplaseze de la o capitală la alta în căutarea unei soluții pentru stingerea conflictului, timp în care armata federală și miliția sârbă își continuau ofensiva contra trupelor adverse, lipsite de orice dotare.

Karlovac era în centrul ofensivei sârbești. Se afla la serviciul de relații cu publicul al Ministerului Informațiilor croate o femeie extraordinară, doamna Vera Scarletico, pe care străinii care treceau pe la biroul ei o porecliseră „Starlette". Era foarte bine informată. Prin fața ochilor ei defilau, zi de zi, toate rapoartele referitoare la activitățile de pe front ale Gărzii naționale croate, la manevrele armatei federale, precum și la toate demersurile croaților și sârbilor. Știa să formuleze excelente sinteze ale tuturor acestor informații. La sfârșitul anului, când toată presa prevestea de Crăciun o încetare temporară a ostilităților, ea ne-a spus: „Dacă vreți să faceți sport, duceți-vă la Karlovac."

Pentru comandantul orașului Karlovac, ofensiva sârbă devenise o certitudine. Ocuparea orașului permitea Belgradului să impună cele mai incredibile revendicări: anexarea extremității Slavoniei Orientale, adică a orașelor Vukovar și Osijek, precum și ocuparea orașului-port Dubrovnik sub pretextul necesității de a avea ieșire la Marea Adriatică.

Un armistițiu urma altui armistițiu, numai că nici unul nu apuca să fie semnat. Al treisprezecelea armistițiu a fost cel din 15 noiembrie. Cel de-al paisprezecelea, cel din 23 noiembrie, a fost în fine semnat de Tudjman și Miloșević la Geneva, sub auspiciile ONU. Nici Vance și nici Perez de Cuellar nu se arătau prea optimiști, și pe bună dreptate.

De la începutul lunii decembrie, Croația a fost antrenată într-un război total. Barbara Hendricks a cântat la Dubrovnik în noaptea Sfântului Silvestru *Jubilate Exultate*, de Mozart. Dar ce putea oare schimba un concert? Sârbii puseseră stăpânire pe cât mai multe teritorii, și asta înaintea datei de 15 ianuarie, data-limită aleasă de europeni pentru recunoașterea oficială a Sloveniei și a Croației.

Patrulam sub povara acestor gânduri, înaintând încet, pândind șuieratul obuzelor, gata în orice secundă să ne aruncăm la pământ. Uneori, fugeam cât ne țineau picioarele, încercând să ne îndepărtăm cât mai mult de detunături, sărind peste moloz, gunoaie, peste resturile de material militar împrăștiate, pe străzile pustii, stăpâniți de demoralizanta convingere că aparținem unei armate-fantomă.

Au fost mulți morți printre civilii din Hertegovina – bosniaci, dar și sârbi - căci moartea nu alege. Aceleași acte de sălbăticie s-au comis de către ambele părți. Era la începutul războiului, când încă nu era totul bine organizat. Atunci s-au petrecut adevăratele masacre, fiindcă satele erau pline de civilii care nu reușiseră încă să se refugieze. Se intra în curtea omului cu furca, gospodarul ieșea să vadă ce se întâmplă, colții de metal ai uneltei ucigașe îi sfâșiecau pântecele, nevestei și copiilor rezervându-li-se aceeași soartă. Uneori se intra în ogradă cu pușca de vânătoare, procedeul dovedindu-se a fi mai eficient, căci toată familia pierea secerată de gloanțe în câteva clipe.

Bosnia-Hertegovina este alcătuită dintr-un mare mozaic de regiuni sârbești, croate și musulmane. Peste tot se afla însă câte un sat care diferea de satele învecinate din zonă și care forma o pată în peisajul etnic. Masacrele s-au comis încă de la începutul războiului. Nici un cătun nu a scăpat nevătămat, nici un sat n-a fost ocolit de mârșava încăierare! Civili se năpusteau asupra altor civili, cu sălbăticie și cu ură, ucigând cu un

sadism și o ferocitate greu de imaginat. Nu era vorba de soldați sau de milițieni, ci de țărani înarmați cu furci, cu cazmale...

Ne străduiam să diminuăm dezastrul, să facem ordine în această harababură de nedescris. Uneori ne trezeam în mijlocul unor coloane de refugiați – femei, copii, bătrâni , care nu mâncaseră de zile întregi și care fuseseră bombardați și mitraliați... Ne era rușine, rușine pur și simplu că eram militari și că aveam ce mânca. Nu cumva tocmai uniformele noastre se aflau la originea calvarului lor?

Cât de cumplit putea să fie însă pentru familiile mixte: tata sârb, mama croată, sau invers! Căsnicii spulberate, copii în căutarea unei identități, sfâșiați între tată și mamă... Îi reperam instantaneu. Totul era atât de complicat, încât preferam să-i evităm...

De obicei, militarii se căznesc să uite războiul, fac haz de el, bravează cu surâsul pe buze, căci altfel ar înnebuni. În război, toți se prind în „jocul de-a moartea", joc cu dublu sens, deoarece sfidarea morții nu exclude acceptarea ei. Când întâlnești însă civili, îți dai seama că războiul nu înseamnă numai operațiunile de hărțuire, tirul asupra tranșeelor în timpul nopții sau acțiunile de recunoaștere. Războiul se trăiește în spatele frontului, în incomensurabilele nenorociri, în cumplitele suferințe și neputințe ale civililor. Militarul râde! Ce altceva poate face? Încercam și noi să râdem atunci când mergeam la spital să ne vizităm prietenii răniți. Vrând să le menținem moralul cât mai ridicat, le duceam prezervative și glumeam: „Bă, da' băftos mai ești, tăticule!! Ia uite unde era eroul!! Râzi, ai?"

Se întâmpla uneori să ne aflăm în spital când se aduceau noi răniți. Am văzut odată cum era transportat pe o brancardă un tânăr soldat mutilat, care țipa și plângea în hohote... Acelea sunt momentele în care până și celui mai dur dintre soldați îi

îngheață surâsul pe buze... Săgetând sufletele cu încărcătura lui de durere, războiul își arată adevărata față. Orice magie se spulberă și te izbești cu duritate de cruda și sinistra realitate. Stăteam amuțiți și nemișcați lângă prietenul rănit, întins pe patul de spital, și privirile ni se pierdeau în privirile lui... Ne luam la revedere în tăcere și apoi plecam abătuți. Ne întorceam la mizerabila și crâncena noastră treabă. Ce altceva puteam face?

La începutul războiului am fost martorii unor masacre incredibile, comise în acele locuri denumite *no man's land**. Familii întregi au fost omorâte. Cadavrele zăceau pe pământ, în curți, în fața caselor, pe drum. Nu era rezultatul vreunei acțiuni de comando, ci opera sârbilor, care răseseră casele din temelii, spulberându-le bieților oameni orice speranță de viață. Bătrâni, tineri, bărbați, femei, animale – totul trecuse prin tăișul armelor. Ororile înfricoșătoare pe care le-am văzut într-o zi în curtea unei școli nu le vezi nici în înspăimântătoarele tuneluri ale „trenulețelor-fantomă" din marile parcuri de distracții. Sârbii spânzuraseră sau răstigniseră tot ce le căzuse în mână: găini, cârtițe, câini, porci... Pe jos zăceau împrăștiate seringi goale... De câte ori treceam pe lângă aceste adevărate împărății ale morții, camaradul nostru Jo repeta obsesiv: „*Madness!*" Cu trabucul prins între degetul gros și arătător, se uita cu ochii măriți de revoltă și de dezgust la cadavre și repeta: „*Madness! Madness!*" Un combatant din tabăra inamicului își făcuse în scurt timp o serioasă reputație de mare specialist în tot felul de crime. Se numea Zeljko Razjatovič Arkan. Fusese șef al suporterilor unei echipe de fotbal din Belgrad și devenise apoi adept al militantismului cetnic.

Civilii! Rar le întindeam mâna, și cu atât mai puțin copiilor. Când priveam copilele și băieții aceia nevinovați și

* Termen care desemnează terenul dintre două poziții adverse sau dintre demarcațiile granițelor a două teritorii (engl. în orig.) (n. red.).

atât de nefericiți, se declanșau în noi adevărate procese de conștiință. Întorceam capul, făcându-ne că nu-i vedem; trebuia să fim duri, pentru a putea îndura cruzimile războiului. Povești cu copii căsăpiți, cu cadavre de copii violați auziserăm destule înainte de război. Poate tocmai datorită unor asemenea triste relatări ne aflam acum pe front, cu arma în mână. Acum, că ne înrolaserăm, nimic nu trebuia să ne mai înduioșeze, altfel ne pândea nebunia sau ștreangul. Civilii ne priveau cu profundă resemnare, iar nouă ne venea să intrăm în pământ de rușine. Încercam să părem indiferenți, fluierând melodii învechite – *La Madelon*, *Les Africains* sau *Les Lansquenets* –, numai că nu se găsea și un al doilea să fredoneze aceeași melodie! Ajunsesem la performanța de a putea râde de un prieten care nu mai avea un braț sau de un sârb pe care tocmai îl împușcaserăm... dar, Doamne, cum poți oare râde de o copilă care-și ține intestinele cu degetele? Dacă te lăsai impresionat, erai pierdut, nu-ți mai rămânea altceva de făcut decât să te îmbeți criță și să-ți tragi un glonț în cap!

Civilii răniți pe care-i vedeam în jurul nostru ne înspăimântau mai mult ca sârbii. Ne inspirau o frică îngrozitoare! Nu pentru că ne gândeam la ei – sincer vorbind, nimeni nu avea timp să se lase înduioșat de soarta lor –, ci pentru că ne gândeam la noi, la sănătatea noastră mentală, la moralul nostru. Să nu uităm că în fiecare om zace, în stare latentă, superstiția, și era atât de nedrept ca civilii să fie omorâți, încât sfârșeam prin a crede că, în virtutea unei dreptăți imanente, ne așteaptă și pe noi aceeași soartă.

În primele săptămâni de la sosirea noastră pe front, mergeam des la spital să ne vizităm prietenii răniți. Pe drum însă întâlneam mereu civili într-o stare atât de jalnică, încât ne copleșeau valuri de mustrări de conștiință. Așa se explică faptul că am renunțat să mai mergem la spital și ne încurajam camarazii răniți, urându-le însănătoșire grabnică, prin telefon.

La Zeric luaserăm într-o zi prizonieri doi țărani care aparțineau miliției cetnice. În realitate, se predaseră. Erau

două brute încălțate cu bocanci scâlciați, îmbrăcați cu cămăși în carouri, croite dintr-o pânză grosolană, peste care purtau veste de in. Nu aveam posibilitatea de a-i ține prizonieri și nici nu ne puteam irosi timpul în interviuri inutile. Cine erau ei, de fapt? Doi necioplițI care se înrolaseră doar pentru că nutreau ferma convingere că vor câștiga războiul. Am fi putut să-i dezarmăm și să-i lăsăm să plece, sau am fi putut să-i transferăm într-un lagăr de detenție, numai că prăpădul pe care sârbii îl făceau în sate, cruzimea lor, atrocitățile comise ne schimbaseră concepția despre modul în care trebuia să-i tratăm pe cei capturați. Camarazii croați voiau să-i omoare... Dovezi despre atrocitățile pe care milițiile sârbești le comiseseră aveam din plin.

Cu toate că le făcuseră croaților numeroase promisiuni de neagresiune, sârbii nu se ținuseră de cuvânt. Din ziua în care blindatele JNA intraseră în sat, sârbii, simțindu-se tari pe poziție, nu încetaseră să distrugă gospodăriile țăranilor. Familii întregi au fost exterminate. Masacrul luase proporții nemaiîntâlnite. Sătenii nu conteneau să ne relateze fapte de o cruzime cutremurătoare; fotografii înfricoșătoare le însoțeau spusele. Brutarul din sat murise sufocat: îi băgaseră capul în aluat. Învățătorul care, ani de zile, văzuse perindându-se pe băncile școlii atâți elevi, printre care și actualii combatanți sârbi, a fost spânzurat împreună cu elevii săi de copacii din curtea școlii. Părinții victimelor au fost aduși cu forța ca să dea jos cadavrele copiilor, care atârnau pe ramuri ca și cum ar fi fost cadouri agățate în pomul de Crăciun. Vii și morți erau sfârtecați în explozii de grenadă...

Pentru noi, greul abia urma să înceapă. L-am găsit pe unul de-ai noștri, un voluntar neamț, răstignit pe poarta unui hambar din apropierea satului. Sârbii veniți de la Zeric îl răstigniseră de viu. Asemenea fapte sădesc în suflete dorința de răzbunare și, desigur, nu pledau în favoarea celor doi prizonieri. N-aveau nici o șansă de a scăpa cu viață. Mi-am zis

deci că, pentru ei, cel mai bine ar fi fost să aibă parte de o moarte fulgerătoare. Eu eram șeful, așa încât eu trebuia să duc la îndeplinire greaua misiune. Le ordonasem să stea întinși la pământ, cu fața în jos, cu mâinile la ceafă. Se supuseseră fără să fie nevoie să-i lovim sau să urlăm la ei. Eram aproape calm. Respiram normal, încercând să nu mă gândesc la ceea ce urma să fac. Mă uitam la ei, dar parcă nu-i vedeam. Trebuia să-mi adun toată energia, s-o dirijez către mâini și să le stăpânesc tremuratul pe Kalașnikovul pe care-l strângeam cu putere. Croații grupați în jurul meu așteptau. Poate și ei doi sârbi. Am ridicat arma, am ochit și am tras două gloanțe, unul în fiecare cap. A mers repede! S-ar putea ca într-o zi cineva să spună că sunt un nemernic. Pe front însă a împușca un individ nu șochează pe nimeni. E ceva obișnuit. Seara i-am povestit unui australian ce făcusem în acea zi. „Ei, *Frenchie*, în ce rahat am intrat! Nu ieșim noi nemânjiți de-aici!" – a remarcat el.

Apoi a urmat ofensiva asupra orașului Zeric. În ajun se trăsese mult și dimineața mirosea încă a fum. În depărtare, mult în afara satului, se auzeau împușcături, dar nu se știa cine în cine trăgea. Acolo unde ne aflam era atât de multă liniște, încât aveam impresia că morții care zăceau pe drum picaseră din cer. Unul dintre ei căzuse peste bicicleta lui. Iarba ce creștea pe marginea șanțului ardea pe alocuri ca și cum luase foc singură. Nici urmă de sârbi. Dispăruseră încă de pe la jumătatea nopții.

Aveam misiunea să evaluăm pierderile înregistrate de inamic și să-i cărăm pe eventualii noștri răniți în spatele frontului. Dintr-odată am văzut un individ care înainta pe acest funest drum. Era singur. Avea vreo patruzeci de ani, purta uniformă și, cu pușca pe umăr, pășea printre cadavre, cu un aer total absent. Apariția lui ne-a umplut de mirare. Ce căuta singur pe drumul ăsta nenorocit, în bătaia puștilor noastre? Pășea cu indiferența unui drogat. Ingurgitase oare în dimineața aceea omletă cu ciuperci halucinogene? Ajungând în dreptul

mortului căzut peste bicicletă, s-a oprit, apoi s-a aplecat asupra trupului neînsufleţit. În acel moment, i-am văzut epoleţii: era poliţai sârb. Mă uitam la el, dar nu-mi venea să-mi cred ochilor. Visam? Eram oare scufundat într-unul dintre acele vise urâte care te urmăresc când treci prin perioade de mare solicitare nervoasă, sau eram treaz? Nu mai ştiam... Ce puteam face să mă conving că nu visam: să fac pipi în pantaloni, să-mi muşc buzele? Eram atât de obosiţi în aceste ultime săptămâni de operaţiuni militare, încât nu mai ştiam când eram treji sau când dormeam...

Soldatul continua să înainteze cu arma pe umăr. Nu ştiam ce era mai bine să fac: să-l împuşc ca pe un iepure, să-l las să plece sau să-l interpelez... În spatele meu un croat întrebă, întorcându-se către ceilalţi: „Îl cunoaşte careva?" Soldatul sârb începu să se învârtească în jurul mortului ca şi cum ar fi căutat ceva pe jos. John întrebă: „Ce facem?" Atunci mi-am dus puşca la umăr, am îndreptat-o spre el şi, prin cătare, mi-am plimbat privirea de la cap la inimă şi de la inimă la cap ca să fiu sigur că atunci când voi apăsa pe trăgaci n-o să-l ratez. Nu mă grăbeam, aveam tot timpul, omul aflându-se la mai puţin de o sută de metri de noi... Îl ţintisem, dar nu-mi venea să apăs pe trăgaci. Englezul mi-a strigat aproape poruncitor: „*Shoot! Shoot him!*" Glonţul i-a zburat creierii. Părcă intrase în brânză... Ochii însă îi rămăseseră intacţi. Căzuse peste bicicletă... Părea că se odihneşte, adâncit într-un somn liniştit. Nu am aflat niciodată de ce venise să cerceteze cadavrele care zăceau pe drum... Trecuse în împărăţia dreptilor fără să realizeze momentul plecării din lumea asta... Murise fără să ştie. Oare cine-l împuşcase ? Nu mai ştiam. Uitasem...

Jelenic mi-a spus într-o zi: „Să ştii că suntem nişte nemernici. Duşmanul comite tot felul de ticăloşii, noi încercăm să nu-l imităm, dar, din nefericire, constatăm că ne mânjim cu aceleaşi fapte murdare. Când am venit pe front, nu

eram decât niște indivizi nevinovați, unii mai veseli, alții mai triști... N-aveam pic de ură în suflete. Ce doream? Să ne facem datoria, să ne putem apăra pielea, să trăim în bună camaraderie. Frontul a făcut însă din noi adevărați asasini! Suntem blestemați! E îngrozitor!"

Prizonieri capturați în toiul luptelor nu existau. Lucrul era știut atât de o parte, cât și de alta a frontului. Ar fi fost bine să fi existat prizonieri, adică, dacă rămâneai fără muniție sau erai încercuit, să fi putut ridica mâinile și să începi să țipi: „Mă predau, mă predau..." Numai că așa ceva se vede doar în serialele de televiziune! Pe front era altfel, și nu trebuia să tragi vreodată nădejdea că ai fi putut să beneficiezi de statutul de prizonier.

Și totuși s-a întâmplat să luăm prizonieri! Erau soldați care obișnuiau să se predea mai înainte de a fi tras vreun foc de armă, și asta pentru că în Iugoslavia, ca și în Corsica, toate familiile se înrudesc. Devenea chiar enervant: toți erau veri între ei! Mereu aceleași unități militare urmau să-și rupă spinările cărând prizonierii – unii dintre ei răniți – până în spatele frontului, unde se făcea schimbul: văr pe văr, ca și cum ar fi fost vorba de un schimb între membrii aceleiași familii. Diferența dintre noi și autohtoni era că noi nu ne înrudeam cu nimeni și că nu știu cum se făcea, dar cei care mureau erau în special militari din brigăzile străine. Ne cam săturaserăm. Capturam, de exemplu, un lunetist sârb. În scurt timp, el era cedat în schimbul unui lunetist croat. Și nu trecea multă vreme și constatam cu stupoare că fostul nostru prizonier, lunetistul sârb, se afla din nou la post, pe front, ochindu-ne și trăgând în noi tot cu ură și ardoare.

Se știe că „ulciorul nu merge de multe ori la apă" și că întotdeauna plătești cu propriile tale greșeli. Aveam să verific veridicitatea acestor cuvinte chiar pe pielea mea. Prima oară când am fost rănit, totul s-a petrecut ca într-un fel de vis. Ni se

încredințase în ziua aceea misiunea de a repera cel mai neînsemnat indiciu referitor la intenția inamicului de a porni o ofensivă împotriva noastră. Pentru asta trebuia să ne cățărăm cât mai sus, pe acoperișuri, de exemplu. Tancurile sârbilor trăgeau fără încetare. Vorbind la modul general, soldații croați, camarazii noștri, nu erau decât un fel de rezerviști fricoși, aduși pe front cu ultimul vagon al ultimului tren, care, de îndată ce inamicul își punea artileria în funcțiune, ajungeau în stare, de teamă, să intre în gaură de șarpe. Erau atât de fricoși, încât stăteau cu toate efectele militare împachetate, gata s-o ia la picior la prima alarmă mai serioasă, așa că tot brigăzile formate din voluntari străini urmau să ducă la îndeplinire misiunile speciale. Formam, într-adevăr, în acel moment al războiului, unitățile de elită, zece comandouri care grupau adevărați bărbați, mai toți străini, al căror strigăt de luptă era: „Trăiască moartea!"

Stăteam călare pe o bârnă din podul unei case țărănești. O bubuitură, o zguduitură, și de-acolo de unde eram m-am trezit brusc prăvălit la pământ cu acoperișul peste mine. Trei zile am stat în comă.

Toți camarazii mei au venit să mă viziteze la spitalul din Vinkovci. Unul mă sfătuia să iau aspirină, altul îmi spunea să-mi pun comprese cu Synthol sau cataplasme cu muștar. Vizita la spital devenise o tradiție. Mergeam întotdeauna să ne vizităm camarazii răniți și-i încurajam glumind: „Ai vrut să fii erou, nu? Ia uitați-vă cum îi lucesc medaliile pe piept! Lasă că acum te-ai lecuit!" Eu mă simțeam cât se poate de mulțumit că mă mai aflam încă în viață. În general, răniții stârneau în noi stranii trăiri, căci eram în același timp invidioși pe eroismul emanat de sângele vărsat, dar și înspăimântați de ceea ne putea rezerva viitorul. Știam că legea probabilităților ne orânduia viața și că, mai devreme sau mai târziu, avea să ne sune ceasul.

Simțeam uneori o nevoie imperioasă de a ne distra. Inventam atunci pariuri care mai de care mai stupide și aiurite.

Pariul cu „nimeritul", de exemplu: câștiga cel care, într-un timp dat, era atins cel mai des de un glonț sau de o schijă. Atins, nu rănit. Un australian din grupul nostru bătea recordul la jocul ăsta. Am uitat cum îl chema, noi îl porecliserăm „Dundee crocodile" pentru că, înainte de a veni pe front, fusese vânător de crocodili. Pentru el, toți sârbii erau „crocodili". De câte ori se întorcea dintr-o misiune, ne zicea: „Azi, iar am împușcat un crocodil... și era cât pe ce să-i iau gâtul și unuia mai barosan... avea șapcă și avea o barbă, uite-așa!" Australianul ăsta avea o baftă nemaipomenită, fiindcă se trezea mereu cu un glonț sau cu o schijă ba în tocul cizmei, ba în încărcătorul sau în crosa Kalașnikovului și câștiga mereu pariul. Era un pariu dement, de-a dreptul pasionant, numai că nu avea nume, așa că ne-am hotărât să-l botezăm. S-a propus „Ruleta rusească". Nu, au zis unii, pentru că denumirea aceasta ne evoca prea mult numele slav de „cetnic", și astfel influențați de atmosfera anglo-saxonă care domina grupul nostru de voluntari, am hotărât, într-o bună zi, votând prin ridicare de mâini, să-i spunem „*The rock around the death*". Pur și simplu sfidam moartea! Îi înspăimântaserăm până și pe cei mai duri dintre croați!

Eu aveam vechime serioasă în inventarea unor asemenea distracții macabre. Îmi amintesc că am sărbătorit primul Crăciun petrecut pe front într-un sat încercuit de trupele JNA, împreună cu un ziarist cu care venisem în Croația. Am tras atunci o beție cruntă. După cinci luni de plictiseală la Paris, simțeam în sfârșit că trăiesc! Se trăgea cu tunul, mirosea a lemn ars, gardiștii roiau în jurul armelor, dar și al sticlelor de rachiu. Era Crăciun, un Crăciun european mai deosebit. Eram fericit. Mă simțeam util. Îi împărtășeam cu multă vervă comandantului unității – un tip solid cu părul alb – impresiile mele de pe diferitele fronturi pe care mă înrolasem ca legionar voluntar. Eu îi vorbeam în engleză, el îmi răspundea în germană, nu prea ne înțelegeam, dar noroc cu limbajul salvator al gesturilor. Degetul gros îndreptat în sus însemna

„bun" sau „prieten", îndreptat în jos însemna „rău" sau „dușman", lipit de gât însemna „a lichida", „a omorî", cinci degete răsfirate brusc însemnau „împușcături", „explozii" sau ceva de genul ăsta. Era un limbaj delirant de surdomuți țăcăniți! I-am povestit pe unde colindasem, la ce războaie luasem parte: la luptele de gherilă din Birmania, Laos, Surinam, Cambodgea, Liban și Afghanistan... Izbutisem să realizez cu măiestria vorbelor și forța evocatoare a gesturilor adevărate scene cutremurătoare, pline de sânge și de cadavre. Comandantul m-a ascultat ce m-a ascultat, apoi s-a ridicat brusc de pe scaun și a început să urle cât îl ținea gura: *„Sie, grosse Katastrophe, grosse Katastrophe!"* și ne-a ordonat să părăsim imediat unitatea. Îl speriasem de moarte. Ziaristul cu care venisem s-a înfuriat la culme nu numai pentru că își rata reportajul pentru care venise, ci și pentru că era foarte riscant să mergem noaptea până în oraș fără legitimații speciale. Și apoi nici eu, și cu atât mai puțin el, nu știam exact până unde înainta linia frontului sârbesc... Dar câtă deosebire între mine și el! Pentru el, războiul era ceva serios, dramatic, pentru mine era un fel de joc, un joc sadic și totuși cât se poate de real...

La Mala Bosna am fost rănit a doua oară. Sârbii începuseră să ne bombardeze pe la ora șapte seara. S-a nimerit ca de planton să fie Anna-Maria, o croată cu care mă împrietenisem. O croată adevărată: blondă, cu ochi albaștri luminoși, înaltă, bine făcută și foarte feminină. Era simpatică. Avea un farmec aparte. Nu voiam s-o las singură cu soldații croați, căci nu-mi inspirau deloc încredere. Erau în stare să fugă în caz de pericol și s-o lase pe mâinile sârbilor. Văzusem ce erau în stare cetnicii să le facă fetelor croate! Îmi îngheța sângele în vine când mă gândeam că așa ceva i s-ar fi putut întâmpla Anne-Marici. La Brcko, sârbii jupuiseră de vii, ca pe animale, patru luptătoare musulmane. Corpurile lor zăceau încremenite în poziții îngrozitoare. În alt loc, sârbii trăseseră în țeapă o tânără. Vârful țepei îi ieșise prin piele, deasupra pubisului. A trăit încă

ore întregi, suspendată între doi copaci, fără să izbutească să se elibereze din cumplitul instrument de tortură. De câte ori n-au fost violate asemenea copile înainte ca asasinii să le supună supliciilor aducătoare de moarte! Nu eram îndrăgostit de Anna-Maria, dar îmi plăcea prospețimea pe care o răspândea în jur, așa că mă aflam din nou alături de ea în timp ce făcea de planton, intrând iarăși în rolul meu de adevărat cavaler protector al văduvelor și orfanilor.

Cerul era numai flăcări. Era frumos! Dacă nu ați văzut niciodată un bombardament, atunci nu puteți înțelege. Era într-adevăr frumos! Căzuseră cam patru mii de obuze – totul ardea... Câmpul luase foc... A fost cel mai cumplit bombardament sub care m-am aflat vreodată. Interminabilele rafale ale armelor automate horcăiau ca tusea cavernoasă a unor monștri. Se trăgea fără încetare din toate direcțiile. Emoția îmi strângea stomacul și simțeam mațele frământându-mi-se în pântece... Luam pastile antidiareice: Ercefuryl. Le țineam în permanență în buzunar. A ieși din adăpost pentru a-ți ușura intestinele sub un asemenea bombardament ar fi fost o greșeală ce s-ar fi putut solda cu dramatice amintiri, așa că... mai bine făceai pe tine, că tot nu aveai încotro. Ozic, un flăcău din Virovitika, avea obiceiul să-și încheie rugăciunea dinaintea mesei cu binecuvântarea savuroasă: „Fericiți cei constipați!" Știa el ce știa, nu degeaba îi intraseră două schije de obuz în fund, în timp ce-și făcea nevoile.

Trei ore am tot numărat, împreună cu Anna, secundele dintre momentul percuției și cel al exploziei obuzelor. Asta când bubuiturile asurzitoare se mai răreau și zgomotele proiectilelor se puteau auzi mai distinct. La ora unsprezece am fost anunțați că sârbii trecuseră la ofensiva terestră. Bombardamentul devenise și mai violent. Exploziile luminau totul ca ziua. La un moment dat am auzit niște zgomote suspecte... un hârâit puternic, un fel de horcăit monstruos... ca și cum o uriașă omidă ar fi avansat spre noi... Anna-Maria mi-a spus: „Sunt tancuri." Am vrut să-i cer să repete ceea ce spu-

sese, dar n-am reușit să articulez decât: „Nu pot... nu pot..." Un fel de elefant parcă se așezase pe pieptul meu... Vă puteți imagina un atac de tancuri? Ce simți când le vezi în fața ochilor? Zgomotul asurzitor pe care-l fac este cutremurător de demoralizant, iar ideea că în jurul lor o liotă de soldați erau în căutarea noastră, asemenea unor câini de vânătoare, îmi tăia respirația. Apoi am auzit pași în spate. Era comandantul, care venise să ne informeze că nu departe de acolo se afla o armă de 76 mm, singura cu care se putea trage eficient în tancuri. Numai că nici eu, nici Anna nu știam cum s-o mânuim. Comandantul ne-a spus râzând: „Lasă, nu vă faceți probleme. Când o să vedeți tancurile venind peste voi, o să trageți în ele ca și cum ați trage cu pușca."

Anna-Maria încărca arma cu obuze cât putea de repede. Îmi aduc aminte că i-am spus înainte de a cădea: „Tâmpitul ăsta de Jelenic mi-a dat un pumn." Fusesem izbit în spate cu violență. Am vrut să mă ridic, dar n-am reușit. Nu mai puteam respira și simțeam o greutate pe piept... Apoi m-am scufundat într-o ceață densă. Am înțeles că eram rănit. Nu-mi aduc aminte să-mi fi fost frică...

A treia oară am fost rănit la Brcko, în timpul ofensivei sârbești. Încă o ofensivă, cu tot ce implica ea: ore de panică petrecute trântiți pe brânci, în lucernă, în așteptarea inamicului pe care-l auzeam și-l vedeam târându-se, cu ore de tensiune, de așteptare în care-ți defilează prin minte întreaga viață cu toate amărăciunile, deziluziile și regretele... Uneori urmau acele clipele chinuitoare când, uitându-te la rana din care curgeau șiroaie de sânge, îți ziceai: „Sunt doar voluntar, dacă scap viu de-aci, plec, fug, nu mai pun mâna pe armă cât oi trăi..." Dar câtă amărăciune cuprindeau aceste cuvinte pline de lașitate!

Într-o noapte, cu vreo câteva zeci de minute înainte de a-și pierde piciorul, Steve l-a văzut pe unul dintre prietenii lui sărind în aer din cauza unei mine antitanc. Nimeni n-a fost în

stare să explice cum s-a putut produce accidentul. De obicei, aceste mine nu explodează decât la o presiune de câteva sute de kilograme, și militarul cu siguranță că nu călcase pe ea. Mina a explodat lângă el, declanșată poate de la distanță, ori poate s-a nimerit să fie o mină defectă sau poate se călcase deja pe ea și stătea acolo pe câmp, ca un obuz neexplodat, sensibilă la cea mai mică atingere.

S-a auzit o bubuitură îngrozitoare. Steve s-a dus să vadă ce s-a întâmplat și, gândindu-se la efectul dezastruos al explozici asupra militarului, a zis: „Măcar de-ar fi murit." Numai că prietenul său bineînțeles că nu murise. Bucăți de carne, petice de uniformă se împrăștiaseră pe o rază de douăzeci de metri. Un spectacol care ar fi impresionat până și pe cel mai crud și insensibil soldat! Omul avea smulsă jumătate din față, pierduse un braț, mațele i se revărsau peste pantaloni, iar partea de jos a picioarelor îi fusese retezată. Nu i se mai vedeau ochii și totuși i se simțea privirea. Mai târziu, Steve ne povestea: „În fundul orbitelor nu era decât un fel de lichid, dar simțeam cum omul mă privea. Mă privea..." Panică, teamă și cruzime. Omul nu înțelegea ce i se întâmplase și se căznea să-și adune carnea împrăștiată. Steve s-a întors către băieți și i-a întrebat dacă poate vreunul să curme cu un glonț viața celui sfâșiecat de explozie. Însă rănitul a auzit... El nu voia să moară și a început să țipe: „Nu mă omorâți, o să vină un camion să mă ia, nu mă omorâți..." Firește că nimeni n-ar fi fost în stare să tragă în el și, lăsând misiunea deoparte, băieții s-au dus să-l scoată de-acolo. Atunci, Steve a călcat pe mina antipersonal. După o vreme mi-a povestit: „Eu am avut noroc în toată nenorocirea mea, că au venit și m-au luat... În timp ce, purtat în brațe de camarazii mei, mă îndepărtam de locul dramaticei întâmplări, continuam să-l aud urlând: «O salvare... chemați o salvare.» Urletele lui mi-au rămas pe veci întipărite în memorie."

2. OFIȚERUL MORȚILOR

„Aparținem cu toții nesfârșitei lumi a morților", spune o veche zicală bantu pe care mi-o repetam fără încetare pentru a putea accepta sau a uita că numărul morților îl depășea pe cel al viilor, pentru a avea puterea să-i privesc și să-i ating fără să-mi astup nările. Treptat, morții se îndepărtau de mine, se înstrăinau, intrau în lumea uitării. Uneori aveam impresia că mă aflam în fața unei oglinzi deformante, în care tot ce vedeam era hidos, și atunci repetam din nou zicala bantu.

Morții nu seamănă între ei. Unii, cei morți de puțin timp, erau mobili, calzi, încă aveau culoare în obraz, îi puteam mișca cum voiam, de parcă nici n-ar fi fost morți. Alții, morți mai de mult, aveau chipurile înnegrite, înverzite, chipuri de pergament, erau țepeni ca trunchiurile de copac și reci, chiar dacă afară era cald. Apoi erau morții care zăceau în câte o baltă sau un braț de râu, care nu semănau cu cei mumificați în colbul drumurilor; unii erau lipicioși, alunecoși ca algele, ceilalți seci și duri ca pietrele din care numai soarele torid putea să mai stoarcă câțiva stropi de sudoare. Cum arătaseră ei când fuseseră în viață? Cine ne putea răspunde la o asemenea întrebare! Priveam cu uluire, cu mare nedumerire trupurile pe care moartea le surprinsese într-o cumplită încleștare: în grămada de morți distingeam o mână încremenită pe mânerul unui cuțit al cărui tăiș dispărea în burta unui alt mort sau vedeam morți ai căror dinți erau înfipți în gâtul sau umărul dușmanului. Ce păcate au trebuit să plătească de muriseră astfel? Treceam prin dreptul cadavrelor încremenite în oribile îmbrățișări obscene ținându-ne de nas și clipind din ochi,

lăsându-i dușmanului grija de a ne îngropa morții. Ne era teamă ca nu cumva să ne identificăm cu ei. Ne uitam la mâinile lor crispate și străvezii... Cum arătaseră ele odinioară, când mângâiaseră trupuri de femeie? Oare mâinile noastre care făceau atâtea – încărcau arme, semănau moartea, dar și spălau, mângâiau, zgâriau, desenau, scărpinau, se rugau – aveau oare să ajungă tot atât de hidoase ? Și înfricoșați de sinistra perspectivă repetam, pentru a ne convinge că mai evoluam încă într-o altă lume decât cea a morții: „Sunt viu, nu sunt mort, sunt viu, trăiesc... trăiesc..."

Cu răniții era altceva: se agățau de noi tot atât de mult cât se agățau de viață. Erau în același timp și vii și morți: un fel de morți în viață, iar faptul că se mișcau și în special că urlau era de-adreptul înnebunitor. De ce credeți oare că-i împușcam pe răniții proveniți din rândurile dușmanului? Ca să nu mai urle! Așa se explică faptul că multora dintre noi le venea ușor să le tragă un glonț în cap. Cineva a scris: „Nu mi-e frică de moarte, ci mi-e frică să mor." Asta era problema: răniții ne scoteau din minți tocmai pentru că trăgeau să moară, iar noi nu voiam să știm cum se petrecea trecerea în lumea dreptilor.

Aveam repulsie de moarte și totuși o acceptam. Era cutremurător! Văzuserăm atâtea cadavre sfârtecate, atâtea trupuri făcute una cu pământul, atâția soldați urinând în gurile morților – guri larg deschise, asemenea gurilor peștilor scoși din apă –, atâtea fețe înfipte în parii gardurilor, încremenite și livide ca peisajul din jur, văzuserăm atâtea capete fără corp, atâtea brațe fără trup, atâtea coșuri pline cu ochi din care ciuguleau păsările... Cum să nu fi fost cuprinși de o cumplită groază?

Morții, învăluiți în praful orașelor distruse, cu chipurile lor de ceară, cu paloarea cadaverică, ce se întindea atât de repede pe fețe, ne urmăreau peste tot... Ochii lor, adeseori deschiși, rigiditatea lor ne aminteau de exponatele din muzeul Tusseau. Cum arătaseră oare când fuseseră în viață? De ce un mort nu mai seamănă cu ființa vie, cea care existase cu câtva

timp înainte? Între o maimuță și un om există o mai mare asemănare decât între omul viu și același om, dar trecut în neființă. Mortul are ceva care te face să te îndepărtezi de el. Poate mirosul: mirosul morții pe care, chiar dacă nu l-ai simțit niciodată, îl recunoști imediat. Este un miros inconfundabil·a cărui proveniență o identifici de îndată, chiar dacă te·afli în întuneric, cu toate că ai ochii legați. De ce oare atunci când vezi pentru prima oară un cadavru, cu toate că nu miroase, ți se face greață? Este ca atunci când vezi un obiect de porțelan soios. Nu-ți vine să-l atingi...

Și totuși trebuia să-i privim, să-i atingem, pentru că trebuia să le scotocim prin buzunare. Contactul respingător era inevitabil. Înainte de a ne apleca asupra lor le mai trăgeam un glonț în cap ca să fim mai siguri că sunt morți de-a binelea, dar, Doamne, de câtă scârbă ne umplea acest gest! Am fi dorit să-i fi putut împușca cu ochii închiși. A trage într-o grămadă de carne moartă este pur și simplu dezgustător, chiar mai respingător. Când tragi într-o ființă vie, ai un motiv, când tragi într-un mort, comiți o mârșăvie cumplită.

Îmi aminteam de un scandal revoltător care produsese mare vâlvă în întreaga presă franceză cu câțiva ani înainte: un procuror din Versailles a dat ordin să i se aducă cinci capete de om pentru efectuarea unor expertize balistice. Inspectorii de la SRPJ s-au dus la Institutul medico-legal, au decapitat cinci cadavre, au pus craniile în găleți și le-au prezentat șefului. Ele au ajuns la poligonul de tir al poliției unde trăgătorii s-au pus a le ochi cu râvnă și elan. Cele cinci capete au fost ciuruite de gloanțe de Magnum 357, dar nimeni n-a aflat vreodată rezultatul expertizei. Atunci, povestea m-a revoltat peste măsură. Acum, ori de câte ori trebuia să dăm lovitura de grație unei grămezi de carne caldă încă, îmi aminteam de scandalul de la Versailles și gura mi se umplea de un gust amar.

Am văzut sute de indivizi trecând fără să tresară prin fața unui mort, dar n-am văzut mulți rămânând impasibili în fața

unui rănit.. Un mort este straniu, nimic de zis, însă nu te marchează pe moment sau, mă rog, asta se întâmplă rar. Pe primii morți pe care-i vezi îi uiți, nu-i ții minte, apoi pe următorii eviți să-i privești. Ești doar în cunoștință de cauză. Morții ți se întorc în minte mult mai târziu. Ei se imprimă adânc în memorie și îți amintești de ei atunci când te aștepți mai puțin, când nebunia războiului se mai potolește și începi să te gândești la zilele de pace care vor urma.

Când am primit misiunea de a mă ocupa de morți, a fost cât pe ce să-mi pierd definitiv mințile. Iar morți? Ca și cum morții dușmanului, morții noștri și toți morții pe care îi văzusem nu mi-ar fi fost de-ajuns!... Și brusc mi-am adus aminte de clipele petrecute alături de un mort, pe platforma unui camion care gonea pe un drum nenorocit din Surinam. Era un negru solid, ucis într-o ambuscadă. Nu-mi puteam desprinde privirile de pe plasticul care îi acoperise fața și care, zburătăcit de vânt, îi biciuia obrazul. Craniul era ca o nucă de cocos despicată în două; sângele se împrăștiase prin camion și ajunsese până la mine, năclăindu-mi talpa cizmelor... Revăd și acum mutra schimonosită de furie a soldatului însoțitor, care urla cât putea de tare, peste zgomotul motorului, poruncindu-mi să acopăr fața mortului, dar eu nu reușeam să prind din nou bucata de plastic... Mâinile mele păstrează și acum amintirea atingerii reci și umede... De ce trebuia oare să fac tocmai eu toate acestea?

Evitam să privesc morții. Se găsea întotdeauna cineva care să le acopere fața cu o bucată de pânză, să le întindă picioarele și să le așeze brațele de-a lungul corpului ca să nu mai semene cu niște marionete dezarticulate.

Morții deveneau uneori cifre, statistici la sfârșit de săptămână sau cruci puse în dreptul coloanelor de nume care se înșirau pe pagini întregi de caiete de școală. Uneori trebuia să scriem familiilor acestora. Era o treabă stânjenitoare, pe care n-am știut niciodată s-o fac cum trebuie, așa că atunci când

aveam ocazia, le telefonam. Era mai brutal, dar mai simplu.

Povești despre morți aș putea istorisi săptămâni la rând: întâmplări despre nopțile de veghe, despre patrulările în bezna nopții, povești despre asalturi, atacuri, contra-atacuri, înmormântări făcute în grabă, despre panica stârnită de bombardamente... Odată, un obuz de mortier a nimerit în plin într-o tranșee în care se afla o mitralieră. O tânără din Vukovar, pe care o îndrăgiserăm cu toții, ar fi trebuit tocmai în momentele acelea să fie acolo, la post. Cu o oră înainte de atac, comandantul a trimis-o să se adăpostească într-un cot al tranșeei, la câțiva metri distanță de servanții mitralierei care, fiind tot timpul beți, trăgeau invariabil din aceeași poziție. Refuzau cu încăpățânare să schimbe locul mitralierei. Eram siguri că, mai devreme sau mai târziu, un obuz sau ceva asemănător avea să-i trimită pe lumea cealaltă. Când li se spunea să-și pună pielea la adăpost, începeau să râdă ca tâmpiții. Își băgaseră în gură mici crucifixuri din plastic alb, pe care le primeam cu sacii, crezând desigur că erau purtătoare de noroc. În fiecare încăpere, pe fiecare rastel de arme atârnau zeci de crucifixuri, iar fiecare dintre noi aveam unul atârnat de gât și mai multe prin buzunare, ceea ce nu ne împiedica, totuși, să murim!

Era într-o duminică. Obuzul a căzut la patru metri de fată, ael de cealaltă parte a ridicăturii de pământ. N-a fost desigur ziua ei cea mai norocoasă, căci după explozie, șocată, n-a mai putut vorbi timp de-o săptămână. Bucuroși că a scăpat cu viață, unii au sărutat-o, alții i-au strâns mâna, apoi am început să căutăm ceea ce mai rămăsese din cei doi servanți ai mitralierei: n-am mai găsit decât niște rămășițe de mațe. Țeava mitralierei, îndoită de violența impactului, zburase la treizeci de metri.

Exista un loc în Hertegovina de care cu toții ne temeam: Mostar, un oraș înghesuit într-un amfiteatru de munți unde se dădeau lupte aprige, care, în mod ciudat, erau prea puțin

mediatizate. Zi și noapte, orașul era supus tirului continuu al artileriei cetnice. Bosniacii și sârbii se înfruntau în încleștări aducătoare de moarte. Ca la Vukovar, fără încetare, fără cruțare.

Cine n-auzise vorbindu-se de Mostar? Era un loc periculos, un loc blestemat și totuși toți se ofereau ca voluntari să meargă acolo. Demență curată! Nebunie colectivă!

În viața mea n-am văzut un oraș mai deprimant: imaginați-vă o așezare omenească adunată într-o imensă potcoavă de munți stâncoși, prin mijlocul căreia curge un râu lat de șaizeci de metri... Coline înțesate de mortiere, de artilerie, de tancuri, de arme de 20-30 mm, de lunetiști ascunși îndărătul fiecărei tufe... O căldură sufocantă, nici o adiere de vânt, nici o sursă de apă potabilă sau de hrană... Dramatică situație! Forțele militare bosniace arseseră deja o parte din arhive, banca fusese evacuată, iar civilii parcă înnebuniseră.

Încă de la începutul primăverii, morții îngropați în grabă, fără coșciuge, în grădinile publice, în fața caselor, în straturile de flori sau la întretăieri de drumuri transformaseră orașul într-un film de groază, cu toate că acolo nimic nu ținea de ficțiune. Căldura umflase cadavrele și se vedea ici-colo câte un braț ieșit din pământ asemenea unei liane, un picior sau un smoc de păr cânepiu, sau chiar un corp întreg când, într-un mod inexplicabil, leșul se îndoia, încovoindu-se de spate. Lopețile de pământ pe care groparii le aruncau deasupra cadavrelor nu reușeau să le acopere în suficientă măsură și, nu peste multă vreme, deveneam din nou martorii acelorași sinistre viziuni.

Am fost de trei ori câte cinci zile la Mostar și parcă, de fiecare dată, am coborât în infern. Ca și turiștii, eram transportați acolo cu autobuzele. Aveam de îndeplinit misiuni clare, precise. Din păcate, niciodată nu părăseam zona tot așa cum veniserăm. La plecare, eram la fel de mulți ca la sosire, numai că unii dintre noi se aflau în coșciugele bine ancorate de scaunele autobuzului. Nu se întâmpla să întreprindem vreo

operațiune militară fără să înregistrăm pierderi omenești. Ultima rolă a filmului *Apocalypse Now* parcă fusese turnată la Mostar, în acest oraș-ruină, oraș-cimitir cuprins de panică, în care bântuiau niște arătări de civili isterizați de căldură, de miros, de foame și de tirul artileriei. Mostarul găzduia demența, fiindcă puteai vedea pe străzi copii inconștienți care băteau mingea, sfidând uluitor moartea. Și aceasta se producea inevitabil, căci se găsea mereu câte un *sniper* sârb care să le zboare creierii. Ne întrebam care era oare adevăratul joc al groazei: ruleta ruscască sau jocul cu mingea?

Peste tot întâlneam tot felul de indivizi înarmați, îmbrăcați în uniforme militare care mai de care mai fanteziste, mai ciudate. Unii aveau fețele mânjite cu vopsea. De unde veneau? Cine îi comanda?

Ne băteam *all around the clock* și trebuia să mai găsim și timp pentru morți. Îi aduceam și-i depuneam la morga spitalului, adică mai bine-zis în pivnița clădirii, căci camere frigorifice nu existau. Acolo era destul de răcoare și puteau sta câteva zile fără să intre în putrefacție. Era vorba de camarazii noștri și nu-i lăsam să zacă trântiți pe mese năclăite de sânge, cum procedau unii prin alte părți. E adevărat că nu aveam întotdeauna răgaz să-i spălăm, dar ne dădeam cel puțin osteneala să-i îngropăm în cosciuge. I-am fi îngropat în orice, în dulapuri, în comode, în lădoaie... numai direct în pământ, nu. Cosciugele ne erau aduse cam în douăzeci și patru de ore, așa că reușeam să ne facem datoria de omenie și să ne trimitem morții în spatele frontului cu fiecare transport de camioane.

Uneori, autoritățile militare ordonau o înmormântare oficială. Atunci îmi revenea misiunea de a însoți mortul până la locul de înhumare, unde de obicei ne aștepta un delegat al reprezentanței străine. Înmormântarea lui John a fost una dintre cele mai frumoase înmormântări din timpul războiului. Solemnitatea, salutul de adio, momentul de reculegere care au avut loc lângă mormânt au durat aproape o oră. În depărtare se

auzea bubuitul tunurilor... Razele blânde ale soarelui ne încălzeau trupurile neclintite... Mă gândeam la toți cei pe care îi condusesem pe ultimul drum... Ce lungă era lista! Câți străini nu pieriseră la puțin timp după sosire! Și cu cât timpul trecea, cu atât convingerea că norocul ne întorsese spatele devenea tot mai fermă. Avuseserăm noroc, nimic de zis, doar că în ultima vreme se cam epuizase... Descurajați, ne venea tot mai greu să continuăm. Începuserăm să mergem lipiți de ziduri, să punem adesea un genunchi în pământ, să vârâm capul între umeri... Glonțul putea veni de oriunde, nu? Era înspăimântător.

John avea un *diary*, un fel de jurnal intim, în care nota tot ce vedea și făcea. Obișnuia să-și pună tot felul de întrebări metafizice. Ne spunea mereu că nu intenționa să rămână pe front multă vreme, dar că voia neapărat să vadă, să înțeleagă războiul... Da! Și n-a durat mult și s-a lămurit! După cincisprezece zile! A fost omorât la cea de-a treia acțiune la care participa, în timpul luptelor din Bosanska Biala, adică „Satul Alb" – un cătun sârbesc izolat în mijlocul unei zone croate... Sârbii, niște țărănoi fanatici, apărau cu încrâncenare un drum asfaltat pe care, dacă l-am fi putut cuceri, am fi fost scutiți de a mai face ocolișuri interminabile prin munți pentru a ajunge la baza noastră de aprovizionare. Situația nu mai putea continua. Soldații noștri crăpau de foame, în timp ce transportoarele blindate ale JNA aduceau zi de zi brutelor de sârbi alimente și în special obuze, ca să aibă cu ce trage în noi...

Cucerirea satului prin care trecea drumul constituia misiunea noastră principală încă cu două luni și jumătate înaintea venirii lui John. Efectuaserăm deja zeci de acțiuni de recunoaștere. De șase ori am ajuns până la acel faimos drum: l-am pipăit cu mâinile și mi-am pus obrazul pe asfaltul lui neted. Ce frumos era!... Dacă vântul bătea din direcția pozițiilor cetnicilor le puteam auzi vorbele – dacă i-am fi înjurat, n-ar fi știut de unde veneau cuvintele de ocară... Chiar dacă nu se

trăgea, trăiam într-o tensiune extraordinară și parcă niciodată nu m-am temut mai mult ca în acele momente. Ne tăram prin lanul de porumb, zăream acoperișurile primelor case, apoi dădeam brusc de drumul asfaltat. Îi puteam prinde pietrișul în pumni, simțindu-i asfaltul fierbinte sub degete... Ne aflam între două cazemate inamice și îi auzeam pe sârbi vorbind, râzând sau certându-se.

Într-o dimineață, am văzut un cetnic făcând jogging la marginea drumului... a trecut la douăzeci de metri de noi. A doua zi am dezlănțuit atacul. John era cu noi. A fost un adevărat atac, cu tot materialul militar necesar, cu grup de acoperire, cu grup de asalt, exact ca în manualele de infanterie. Organizaserăm retragerea și acoperirea. Dispuneam în dimineața aceea de un veritabil arsenal: aveam RPG-uri de 7, RPG-uri de 9 și două tancuri T 55 poziționate lângă grupul de acoperire. Eram fericiți și emoționați ca niște copii pentru că fuseserăm, în sfârșit, dotați cu primele tancuri. Puteam de astă dată să le ardem sârbilor bătaia pe care o meritau de mult. Ne simțeam invulnerabili. Doar patru sute cincizeci de metri ne despărțeau de drum. Toată noaptea am petrecut-o infiltrându-ne cât mai aproape de el. Până la sosirea transportorului și a mașinii comandantului sârb au trecut iarăși câteva ore bune de așteptare. Toate armele noastre au tras în același timp. Am împușcat cinci sârbi. De fapt, au fost șase. Instalaserăm și o mină Claymore care l-a ucis pe-cel de-al șaselea, adică primul sârb venit cu echipa de salvare. Ce se întâmplase cu el am aflat seara de la emisiunea de știri difuzată de postul de radio sârbesc.

John aplauda. Era încântat de reușita primei sale operațiuni. Revenind la bază, se apucase să înșire alte cinci cruci pe lista de evidență a morților din rândurile dușmanului. Țineam contabilitatea la zi. Ziua aceea trecuse în favoarea noastră. Apoi, contabilizarea rezultatelor luptelor de hărțuire a devenit mai dificilă: trăgeam unii în alții de la depărtare și, neputând înainta, nu vedeam dușmanii doborâți, așa că nu aveam cum

afla rezultatul exact al operațiunii și atunci nu notam nimic. Uneori ni se atribuiau victorii nemeritate, și asta pentru că statul-major încerca pe toate căile să fie pe placul politicienilor, fapt care ne enerva la culme. În timpul luptelor de-a lungul râului Drina, de exemplu, ni se trimiteau prin radio mesaje de felicitare: „Bravo, băieți! Ați omorât o grămadă de sârbi!" Îi întrebam: „Câți?" Ni se răspundea evaziv: „O grămadă, o groază de cetnici!" Insistam: „Câți?" „Cel puțin două sute.", venea răspunsul. Mă întrebam de unde, Doamne, putea să știe dobitocul ăla de reporter, din gaura lui de șobolan nenorocit, ce se petrecea la noi pe front, la mai bine de cincisprezece kilometri distanță de el?... Nu mă miram degeaba, deoarece atunci când, în sfârșit, am reușit să trecem pe malul sârbesc al râului, n-am găsit decât trei cadavre! Trei!

După aceea s-a întâmplat o porcărie cum numai pe front se poate întâmpla. Ne îndeplinirăm cu bine misiunea. După confruntare ne-am întors la Bosanska. Cuceririrăm satul fără efort. Apoi au venit Mig-urile și ne-am refugiat, nu foarte departe, într-un cătun abandonat. Eram frânți de oboseală. Trebuia să dormim. Eram în picioare de două zile și două nopți și numai datorită Capaconului mai puteam ține ochii deschiși. Până și în respirație îi simțeam gustul scârbos de baltă stătută. Medicamentul cu pricina ne ținea treji și rezistam chiar și șaptezeci și două de ore fără să adormim la cel dintâi popas. Mă obișnuisem să iau pastilele astea în Laos și constatam că-mi erau de un real folos și în Iugoslavia. Camarazii mei autohtoni deveniseră dependenți de el ca de un drog. Am ajuns în sat. Nu doream decât să dormim. O dorință imperioasă impusă de uzura excesivă a întregului sistem nervos suprasolicitat. Era nevoie să ne odihnim, întrucât știam că după Bosanska Biala urma alt sat nenorocit, care trebuia apărat sau distrus și că din nou aveam să stăm treji ore întregi. Apa și lumina erau întrerupte. Nu puteam nici să bem, nici să mâncăm, nici cel puțin să ne spălăm. Nu doream decât să ne

scufundăm pentru câteva ore într-un somn adânc înainte de a fi trimiși în spatele frontului, dacă aveam noroc, sau dimpotrivă, în prima linie, dacă trăgeam lozul ghinionist. N-aveam apă, dar alcool aveam din belșug. Am dat câteva pahare pe gât, apoi ne-am culcat. Amestecul de Capacon cu rachiu adăuga bătăilor inimii mele zgomotul produs de palele unui elicopter. Era captivant! Întins pe rogojină, cu brațele cruce pe piept, cu privirea înfiptă în tavan, mă întrebam unde naiba putuseră cretinii să ascundă ventilatorul, că nu-l vedeam... Continuam să aud bâzâitul elicopterului și, de îndată ce închideam ochii, simțeam cum mă aplecam înainte și cum mi se pocnea capul de plexiglasul cabinei de pilotaj! Sub mine defila jungla... Eram fericit că nu mai vedeam casele din piatră gălbuie și acoperișurile lor din țiglă roșie. Jos se întindea un imens covor verde. Pe o pistă de laterită vedeam civili alergând, plonjam spre ei și nu știu de ce, dar îmi era atât de bine! Civilii fugeau, în jur era jungla și auzeam zumzetul liniștitor al elicopterului. Apoi, deodată, pe pistă au apărut camioane și o fată care voia să fugă... Comandantul a deschis ușa cu o lovitură de cizmă și, urlând ca un turbat, mișcându-și mâinile ca palele unei elice, încerca să ne facă să pricepem că sârbii ocupaseră Bosanska și că noi trebuia să-i gonim imediat pe nemernici de-acolo. Nimeni n-avea alte informații și nici nu se știa câți sârbi erau și ce se întâmplase cu camarazii pe care-i lăsaserăm în ajun în zona aceea.

Ne-am certat cu comandantul. Satul fusese odată cucerit și, după părerea noastră, acum, fără vreun motiv bine întemeiat, ni se impunea să ne întoarcem din nou în gura lupului. Era un fel de *remake* al luptelor nenorocite de pe povârnișurile Vietnamului: acolo trebuia să ne cățărăm, să lovim, apoi să coborâm; să urcăm din nou, să lovim și să coborâm, repetând mereu același ritual. Înregistraserăm pierderi și acum trebuia să ne aruncăm asupra dușmanului, să tragem în el, să omorâm

doar pentru a echilibra balanța morților. Din păcate, în noaptea aceea, nimeni nu mai avea chef să tragă în cineva.

Doream doar atât: să dormim. Trimiseserăm deja destui cetnici pe lumea cealaltă și, din cât constatam, dispariția lor nu schimba cu nimic mersul războiului.

John s-a sculat primul. Am plecat. Eram cincisprezece. Din nou aceleași drumuri, aceiași copaci sub care ne opream, ca să ne regrupăm, apoi câmpul de porumb la capătul căruia se afla blestematul acela de sat, pe care tare aș fi vrut să-l fi știut șters pe veci de pe toate hărțile.

Se crăpa de ziuă. Înaintam în formație, încet. Mare lucru totuși că ne aflam, în sfârșit, pe un drum! Satul care fusese pârjolit de foc părea pustiu. Brusc, în fața noastră au apărut niște indivizi care ne făceau semne. „Cine naiba-s ăștia?" am întrebat eu, iritat. Un croat a ridicat degetul mare în sus și am înțeles: „Sunt prieteni." Degetul gros îndreptat în jos însemna „dușman". Am continuat să înaintăm către ei. Soldații apăruți în fața noastră s-au oprit brusc, apoi au sărit peste un zid și s-au ascuns în spatele lui. Reacția lor ni s-a părut destul de ciudată ca să ne determine să ne aruncăm la rândul nostru, toți cincisprezece, ca la o comandă, în șanțul drumului.

Lângă mine se afla un neamț care vorbea perfect croata, pe nume Andreas Strauss, un descreierat. Desigur, nu-și putea da seama în ce hal ajunsese pentru că de la începutul războiului nu se mai dusese niciodată acasă ca să vadă cum se comportă oamenii normali. Andreas era un adevărat prusac. Student cu studiile ratate, devenit la un moment dat ucigaș de mâna a doua, se dusese în Polonia să-și refacă sănătatea morală, muncind ca tăietor de lemne, pentru ca apoi, din lipsă de altceva mai bun, să aterizeze în Iugoslavia. Pe unde mergea, căra după el cărțile lui Nietzsche. Vorbea curent cinci limbi plus croata. Era intelectualul grupului. Nu mai fusese pe front. Iugoslavia îl atrăgea, deoarece – zicea el – războiul îl interesa din punct de

vedere intelectual... Avea tot felul de idei: voia să-i omoare pe țigani fiindcă erau hoți, pe evrei pentru că erau imperialiști și pe sârbi pentru că-l băgaseră trei luni în închisoare, la Belgrad, cu câțiva ani mai înainte, când venise să facă turism pe malul Adriaticii. Avea o obsesie: voia să omoare sârbi. De șase luni era pe front și nu reușise să răpună nici unul. Participase la toate acțiunile fără să tragă un singur foc. Ne înnebunise cu încă o fantezie sinistră: voia să violeze o sârboaică, o minoră... așa zicea el, numai că la Zeric, când a văzut-o pe micuța cetnică pe care o omorâserăm, a început să plângă. Andreas fusese de șapte ori rănit de schije, călcase de două ori pe mine, din fericire nefiind rănit, doar că de-atunci refuzase să-și asume vreun risc sau să se lanseze în comiterea vreunui act de eroism. Se afla încă sub efectul șocului. Era *shell-shock*. Trebuia să se simtă întotdeauna protejat, așa că-și făcuse obiceiul de a se plasa mereu în coada coloanei.

Fără să ridice capul, Andreas a început să țipe: „Voi cine sunteți, bă?" „Da' voi cine sunteți?" au întrebat ceilalți. Neamțul a continuat: „Sunteți croați?" Din spatele zidului s-a auzit răspunsul: „Poate!!" Era clar. Erau sârbi. Trebuia să împiedic măcelul. Îmi imaginam grozăvia care ar fi putut să urmeze. După zid se ascundea moartea, ne pândea de la doar treizeci de metri. Dacă oricare dintre noi s-ar fi ridicat, ar fi fost secerat de gloanțe. Pe toți ne așteptau mortiere de 60, rachete și tot felul de proiectile care, de la asemenea distanță, nu ne-ar fi ratat. Eram paralizat de teamă și totuși trebuia să mă mișc repede, înaintea lui Strauss, a lui John, a oricărui altuia... Nu-i puteam lăsa să cadă într-o astfel de cursă. Aveam un *striker*, o armă redutabilă, un fel de pistol uriaș cu repetiție, care azvârlea grenade de 40 mm. Ne aflam la o aruncătură de băț de cetnici. Am tras cu M 79. Un inamic a căzut, fiind târât imediat în spatele zidului. Trăgeam ca la standurile de tir din bâlciuri fără să-l putem doborî. Ne înfuriam și, cu cât ne înfuriam mai mult, cu atât trăgeam mai mult. Cred că niciodată

dușmanul nu a fost supus unui asemenea tir. Parcă eram pe un platou de filmare: gloanțele răpăiau din toate părțile. Dacă am fi vrut să turnăm o scenă de luptă, n-am fi realizat una mai reușită.

Totul s-a petrecut după ce am auzit vocea lui John. Se afla în stânga grupului, într-un loc în care șanțul prea puțin adânc nu-l putea proteja în suficientă măsură. Ne-a strigat să nu mai tragem, apoi s-a ridicat în picioare, cu intenția de a se năpusti asupra dușmanului. Gloanțele care îl străpungeau îl săltau de la pământ. Tunica cu care era îmbrăcat începuse să fumege, ca și cum se scăpăraseră chibrituri în interiorul ei. Mi s-a părut că totul durează o eternitate când, de fapt, n-au fost decât patru-cinci secunde. John horcăia. Când nu mai gemea, repeta: „M-au omorât, m-au omorât." Apoi a spus o singură dată ca pentru a se scuza: „Am văzut insigne HV..." Fusese convins că cei care trăseseră erau croați. A căzut în capcană ca un începător.

Vă puteți imagina ce înseamnă să cari sub focul adversarului un rănit străpuns de gloanțe și care e de două ori mai greu decât tine? Încercam să alergăm de-a lungul șanțului, cărându-l pe John, care cântarea nouăzeci și cinci de kilograme... Nu puteam să ridicăm capul, nu vedeam unde puneam picioarele, gloanțele treceau razant pe lângă noi, iar ghiara fricii se înfipsese în coapsele noastre. John își mai revenise și întreba dacă o să moară. Am avansat puțin, apoi am fost nevoiți să facem cale întoarsă. Sârbii ne încercuiseră. După ce și-au scos morții din bătaia focului, trecuseră din nou la atac. Îl apucasem pe John de după subsuori, în timp ce Jo îl prinsese de picioare în dreptul genunchilor. Pașii ni se încleștau, de parcă eram doi crabi prinși într-un concurs de tras la coardă: fiecare trăgea înspre partea lui. Băteam pasul pe loc, leoarcă de transpirație, și nu mai puteam respira... Camarazii noștri croați continuau să tragă, iar noi urlam: „Trageți.

băieți, trageți, omorâți-i, arză-i-ar focu' de nenorociți!" L-am întins pe John pe pământ și ne-am privit adânc în ochi: „S-a zis cu noi! Până aici ne-a fost!" Eram epuizați de oboseală... Nu mai puteam face nimic. Și, ciudat, eram calmi. Atunci a apărut Andreas. El l-a cărat pe John în spinare în timp ce noi le acopeream retragerea. Când l-am revăzut pe John, era întins pe jos, alb la față, și se simțea tare rău – probabil își pierduse cunoștința. A fost pansat, apoi i s-a administrat o doză de morfină. Am smuls din țâțâni ușa unei barăci ca s-o folosim drept brancardă pentru a-l putea căra mai ușor cât mai departe de această *killing zone*, și, într-o clipă de răgaz, am cerut prin radio să ni se trimită un camion. Probabil că sârbii făceau același lucru pentru rănitul lor. Niciodată nu am trăit asemenea scene... Totul era ca în filme: frica, sângele, sudoarea, lacrimile. Când vezi la cinema astfel de monstruozități zici: „E cam tras de păr! Exagerează!" Ei bine, nu. Nu e nici o exagerare!

Morfina l-a ajutat pe John să-și revină. Ne vorbea cu calm: „Acum mi-e mai bine. Când ne întoarcem la unitate?" Andreas, namila de neamț, a început să plângă pe înfundate... Dimineața gri și ploioasă devenea și mai patetică. În graba de a-l pune cât mai repede pe John în camion, l-am scăpat pe jos. Unul dintre noi și-a prins piciorul într-o rădăcină, s-a dezechilibrat, brancarda s-a înclinat și John a căzut urlând în noroi. Îmi amintesc clar că am țipat, apoi mi-am acoperit fața cu mâinile: nu mai puteam să îndur, eram copleșit de atâta suferință... O tristețe cumplită pusese stăpânire pe mine... L-am ridicat, l-am urcat în camion și am coborât prelata. Ne uitam cum se îndepărtează... Eram mulțumiți că putuserăm să facem ceva pentru el.

Seara, întorcându-ne la unitate, am aflat că John murise la intrarea în spital. Pentru a evita locurile unde se dădeau lupte, croații care veniseră cu camionul o luaseră pe un drum ocolit. Când au ajuns la spital, John era deja golit de sânge. Acolo, nimeni nu s-a ocupat serios de el. Ce porcărie revoltătoare! John

avea douăzeci și șase de ani. Vestea morții sale îmi sfâșia inima. M-am încuiat în toaletă pentru a putea plânge în voie. Îmi amintesc că un croat îmi turna, una după alta, găleți de apă în cap. Mi-era sortit, oare, să-mi sfârșesc viața înecat într-un WC?

3. A MURI PENTRU SARAJEVO

Președintele de-atunci al Iugoslaviei, Jović, avertizase: „Dacă Bosnia vrea independență, atunci va fi război."

A trebuit să se instituie blocada de la Sarajevo pentru ca pericolul să fie sesizat de Comunitatea Europeană. Apoi, toți au început să vorbească de Sarajevo: la televizor, la radio, în ziare, pe coloane întregi... Relatau mereu aceleași banalități despre un minirăzboi disecat în bucățele. Azi, când revăd articolele din colecțiile de ziare, mă cuprinde revolta: toți scriau doar despre Sarajevo cu toate că grozăviile erau peste tot, în Bosnia-Herțegovina, și chiar mai cumplite ca la Sarajevo!

În zadar croații și musulmanii au chemat în ajutor Comunitatea Europeană încă de la primele incidente izbucnite în Bosnia, avertizând astfel întreaga lume că războiul – mai cumplit decât cel din Croația – va fi o adevărată baie de sânge. Realitatea avea să confirme predicția. A fost un război civil fără legi și fără cruțare. Ura în stare pură nu a lăsat loc nici unei convenții. Civili, cu statut real de civil, nu mai existau. Femei, bătrâni, copii, observatori neutri, deveniseră ținte de tir, căci se trăgea în tot ce mișca, în tot ce apărea din față. Armata federală se instalase în toate punctele de trecere către Nord, lăsând câmp liber acțiunilor militarilor sârbi care se întreceau în a nimici coloanele de refugiați. La sfârșitul lunii aprilie, bărcile în care țărani croați încercau să treacă râul Sava au fost ținta mortierelor sârbești. Bilanț: paisprezece morți. Toți civili. Și nu s-a scris nici un rând despre acest masacru în presa occidentală.

Așa după cum procedaseră în Croația, sârbii aplicau și în Bosnia-Herțegovina politica „pământului pârjolit", accelerând și accentuând astfel politica lor de purificare etnică. Președintele sârb Miloșevič repetase de mai multe ori, fără urmă de echivoc: „Acolo unde se află un sârb, este și Marca Serbie."

Nici un sat croat sau musulman n-a scăpat neatins de aripa neagră a războiului. Forțele armate bosniace nu au reprezentat niciodată ținta atacurilor trupelor federale sârbești. Atacul lor a fost mereu îndreptat cu prioritate spre satele lipsite de apărare. Mereu se repeta același scenariu: un ofițer sârb venea în sat și cerea țăranilor armele pe care le dețineau. I se aduceau câteva puști de vânătoare. Ofițerul, nemulțumit, cerea să i se aducă *adevăratele* arme, puști, lansatoare de obuze, tunuri... De unde să fi avut niște bieți țărani care nu posedau nici cel puțin câteva amărâte de tractoare, asemenea arme perfecționate? Urma, în mod diabolic gândită, etapa a treia: represiunea!

La Biljo Brdo, un sătuc situat între Derventa și Bosanski Brod, unde mă oprisem într-o noapte, înainte de a ajunge la frontiera croată, am cunoscut infernul în care trăiau sătenii. Oamenii pământului n-au obiceiul să lenevească diminețile în pat. La șase sunt în picioare, la șase și jumătate au mâncat și la șapte sunt pe câmp. Numai că în dimineața primei zile pe care mi-o petreceam în sat, gulașul a rămas neatins în cratițele de pe sobă.

S-a auzit un șuierat și primul obuz a căzut peste sat. Toată familia s-a grăbit să se ascundă în adăpostul construit în pivniță, din saci de nisip, chirpici și resturi de scânduri. Un adăpost nu prea solid, aproape iluzoriu, ridicat mai mult pentru menținerea moralului și desigur mai puțin pentru a rezista bombardamentelor artileriei sârbești. Îmi amintesc că doi bărbați și-au prins brațele în formă de scaun ca să poată coborî în adăpost o vecină, o bătrână sârboaică pe care, de când începuse conflictul armat, o luaseră să stea cu ei în casă!

În fața satului, sau mai bine-zis de jur-împrejurul lui, se afla instalată în poziție de luptă, încă din timpul nopții, cea de-a 7-a Brigadă a armatei federale de la Banja Luka. Vreo douăzeci de mortiere de 82 mm și mai mult de zece tunuri cu autotractare aveau să-și dezlănțuie tirul năprasnic peste cele vreo cincizeci de colibe împrăștiate pe colina a cărei frumusețe amintea de localitatea elvețiană Valais.

Printr-o ferestruică a pivniței urmărem tirul tot mai aprig al dușmanului. Violența atacului stârnea panică. Zăream în ceața dimineții siluetele vagi ale celor care coborau în goană dealul, încercând să ocolească exploziile. Obuzele cădeau peste sat într-o cadență accelerată, la început unul la cincisprezece secunde, apoi unul la zece secunde. Cine ieșea din adăpost se ducea la moarte. Sârbii așteptau momentul prielnic să-și lanseze infanteria pentru a-i putea nimici cu grenade pe sătenii pitiți în ascunzători. Tactica se conducea după o perfectă logică ucigătoare! Asistam la distrugerea metodic organizată a unui biet sat, atât de neînsemnat încât nici nu figura pe hartă.

Gospodăriile țărănești deveneau, rând pe rând, ținta loviturilor de tun. Când tunurile tăceau, tancurile preluau ștafeta. Mă uitam la oamenii de lângă mine, întinși pe jos, pe pământul bătătorit al pivniței. Învăluite în întuneric, femeile îmbrăcate în negru se țineau de mână, formând, când un lanț al speranței, când unul al panicii, alternanță dictată de momentele de acalmie sau de recrudescență a tirului, de strigătele venite din afară. Încremeniți de frică, bărbații urmăreau deflagrația care zgâlțâia tot satul: 170, 190, 260, 310... Uneori confundau zgomotul produs în momentul tragerii cu cel al exploziei... Erau atât de multe... Ce să le mai numere!

La ora nouă și patruzeci și cinci de minute, un vecin a intrat în fugă în pivnița în care ne aflam. Căuta un preot. La două sute de metri distanță, la două case depărtare, o bombă căzuse direct pe un adăpost plin cu oameni. Scena care se

oferea ochilor era cutremurătoare: pantofi, haine și bucăți de carne atârnau ca niște ghirlande pe resturile unui gard. În casă, într-o odaie plină cu ligheane de apă fierbinte și cârpe îmbibate cu sânge, două femei întinse pe o masă trăgeau să moară.

În sat nu exista nici doctor, nici măcar un felcer. Spitalul cel mai apropiat se afla la vreo zece kilometri. Ca să ajungi acolo, trebuia să traversezi celebra zonă *no man's land* de lângă Bosanski Brod, un mare oraș bosniac, situat spre frontiera de nord și care făcea legătura cu restul regiunii. Încă de la începutul războiului, unitățile militare sârbești se încrâncenaseră să atace orașul în care se mai aflau doar câțiva luptători croați și musulmani, ascunși în pivnițe sau în tranșee. Peste tot nu erau decât ruine, case distruse, acoperișuri pulverizate, șosele scurmate, garduri și copaci năruiți, peste care domnea, venind de sub casele dărâmate, mirosul fetid de cadavru. Văzduhul vibra pe același fond sonor: bubuiturile tunurilor, zgomotul motoarelor Mig-urilor, șuieratul bombelor și, venit de pe malul celălalt al fluviului, dinspre partea orașului geamăn, orașul croat Slavonski Brod, urletul aproape continuu al sirenelor. De fapt, nimic deosebit: toate erau zgomote de război.

La ora unsprezece patruzeci eram cu cele două rănite în mașina învățătorului din Biljo Brdo, o mașină marca Yugo. Am pornit-o de îndată spre nord. La fiecare hurducătură – drumurile erau pline de gropile făcute de obuze –, cele două femei urlau și se încovoiau de durere. Ca să nu intrăm direct în bătaia tirul inamicului, a trebuit să ocolim, s-o apucăm pe drumul de pământ bătătorit care străbătea pădurea. Mașina era tot atât de spațioasă ca un R5. Eram șase în ea, și nu puteai mișca un deget. Sângele femeii pe care o țineam în brațe îmi îmbibase hainele. Îl simțeam cald pe piele. Nu puteam face nimic pentru a-i ameliora situația.

Când am ajuns în dreptul podului metalic aruncat peste fluviul Sava, am fost nevoiți să ne oprim, așteptând ca Mig-urile,

cărora le auzeam clar zgomotul turbinelor, să-și lepede încărcătura. Avioanele s-au îndreptat spre est și au bombardat rafinăria.

Femeia pe care o țineam în brațe a murit când am ajuns pe pod, la un kilometru distanță de spital. Dacă ar mai fi rezistat încă un sfert de oră, ar fi ajuns, sărmana, pe masa de operație.

Mai târziu, la Zagreb, am întrebat niște Căști Albastre ce părere aveau despre asemenea întâmplări. Mă ascultau, dar se uitau la mine ca și cum le-aș fi povestit bancuri.

Funny guys!, zicea John ori de câte ori venea vorba despre Căștile Albastre. Ne formaserăm o părere mizerabilă despre membrii acestei formațiuni militare trimiși pe front ca la vânătoarea de gâște sălbatice (gâștele fiind chiar ei!) și care-și imaginau că urmau să trăiască în Iugoslavia marea aventură a vieții lor! Din fericire, se mai aflau printre ei și unii mai deștepți, care își dădeau seama că de fapt nu înțeleg absolut nimic, așa încât mai iertam acești „eroi" care, pentru că auziseră o explozie sau pentru că le șuierase un glonț pe la ureche, își închipuiau că participaseră la cine știe ce mari bătălii istorice. Și mai închideam ochii și atunci când – într-un bar din Zagreb – venea vreunul, te cuprindea pe după umeri și zicea: „De când mă știu, nu m-am distrat mai bine." Ne săturaserăm să-i vedem la fiecare colț de stradă. La Zagreb dădeam mereu peste acești fanfaroni care sfârșiseră prin a exaspera pe toată lumea. O armată de hahalere și de târâie-traistă în uniforme ilar de pompoase, o adunătură de vagabonzi veniți de pe meleaguri străine, care atunci când se îmbrăcau în civil, în hainele lor de mâna a doua, căpătau o înfățișare și mai penibilă. Ne era rușine că eram francezi, englezilor le era rușine că erau englezi și, dacă printre noi s-ar fi aflat și voluntari ucraineni, cu siguranță că și lor le-ar fi fost rușine că erau ucraineni. Unul nu era mai breaz ca altul! Poate doar egiptenii, care-și luau foarte în serios misiunea în Bosnia, să fi fost mai deosebiți și asta pentru că dintotdeauna fidelitatea față de o cauză a fost un excelent remediu împotriva mediocrității...

Până și noi francezii, care nu eram cine știe ce parașutiști sau legionari de elită, ci doar niște simpli executanți ai unor operațiuni polițienești, rămăseserăm uluiți de gândirea lor limitată.

Cred că și șefii acestora erau tot atât de reduși mintal, pentru că toate declarațiile pe care le dădeau, imediat ce un reporter făcea imprudența să le întindă un microfon, conduceau indubitabil la aceeași concluzie. O simplă trecere în revistă a situației de la Sarajevo indica limpede că aceste sute de marionete nu puteau fi de nici un folos nimănui. Erau printre ei și militari adevărați, recunosc, numai că aveau, cum se spune, mâinile legate. Pentru ca războiul să înceteze și populația să fie protejată ar fi trebuit să fi fost trimise în zonă cel puțin șase divizii. Sârbii, croații și milițiile musulmane comasaseră în jurul capitalei aproximativ patruzeci și cinci de mii de militari. Ce puteau face două mii de soldați în fața unei asemenea forțe? Experții militari occidentali vorbeau de două sute, două sute cincizeci de mii de soldați... Cine putea oare să mobilizeze o asemenea armată? Bosniacii n-aveau petrol și, în fond, sârbii nu-i amenințau decât pe musulmani! Atunci?

În așteptarea sosirii puțin probabile a unui corp de armată, bufonii ăștia în țoale albastre nu se gândeau decât la un singur lucru: patul și senzațiile tari pe care nu le putuseră avea pe alte meleaguri. Crezând că uniforma le conferă un deosebit prestigiu, erau profund convinși că toate fetele se îndrăgosteau de ei! Nu degeaba aparțineau Națiunilor Unite! Însă de îndată ce învățai trei cuvinte în sârbo-croată, pricepeai că, de fapt, fetele își băteau joc de ei, fiind interesate doar să-i stoarcă de bani și să le mai smulgă vreo informație. Erau aroganți, inculți, sfrijiți și pociți. Cum intrau într-un bar, se și apucau să se caftească, așa că, exasperat, comandantul lor le-a interzis să mai iasă în oraș după ora zece seara. Pentru noi, zece seara era abia începutul zilei ce urma să vină!

Nici convocați, nici angajați, Căștile Albastre erau o adunătură de indivizi de toate națiile, negri în special, veniți

din toate colțurile lumii – din Noua Caledonie, din Insula Reunion... Legionarii noștri, adevărați luptători, îi evitau, nu li se adresau și nu le explicau nimic... Puteam să vorbesc cu ei cel mult un sfert de oră, douăzeci de minute. Îi întrebam ce beau, de unde veneau – atât și nimic mai mult.

Într-o zi m-am dus la „Alliance française" din Zagreb ca să citesc ziarele. Eram în uniformă croată. Mă împrietenisem cu o tânără care lucra acolo, pentru că fusese în Franța, vorbea franceza și-i aprecia pe francezi... Ore întregi pălăvrăgeam în franceză, și asta-mi făcea plăcere. Se afla acolo în acea zi și un tip care aparținea Căștilor Albastre. Răsfoia reviste. Era un ofițeraș, șef de coloană, care, se vede treaba, la viața lui ezitase între a-și pierde vremea ca scribălău la poștă, ca amploaiat la asigurările sociale sau ca brigadier prin pădurile silențioase. Ne asculta cu gura căscată, uitându-se la noi cu ochii mari cât cepele. Nici eu, nici fata nu-i dădeam atenție. Nimic nu te atacă mai cumplit ca indiferența. Indiferența este culmea disprețului! Am învățat asta în Asia. Te pune la pământ! Nerăbdător, ofițerul ne-a abordat: „N-am mai auzit croat să vorbească așa de bine franceza ca matale!" „Ca să vezi!" – i-am răspuns eu. „Unde ai învățat-o atât de bine?" m-a întrebat el. „La Paris" i-am replicat eu. M-a felicitat și, căzut pe gânduri, mi-a zis: „Nu-i la îndemâna oricui." Tânăra de lângă mine a izbucnit într-un hohot de râs, pe care-l aud și acum. Atunci m-am felicitat că n-am rămas în armata franceză!

Căștile Albastre nu staționau în Bosnia. Accesul le era interzis în zona în care ne desfășuram operațiunile și dacă cine știe cum se aventurau până unde ne aflam, nu rezistau mult și plecau. Doar la Mostar i-am avut o vreme alături de noi, însă și-au luat repede tălpășița. Nu știu cum se făcea, dar toți trăgeau în ei: musulmanii, croații, voluntarii străini... până și sârbii! Nu atât soldatul ca om era cel vizat, ci mai curând era ochită, cu diabolică plăcere, uniforma lui militară care avea ceva enervant de festivist. Săptămâni întregi ne-am deplasat

prin Mostar, cărând după noi tot ce abandonaseră ei în grabnica lor retragere: căști, fulare, ceairoane! Iarăși situație!

Nu-i agreeam pentru că se situau, de fapt, undeva între sârbi și noi. Sârbii aveau artilerie, tancuri, blindate. Noi nu aveam mai nimic. Luptam și pentru a ne apăra, pentru a nu fi striviți ca niște râme, și atunci trebuia să ne apropiem de dușman la o sută-o sută cincizeci de metri. Din momentul în care între noi și sârbi se aflau Căștile Albastre, eram pierduți! Într-adevăr, nimeni nu-i agreea. În Croația, de exemplu, oamenii au înțeles repede că, atunci când își făceau apariția Căștile Albastre, erau nevoiți să-și ia adio de la treizeci și cinci la sută din teritoriul pe care aceștia se instalau, și asta pentru cincisprezece-douăzeci de ani. Toată lumea a priceput că prezența lor servea la consfințirea victoriilor sârbești în Croația și la crearea tuturor facilităților pentru ca aceștia să poată ataca nestingheriți Bosnia-Herțegovina. Înțelegând corect situația, ne număram printre primii care ne străduiam din răsputeri să-i punem pe fugă.

Căștilor Albastre nu le-a trebuit prea multă vreme să-și dea seama că Mostarul nu era de nasul lor. Același lucru s-a întâmplat și la Sarajevo, unde musulmanii i-au expediat *manu militari* de unde veniseră, de la Zagreb sau de la Belgrad. Numai că au procedat în așa fel încât întreaga opinie publică să fie convinsă că retragerea lor era opera sârbilor. Croații și musulmanii aveau tot interesul ca încurcă-lume ăștia să spele putina. N-aveam nevoie de *baby-sitters* sau de „doici" în preajmă. Am fi avut nevoie de o armată adevărată, care să vină și să lupte cot la cot cu noi... Imperioasă nevoie, numai că de acest crud adevăr nimeni n-a vrut să țină cont în Europa.

Aproape că ni se scotea pe nas că se înregistraseră pierderi în rândurile Căștilor Albastre franceze: la aproape zece mii de militari, crau opt morți în patru luni. Mie îmi venea să zic: „Doar opt morți..." Da! Pentru că în același interval de timp au fost înregistrați de zece ori mai mulți copii – chiar sugari -

ucişi cu un glonţ în cap decât soldaţi din Căştile Albastre care şi-au dat duhul pe front. N-aveam de gând să-i plângem! Asta ar fi fost culmea! Singurii după care am fi putut vărsa lacrimi amare ar fi fost bieţii copii bosniaci.

Războiul din Iugoslavia părea dus de tot feluri de funcţionari, profesori, studenţi, avocaţi sau negustori.

Jelenic, comandantul meu, de exemplu, devenise maior la douăzeci şi doi de ani. Nu era militar, nu făcuse armata. Era un pacifist, un adevărat hippy, care n-avea decât un mare regret: nu atât pentru că ratase Indochina sau Republica croată a lui Ante Pavelić, ci pentru că nu fusese la Woodstock. De când venise în Iugoslavia, se schimbase mult, devenind fanatic. Prietenii lui croaţi îl botezaseră „Nebunul din Balbek" din cauza comportamentului său exigent, extremist şi categoric.

Într-o zi, ne-am dus într-un cartier periferic din Vincovci, un cartier mizerabil, cu blocuri hidoase, unde locuia mama lui, căreia numai amintirile de dinainte de război îi mai dădeau puterea să trăiască. Jelenic a insistat să-mi arate o casetă video filmată imediat după bacalaureat, la o reuniune a elevilor, la un fel de serbare. Elevi, profesori, băieţi şi fete, bine îmbrăcaţi, se foiau în jurul unei orchestre dirijate de o profesoară de muzică. Jelenic comenta fără emoţie în glas: „Uite, ăsta e sârb, a murit. Asta a fugit, e în Germania. Fata pe care ai văzut-o adineauri e sârboaică, am făcut-o, era rea de muscă. Se regula cu toţi, n-alegea, sârbi, croaţi, sloveni... Fată bună, toţi ţineam la ea. N-a avut noroc: a fost omorâtă în timpul unui bombardament cetnic. Locuia în cartierul croat. Îl vezi pe cel cu care e la braţ? E croat, a fost rănit la Vukovar, nu l-am mai văzut de-atunci. Astălalt e pe front acum, la Pakrac..."

Imaginile dansau pe ecran: filmul fusese rulat şi derulat de zeci de ori şi era foarte uzat. Pe pânza albă defilau în viteză chipuri, surâsuri de fete, priviri prinse în prim-plan, flash-uri stângace, care imortalizaseră cupluri înlănţuite, băieţi care-şi

puneau la încercare forța brațelor... Sârbi, croați... părinți care râdeau, profesori sârbi, croați... toți împreună.

Jelenic își urma comentariul pe același ton impasibil: „Ăsta a murit în cutare loc, ăstălalt pe care-l strâng în brațe este acum cetnic. La Vinkovci, a trecut de partea dușmanului și se bate contra noastră. Într-una din zilele viitoare, trebuie să-ncerc să-l contactez prin radio... să-i zic un «bună ziua» înainte de a-l trece-n lumea umbrelor...".

Ani de zile, toți oamenii aceștia au trăit la un loc, în același cartier, în același oraș. Băieții au jucat fotbal împreună, au ieșit la plimbare cu aceleași fete, s-au cherchelit la aceleași petreceri. Au ascultat aceeași muzică, au citit aceleași cărți. Mă uitam la filmul video și mă gândeam: „Cum dracu' au făcut de s-au lăsat antrenați în porcăria asta de război?!" Eram mai cu seamă obsedat de-o crimă de o rară cruzime: profesorul de muzică fusese sugrumat cu o coardă de pian de un cetnic, nu de un criminal oarecare, ci de unul dintre foștii lui elevi! După atâția ani petrecuți laolaltă, după toate clipele plăcute, după serbările la care participaseră cu toții... Ce poate face războiul din oameni!

Pe Jelenic totul îl lăsa rece. Trecutul nu-l mai interesa, iar despre viitor zicea: „Iugoslavia nu are viitor!" Părăsise lumea noastră obișnuită și, fiind decepționat de oameni, se închisese în el însuși. Nu se lupta pentru țară, se bătea ca să-și omoare timpul și amintirile. Se bătea pentru a putea uita cum se sfâșiaseră între ele cuplurile sârbo-croate, pentru a uita copiii și femeile masacrate, pentru a putea uita femeile sadice, capabile să castreze prizonierii și să colecționeze ochi de cadavre! Jelenic se lupta pentru a-și putea scoate din minte femeile „comisar" care erau în stare să stea încremenite cât era ziua de lungă în spatele unei ferestre, cu pușca la ochi, pândind un cap de femeie sau de copil în care să-și descarce glonțul ucigaș, ca apoi, seara, să se ducă vesele la cârciumă unde-și întâlneau bărbații. Erau în stare să chefuiască cu ei, să se culce cu ei, ca și cum nimic monstruos nu s-ar fi întâmplat în acea zi.

Se dădeau lupte în Iugoslavia, numai că se lupta prost. Ca o scuză, se spunea mereu că la adversari lucrurile se petreceau și mai dezastruos. Comparațiile se repetau obsesiv, ca niște refrene. Beam de stingeam, dar nu uitam să remarcăm faptul că sârbii nu se trezeau din beție niciodată. Dacă se întâmpla să omorâm femei, ziceam că sunt cetnice, și gata scuza. Cum adică, numai sârbii aveau voie să tragă în mame? Noi îi împușcam pe prizonieri pentru că nu aveam unde să-i ținem. La sârbi era și mai rău, fiindcă înainte de a-i omorî îi torturau, apoi îi lăsau să putrezească pe asfalt și treceau cu tancurile peste ei. Trebuie să recunosc însă că am văzut și zeci de cadavre de sârbi care zăceau până se înnegreau pe drumurile din zona noastră. Adevărul e că existau croați și bosniaci lângă care n-aș fi vrut să lupt niciodată, ba pe unii chiar aș fi vrut să-i împușc, căci asta meritau. Știam că sârbii erau niște ticăloși, dar tare aș fi vrut să nu mi fie rușine de cei alături de care luptam. Și pentru ca încrederea să nu-mi fie zdruncinată, făceam și eu ceea ce făceau cei din jurul meu: îmi aminteam mereu de atrocitățile săvârșite de cetnici. Erau numeroase și cumplite. Jelenic îmi spunea descori: „Am omorât destul. M-am săturat, trebuie să mă apuc de altceva!"

În zona Kupres, la începutul războiului, am realizat un lucru deosebit. Cu toate că nu eram încă prea bine organizați, am reușit totuși, în două zile, să înaintăm treizeci de kilometri de la Czevitza până la Malovan. Am cucerit fără prea mare efort trei sate sârbești, pierzând doar șase oameni.

Străpungerea frontului inamic desfășurată cu o asemenea viteză a avut drept consecință capturarea a patruzeci de sârbi. Cum distracțiile erau inexistente în asemenea locuri, am inventat un fel de *sketch* ca să avem de ce râde. Îi închiseserăm pe prizonieri într-o baracă și le ordonaserăm ca, de îndată ce apărea unul dintre noi, aceștia să sară direct în picioare, să ia poziția de drepți, să ne salute cu mâna la frunte și să cânte

urlând cât puteau de tare, cântece ostășești. N-a trebuit să le spunem de două ori. La cel mai mic zgomot care le-ar fi vestit venirea noastră, săreau ca arși în picioare și în poziție de drepți, cântând cântece pe care noi nu am fi îndrăznit să le intonăm.

Ciudate trăiri! Știam că vom vedea mulți morți și răniți, cunoșteam riscurile pe care le comportau incursiunile în rândul inamicului, și totuși atmosfera aceea de la începutul războiului era mai curând plăcută, fiindcă ne imaginam a fi adevărați Rambo!

Ne deplasam peste tot cu armele de care eram foarte mândri, participam cu capul sus la misiunile cele mai periculoase, cântam *Irlăiască moartea!*, și culmea era că făceam totul din sinceră convingere.

Într-o zi, un căpitan croat ne-a explicat că, pentru a ni se da permisiunea de a merge în oraș, trebuia să completăm niște formulare. Ni se cerea să menționăm motivul cererii și ora la care voiam să plecăm. Mai erau și alte întrebări care ni se păreau total deplasate dat fiind situația în care ne aflam. Un voluntar pe nume Ron Wolf a scris la rubrica „Motive": *humpi, pumpi*, ceea ce însemna „a bea și a regula".

Ron era indian. Un descendent al tribului Fesele Prăjite, numit Sicangus, unul dintre cele șapte triburi Sioux, din Vestul american. Era un fenomen: fusese hoț la șase ani, alcoolic la zece și violator la doisprezece... Își târâse nostalgia și deziluziile printr-o Americă albă și indiferentă până în 1973 când, la Wounded Knee, a avut loc acea faimoasă comemorare organizată de indieni, care s-a transformat în masacru. La douăzeci de ani, după ce a încercat fără succes să se facă preot, a intrat în mișcarea amerindiană AIM, fondată în 1968, în cartierele sărace din Saint-Paul și Minneapolis de foștii prizonieri Ojibways. Era un fel de mișcare protestatară, căci AIM avea ca scop denunțarea nedreptăților pe care le

îndurară Pielle Roșii. AIM organiza mari manifestări, marșuri sau *sit-in*-uri, în cursul cărora descendenții vânătorilor de bizoni apăreau înveșmântați în piei și pene. Totul exprima deziluzia, lenea, beția, inadaptabilitatea, superstiția și tradiționalismul fatalist, adânc înfipt în mentalitatea lor. Se striga sloganul: „Suntem făcuți ca să murim", ca și cum teribilul strigăt de luptă: „Frumoasă-i ziua când murim", pe care îl scoteau străbunii lor când se băteau cu Tunicile Albastre, ar mai fi dăinuit încă în piepturile lor de indieni contemporani...

Ron și-a dat seama că locul care i se rezervase între *No Indian future* și *American way of life* era de nesuportat, așa că și-a înhățat catrafusele, a luat avionul și a aterizat în Insulele Filipine unde, ani de zile, a trăit printre triburile primitive din Mindanao. Apoi a agățat o tipă într-un hotel din Manila, s-a îmbătat criță la un bar din Del Pilar, în brațele unei prostituate, și... s-a trezit în Croația.

La două ore după completarea formularelor, și-a făcut apariția comandantul-șef al sectorului nostru și, furios, a început să urle, adresându-se lui Morgan: „Nu poți să scrii tâmpenia asta! Formularele merg la comandantul general! E o treabă serioasă!" Atunci, Ron s-a scuzat, și-a luat formularul și sub *humpi, pumpi* a scris: „E serios!" Nu știu ce s-a întâmplat exact după povestea asta, dar nimeni n-a mai auzit pomenindu-se vreodată de acele faimoase formulare!

Eram niște adevărați eroi. Cel puțin asta nutream cu profundă convingere. Fiecare dintre noi se gândea la moarte, desigur într-o accepție teoretică. Mâncam, dormeam, beam împreună... Trăiam printre explozii și eram mai tot timpul beți. Până la zece dimineața, împreună cu cei din garda națională, dădeam deja pe gât vreo cincizeci de pahare de tărie. Pentru aceștia – niște coloși de aproape doi metri înălțime, care-și purtau cu suplețe suta de kile – alcoolul pe care îl turnau în ei era un fel de apă chioară. Dacă mă gândesc bine, zău că războiul din Iugoslavia era dus numai de bețivani. Deplasările

pe frontul dezolant nu se măsurau decât în paharele de coniac, de rachiu sau de șliboviță date pe gât: câte unul pentru fiecare casă sau tranșee, adică un pahar la fiecare douăzeci-treizeci de metri. Plăcuta îndeletnicire se întindea pe kilometri întregi... „Noi suntem niște adorabili și gingași îngerași față de animalele astea împuțite de cetnici! Păi, porcii ăștia spurcați beau până și în somn!" ne liniștea Jelenic.

La Vinkovci, pe zidul bazei noastre din spatele frontului, desenaserăm un dreptunghi mare aurit, pe care țineam socoteala pierderilor înregistrate de dușman: morți, răniți, material militar distrus... Scriseserăm în capetele coloanelor: „Camioane", „Artilerie", „Cetnici" și mai adăugaserăm „UN" și „EEC", pe care i-am poreclit *ice-creams*, adică „bomboanele", ca să ne batem joc de acești observatori. Ăștia nu puteau observa niciodată nimic, pentru simplul motiv că nimic nu i-ar fi determinat să iasă din buncărele în care se pitiseră. Contabilitatea era ușor de ținut și, de câte ori omoram un sârb, mai făceam o cruce în rubrica respectivă. Cruci apăreau în special la coloana „Cetnici", și asta pentru că eram lunetiști de elită și-i seceram pe capete.

Meseria de trăgător de elită nu e obositoare. E chiar pasionantă. Devenise pentru noi un fel de rutină: ne apropiam la trei sute de metri distanță de inamic, ocheam prin lunetă, trăgeam, individul cădea la pământ, apoi ne deplasam spre alt loc, spre altă țintă. Bineînțeles că nu aveam de gând să cerem medalii pentru aceste victorii „mărunte", dar consideram că ceea ce făceam era un lucru folositor, mai ales în perioadele de acalmie... În ce consta, de fapt, misiunea noastră? În a ucide, nu?

Din când în când apărea câte un ofițer croat, venit direct din capitală, care ne lua cu: „Măi băieți, nu care cumva să vă lăsați pe tânjeală, că doar n-ați omorât încă toți sârbii!"... Așa că omoram! Dar mai presus de orice raționament, de orice motivație militară, omoram ca să nu avem timp să ne punem prea

multe întrebări. Ceea ce însă părea straniu era cuvântul *snipei*, adică lunetist sau trăgător de elită, a cărui sonoritate evoca mai degrabă vânătorile contelui Zarov decât misiunile care-i reveneau membrului unei brigăzi de comando.

La Vinkovci, eu nu am tras. A ochi prin lunetă, a omorî erau activități care la vremea aceea nu mă atrăgeau câtuși de puțin, iar orele pe care le petreceam pândind cu atenție cea mai mică mișcare din liniile adverse nu-mi făceau nici o plăcere. Genul ăsta de luptă îmi displăcea profund. Atunci îl acopeream doar pe lunetist, străduindu-mă pe cât era posibil să acționez ca un bun profesionist din dorința de a mă putea întoarce scara la bază cu toată trupa întreagă și nevătămată.

Știam că lunetiștii trăiesc într-un stres permanent. Știam, de asemenea, că mulți dintre ei ratau cu bună-știință ținta, dar că printre aceștia se aflau și unii care țințeau în locul cel mai dureros sau cel aducător de moarte lentă.

Am avut printre noi și un trăgător de elită cu fustă. Dădea dovadă de o mare abilitate. Era o fostă campioană olimpică de tir, care fusese la Sarajevo în timpul competițiilor. Și cum sportul continua s-o pasioneze, a schimbat carabina cu glonț de 4,5 mm cu o pușcă M 43. N-ar fi tras pentru nimic în lume într-un civil și nici într-un soldat sârb neînarmat. Nu-i secera decât pe cetnici. Era o trăgătoare înnăscută. Putea să stea ascunsă zile întregi într-o casă părăsită, devastată de bombe, amplasată în apropierea liniei frontului inamic, cercetând din priviri încăperile altor case distruse în căutarea unei umbre mișcătoare, a unei prezențe umane...

Ne petreceam ore întregi vorbind cu ea despre singurul subiect care ne preocupa la vremea aceea: Jocurile Olimpice. Urmăream la radio peripețiile atleților echipei olimpice bosniace blocate la Sarajevo. Vedeta era, în mod incontestabil, Vlado Paradik, o namilă de origine croată, campion de judo, care conta mai mult pentru noi prin ceea ce făcuse în fruntea unui comando în timpul războiului, decât pentru titlurile pe

care le câștigasc pe *tatami*. Trăgeam cu toții nădejdea că acest sportiv va fi în stare să treacă de blocada sârbă și să ajungă la Barcelona. Toți am fost afectați când am auzit la radio relatarea despre înmormântarea sub o ploaie de obuze a unui alt campion de judo, Vinko Samarlič, omorât într-un cartier periferic din Sarajevo.

Apoi ne pierdeam în tot felul de presupuneri referitoare la dispariția alergătoarei de semifond Mirsada Durič. Plecase dimineața din capitală să-și viziteze părinții, care locuiau într-un cartier mărginaș din Sarajevo, și nimeni n-a mai văzut-o vreodată.

Între două evocări ale Jocurilor din 1984, mascota noastră, campioana lunetistă, se ducea să tragă, ca la antrenament, numai că cercurile concentrice ale țintelor din carton erau acum înlocuite cu desene ce reprezentau capete de cetnici și, când lipseau țintele din carton, trăgea în lunetiștii sârbi deveniți ținte în carne și în oase...

Acum îmi vine să zâmbesc! Vă gândiți, probabil, că nu mai am clară în minte noțiunea de oroare. Nu vă contrazic. A ucide, de exemplu, poate să fie altfel decât monstruos? Ei bine, e posibil! Când ajungi să omori prima oară simțind o ciudată plăcere, trebuie să ai convingerea că nimic nu va mai fi ca înainte. Este momentul în care dobori un om, apoi te apropii de el, îl privești în ochi și, cuprins de ciudate trăiri, în care regretele nu-și au locul, spui cu oarecare satisfacție: „Pe ăsta l-am omorât eu!" Descoperi că a fost mult mai ușor decât ți-ai imaginat. Și eventual te întrebi cam ce-o fi crezut cel ucis despre tine! Reacție de animal față de alt animal. Te identifici cu mortul, remarci că nu există deosebiri esențiale și apoi constați că ești în stare să privești cu seninătate și fără pic de „oroare" orice mort care ți s-ar ivi în cale.

În palmaresul localităților unde i-am pierdut pe cei mai mulți dintre camarazi, Kupres ocupă un loc de frunte. Ne-am

bătut o zi întreagă pentru Kupres. Problemele serioase au apărut abia atunci când a sosit armata iugoslavă. În acel moment, toți militarii bosniaci au făcut stânga împrejur. Rămăseserăm vreo treizeci de trăgători de elită, înconjurați de sârbi, urmăriți de vreo zece tancuri și mulți lunetiști. A fost prima oară când a trebuit să ne abandonăm morții pe câmpul de luptă. Până și răniții erau cât pe-aci să rămână acolo, căci nu aveam cu ce să-i transportăm. Teama de a nu cădea în mâinile dușmanului s-a dovedit din nou mai puternică decât orice durere. Așa se explică faptul că și cei grav-răniți parcă prindeau aripi și reușeau să o ia la goană. Când a auzit că am dat ordin de retragere înainte de a ne fi evacuat răniții, unul dintre sergenți, cu toate că avea patru gloanțe în el, s-a ridicat de jos și a început să fugă.

Ziua aceea a fost un adevărat coșmar. Voluntarii străini care desfășurau operațiuni militare în apropierea noastră s-au eschivat și n-au venit să ne scoată din rahatul în care intraserăm. Cât despre camarazii lor croați, ce să mai vorbim! Stăteau ca de obicei tolăniți prin hoteluri sau zăceau prin restaurante, ciocnind pahare de rachiu cu toate scursorile armatei bosniace, susținând, drept scuză, cum aflaseră ei că am fost nimiciți de cetnici. La unitate, un englez s-a apropiat cu nonșalanță de mine și, cu un aer încântat, mi-a spus: „O, ce plăcere să te revăd, dragul meu Gaston! Am crezut cu toții că ești mort!"

În Hercegovina s-a petrecut un adevărat dezastru. Nu puteam conta decât pe câțiva voluntari străini, care se băteau alături de noi încă din Croația.

După acel episod nenorocit, am hotărât împreună cu un prieten englez să mergem în recunoaștere la Ravno, un sat sârbesc, situat destul de aproape de Kupres. Pentru a ajunge acolo, trebuia să trecem printr-un defileu. Cu puțin înainte de-a ajunge în vârful muntelui, ne-am trezit deodată înconjurați de

vreo sută de soldați musulmani. Ne-au întrebat ce planuri aveam, ce intenționam să facem... numai că noi nu stabiliserăm nimic dinainte, ceea ce nu părea a-i încânta peste măsură. Cum rătăceau deja de o bună bucată de vreme fără noimă, fără țel, pe povârnișurile muntelui, au hotărât să meargă până la Ravno în recunoaștere alături de noi. Și cu toți ostașii ăștia pe urma noastră, fiecare cu o lanternă aprinsă în mână, a trebuit să ne continuăm înaintarea către sat. Eram parcă o uriașă omidă fosforescentă, care se târa agale prin abruptul peisaj muntos! Evident că am fost rapid reperați și încercuiți de sârbi.

Aveam obiceiul ca, înaintea unui atac, să atingem cu pioșenie o carte de rugăciuni, o icoană sau niște mătănii. În noaptea aceea de pomină puteam să fi atins orice obiect sfânt, puteam să fi spus și zece rugăciuni una după alta și tot nu ar fi servit la nimic! A fost un adevărat măcel. Grăbiți fără nici o îndoială să ajungă cât mai repede în împărăția lui Allah, bosniacii s-au aruncat cu mâinile goale asupra tancurilor. Prins în mijlocul prăpădului, mă făcusem mic de tot sub fileul meu de camuflaj, străduindu-mă din răsputeri să trec drept copăcel sau tufă, în speranța de a fi confundat cu natura.

Undeva lângă Tomislavgrad era o unitate militară numită „Zevinski" sau comandoul „Obouka", formată din foști legionari croați care dezertaseră încă din primele zile ale războiului pentru a se duce în satele lor de baștină. Purtau berete verzi, ca și răsfățații și privilegiații ostași din Zagreb, de la care primiseră cadou cel mai bun echipament militar. Pe lângă ei, antrenam încă vreo doisprezece militari, un grup de intervenție, faimoșii *scouts*, cercetași profesioniști, care urmau să-și petreacă nopțile pătrunzând în linia frontului cetnicilor, iscodind în perimetrul inamic, cu scopul de a culege orice informație utilă anemicei noastre artilerii. Pentru asemenea misiuni erau aleși, evident, cei cu un QI cât mai redus. Nu

dădeau nici un fel de test, căci ar fi fost perfect inutil. O simplă apreciere din priviri a fețelor lor tâmpe de răcani handicapați era suficientă pentru o triere corectă. Adevărul este că de modul în care acești *scouts* erau capabili să-și îndeplinească misiunea depindea reușita atacului nostru surpriză. Știam cu toții că cercetașii *scouts* aveau o speranță de viață sub limita normală. Se supuneau ascultători tuturor corvezilor și executau fără să crâcnească ordinele pe care le primeau în special de la voluntarii străini, a căror prezență pe front se datora doar pasiunii lor pentru aventură și temperamentului lor de kamikaze. Ne vopseam fețele, luând înfățișări fioroase, și asta nu numai pentru a nu fi reperați în întuneric, ci mai cu seamă pentru a-i îngrozi pe cei pe care, eventual, i-am fi întâlnit în calea noastră. Împrumutaserăm de la indienii lui Ron inimosul strigăt de luptă: „Frumoasă-i ziua când murim", deși nimeni nu voia să moară, cu atât mai mult cu cât fiecare dintre noi știa că cercetașii din brigăzile de *scouts* aveau zilele numărate.

O unitate croată fusese detașată pe lângă HV încă de la începutul confruntărilor armate din Herțegovina. Trebuia să ne îndreptăm cu toții spre Mostar. Nu exista nici un loc în oraș unde ne-am fi putut ascunde, în așa fel încât sârbii să nu ne zărească. Se trăgea în noi ca la o vânătoare de rațe. Tancurile și lunetiștii țineau orașul sub foc continuu. În mod paradoxal, tocmai aceste zile de grea încercare îi umpleau pe combatanți de o mai mare dârzenie. Pe singurul drum ce șerpuia în afara orașului nu se putea merge decât noaptea. Zeci de carcase de mașini distruse zăceau de o parte și de alta a acestui sinistru drum, care-mi-l amintea pe cel din filmul *Salariul groazei*. Un adevărat „drum fără de întoarcere", așa cum întâlneai peste tot. „Poduri sau întretăieri de drumuri fără de întoarcere." La întrebarea: „De unde vii?" englezii răspundeau mereu: *„I'm coming back from the bridge of no-return..."* sau *„I was in the church of no-return, in the hotel of no-return, in the cemetery of no-return..."* Când îi auzeai vorbind așa, îți venea să crezi

că, de fapt, nu trebuia să te mai întorci de nicăieri! Începuserăm să confundăm între ele podurile, străzile, cartierele care se chemau toate: „locul de unde nu te mai întorci niciodată"... Am tot ținut-o așa până într-o zi când i s-a cerut unui camarad să se ducă pe una dintre acele faimoase „străzi fără de întoarcere". Ori a apucat pe o stradă greșită, ori, dimpotrivă, a executat întocmai ordinul – cert este că nimeni nu l-a mai văzut vreodată. De atunci nici unul dintre noi n-a mai îndrăznit să rostească aceste glumețe cuvinte.

Pe pereții stâncoși ai muntelui ce se înalță lângă oraș era sculptat în piatră un imens portret al lui Tito omagiat cu smerenie, prin focuri de armă, de sârbi și croați, chiar și de musulmani... Căderea Zidului Berlinului, dezmembrarea URSS și alte evenimente de anvergură îi lăsaseră pe acești vajnici ostași total indiferenți. Mareșalul însă se afla acolo, falnic și impozant ca muntele în care fusese sculptat, iar ei îl venerau, așa cum îl venerau pe Dumnezeu, fiecare în legea lui.

Marea distracție a lunetiștilor sârbi era însă trasul la țintă. De la o distanță de trei sute de metri, nici nu era greu să nimerești capul unui copil, spatele încovoiat al unui bătrân sau pântecele unei femei. Așteptau să vină orele la care știau că civilii ieșeau din bârloguri, și trăgeau. Își modificaseră programul după cel al amărâților de localnici. Noi îi porecliserăm „cucuvelele", fiindcă se trezeau din somn abia pe la sfârșitul zilei, începându-și „activitatea" târziu după-amiaza, când civilii ieșeau temători din ascunzători și încercau să găsească o pâine sau ceva alimente la vreo băcănie rămasă încă deschisă. „Cucuvelele" n-aveau cum să ne scape, fiindcă avansaseră cu tupeu până în partea noastră de oraș, așa că intraseră singuri în cursă, ca șoarecii prinși la brânza de sub clopotul de sticlă. Și totuși aveau curajul demenț să tragă, omorând cu predilecție manifestă copiii...

Într-o duminică, în zori, a venit la noi un colonel de la garda națională, cerându-ne să organizăm o „curățenie gene-

rală", adică o acțiune de exterminare a trăgătorilor sârbi infiltrați în zona noastră. Totul trebuia să se petreacă înaintea slujbei religioase. Duminica era zi de sărbătoare și pentru lunetiștii sârbi, dar și pentru cetățenii care, păcătoși cum se considerau, ieșeau mai toți din adăposturi pentru a merge la biserică, chiar dacă preotul își ținea slujba aproape în patru labe, pitit uneori în spatele altarului. Peste tot era lume - femei, bătrâni, fete, băieți îmbrăcați de sărbătoare... ținte ușoare, ținte la alegere. De fiecare dată, duminica se transforma într-o adevărată hecatombă. De data asta, autoritățile din oraș luaseră măsuri. Misiunea noastră era însă aproape imposibilă, căci erau zeci de case, iar „cucuvelele" nu dormeau de două ori în același pat. Reperam seara un *sniper* într-o clădire și a doua zi nu găseam picior de om în ea.

Fuseseră mobilizați cel puțin cincizeci de voluntari care urmau să deschidă sute de uși în căutarea lunetiștilor. Nu era decât o problemă de timp scoaterea lor din ascunzători. Slujba religioasă avea loc la oră fixă, deci trebuia să ne grăbim. Civilii, martori la acțiunea noastră, din dorința de a ne ajuta, ne spuneau că sunt lunetiști ba într-o casă, ba în alta, indicându-ne uneori direcții contrare, către est, către vest... Nimeni nu știa, de fapt, din ce loc se trăgea, așa că ne descurcam și noi cum puteam. Escaladam etajele în goană, scotoceam o clădire de sus până jos, nu găseam pe nimeni, apoi treceam la cea de alături... Birourile erau încăperile cel mai greu de cercetat. Zgomotul cizmelor răsuna în încăperile goale și ni se strângea stomacul de frică. Deschideam sute de uși cu groaza în suflet că în spatele fiecăreia dintre ele se putea ascunde moartea. Urcam câte patru trepte deodată, deschideam brusc ușile, dar rar se întâmpla să capturăm vreun lunetist.

„Cucuvelele", cum le ziceam noi, se ascundeau sub pielea unor cetățeni cât se poate de respectabili: erau bătrâni cu cravate corect înnodate, tineri cu ochelari de student, femei frumoase, de care am fi putut oricând să ne îndrăgostim.

Contactul direct cu lunetiștii, criminali în stare să țintească și să tragă până și în copii, era partea cea mai respingătoare a misiunii ce trebuia s-o îndeplinim. Acțiunea se desfășura sub îndemnul: „*Search and destroy!*", așa că scotoceam casele și dacă găseam lunetiști trebuia să le trageam un glonț în cap' Numai că nici un voluntar străin nu avea puterea să ducă la îndeplinire această brutală și crudă acțiune de polițai înapoiat. Dacă lunetiștii opuneau rezistență, trăgeam, îi omoram, dar dacă se aruncau pe jos și începeau, zvârcolindu-se, să ne implore să nu-i omorâm, impresionați de rugăminți, nu mai reușeam să apăsam pe trăgaci. Situația ne displăcea profund. Zâmbeam, ca să părem mai puțin stânjeniți, ne uitam unul la altul și întrebam: „Ei, cine-i vine de hac?" Ce-și închipuiau? Că după ce omorâseră femei și copii care se plimbau în parcuri aveam să-i predăm gărzilor Națiunilor Unite, așa după cum ne cereau? Găsiserăm soluția: îi dădeam pe mâna soldaților croați și musulmani care ne însoțeau. Nu știu cum se făcea, dar mai toți lunetiștii sârbi ajungeau jos pe asfalt, în fața clădirilor, înaintea noastră, care coboram pe scări! Să fi sărit ei oare pe ferestre așa, de bunăvoie? Puțin probabil! Ce puteam zice? Nimic!

Unele porțiuni din oraș aveau lumină electrică, altele erau scufundate în beznă. De săptămâni întregi, în unele cartiere nu curgea apa. Se zicea că oamenii ajunseseră să scoată apă din râul Neredva, pe care pluteau cadavre, și că apoi o fierbeau și o vindeau. Uneori trebuia să mergem prin canalele orașului pentru a ne putea apropia cât mai mult de linia frontului sârbesc aflată pe celălalt mal al apei. Atâta murdărie era cărată de apă, încât nici fiartă, nici filtrată nu ar fi trebuit să fie băută.

Ne deplasam prin canale pentru a nu mai fi ținta tirului lunetiștilor sârbi. Războiul la care participam era un război purtat în special de trăgători de elită. De fapt, nici soldații croați și nici cei sârbi n-ar fi dorit vreodată să moară pentru idealurile pe care ziceau că le apără! Lupte de infanterie n-au

existat niciodată. Lunetiști, tancuri și tunuri, atât. De aceea au durat atât luptele de la Vukovar. La fel ca la Sarajevo... Cei care voiau, într-adevăr, să se bată erau doar polițaii sârbi, și asta numai când se simțeau susținuți de prezența armatei iugoslave! Când erau singuri și urmau să se bazeze pe propriile lor forțe, erau mai puțin agresivi.

Sârbii aveau atâtea tancuri și atâta artilerie comasată în jurul Mostarului, încât fiecărui tanc sau tun i se repartizase un sector bine delimitat spre care avea să-și lanseze proiectilele. Un permanent foc de artificii. Tunurile trăgeau de pe malul celălalt al râului Neredva, de la mai puțin de treizeci de metri, direct în casele oamenilor. Cum zăreau o persoană, soldații încărcau blindatele cu obuze de 105 mm și trăgeau. Stăteam zile întregi cu fața în praf, târându-ne pe burtă ca niște jivine, în căutarea unei poziții prielnice, din care am fi putut trage cu eficiență în tancuri. Numai că abia dacă reușeam, prin vizoarele noastre de la RPG sau Maliutka, să evaluăm distanța la care se aflau. Noaptea, cercetașii *scouts* intrau în scenă, machiați ca în filmele de groază, înarmați cu cutii de amfetamină și cuțite. Erau singurii care puteau fi eficienți într-o asemenea situație, dar pentru a afla exact rezultatul misiunii lor trebuia să împărțim la doi numărul celor căzuți în expedițiile lor nocturne. Acțiunea se derula cu discreție, fără zgomot, iar sârbii nu erau nebuni să se plângă presei că fuseseră măcelăriți de adversari. De altminteri, nici despre existența noastră pe front nu se prea pomenea.

Sârbii distrugeau metodic toate casele din vecinătatea râului Neredva. Civilii nu apreciau câtuși de puțin această versiune tragică a jocului de-a șoarecele și pisica pe care-l jucam cu dușmanul. Ne întrebau uneori ce naiba căutam acolo și, cu toate că războiul cuprinsese toată regiunea, erau în stare să ne trimită delegați care ne recomandau să ne facem jocul pe alte meleaguri, cât mai departe... Erau capabili să deosebească tunurile de 105, de 20 mm și mortierele de 82, dar se făceau că nu le aud.

Domnea o atmosferă apocaliptică. Pe malul vestic al Mostarului, sârbii încă destul de numeroși erau amestecați cu populația bosniacă. Uneori, în zori, vedeam sârbi cu mâinile legate la spate cu sârmă, încadrați de adevărați Rambo bosniaci. N-am aflat niciodată unde-i duceau. Și dacă am fi aflat, la ce ne-ar fi servit? Pe malul celălalt, aproape în același timp, se vedeau pe străzi croați și musulmani legați, împinși de la spate de milițienii cetnici. Pe cei din urmă știam unde-i duc, căci descoperiserăm destule gropi comune pline cu morți!

Peste tot era aceeași aiureală de neînțeles, armata își vedea de luptele ei, iar civilii continuau să bea... Când am părăsit localitatea Rupres, după marile confruntări din primăvară, am lăsat în urma noastră multă populație civilă. Ce s-o fi ales de toate femeile și de toți copiii aceia care credeau că noi am fi putut să le acordăm protecție?

La Mostar am fost foarte prudenți, căci n-am vrut să creăm situații riscante nici pentru noi, nici pentru civili. Văzuserăm destule femei și copii uciși și doream ca sinistrul spectacol să nu se mai repete. Evitam să declanșăm atacuri în zonele care erau încă locuite. Deveniserăm o armată de marionete și acțiunile noastre militare apăreau mai reușite pe hârtie decât pe teren. Bărbații de prin partea locului aveau tot atât de mult chef să se înroleze și să lupte, cât aș fi avut eu să fac parte din Armata Salvării! Nu puteau suferi maniera noastră de a ne infiltra în liniile inamicului, dar asta nu însemna că ei nu-și asumau riscuri negândite. Cu toate că încercaserăm să-i lămurim că nu fac bine, tot nu se puteau stăpâni și, din când în când, mai trăgeau câte o rafală de gloanțe direct din sufrageria sau dormitorul propriilor lor case. Apoi îi vedeam mergând în urma coșciugelor în care le zăceau copiii, plângând și rupându-și părul din cap, suferind cumplit, ceea ce nu-i împiedica să-și verse veninul răzbunării, reîncepând reglarea de conturi încă de a doua zi. Era desigur o imensă prostie, și nu era singura.

*

Nimic nu-i enerva mai mult pe sârbi ca obiceiul pe care-l aveam de a comunica prin radio în limba franceză. Codurile pe care le utilizam au provocat chiar o neînțelegere între două dintre grupurile noastre. Unii au înțeles „*no problem*", când de fapt eu transmisesem în franceză: „*Non, problème!*," ceea ce însemna exact contrariul. La celălalt capăt al firului, nimeni nu a sesizat adevăratul sens al mesajului și soldații noștri au avansat în câmp deschis sub tirul dezlănțuit al sârbilor. Genul acesta de greșeli provoacă uneori serioase pierderi de vieți omenești, adevărate drame, și toate lacrimile nu ne-ar fi ajuns pentru a ne plânge dispăruții, din care de obicei nu mai găseam nici un petic de uniformă, căci artileria și tunurile sârbilor făceau una cu pământul corpurile celor căzuți.

Reușiserăm să luăm de la arsenal un lansator de rachete Maliutka. Servantul, un bătrânel cocârjat, avea o mutră pleoștită de contopist anemic. Se oferise de bunăvoie să mânuiască lansatorul de rachete. S-a arătat plin de entuziasm atâta vreme cât a avut cârpe de lustruit provenite din garderoba unei familii refugiate de sârbi. Apoi, când adevăratele operațiuni militare urmau să demareze, elanul i-a mai scăzut. Pentru a ne putea pune mașinăria de război în poziție de luptă, trebuia să parcurgem un drum cu serpentine, drum expus direct artileriei sârbești, unul dintre faimoasele *death road*, după cum îl botezaseră cei mai optimiști dintre anglofoni. Zeci de mașini și camioane distruse rugineau de o parte și de alta a drumului. Aproape de culme, drumul urca pieptiș pe coasta muntelui pe o distanță de o jumătate de kilometru.

Zile întregi n-am urmărit decât un singur obiectiv: să cucerim un nenorocit de teren de fotbal, plin de hârtoape și mormane de pământ de pe celălalt mal al râului, în care erau îngropate două tancuri și zece tunuri de 20 mm. Fiecare dintre operațiunile în care ne-am lansat ar fi descurajat până și o companie de kamikaze. Sârbii, care nu lăsau nimic la voia

întâmplării, cunoșteau foarte bine locurile de unde am fi putut să tragem în ei. De îndată ce încercam să montăm Maliutka, începea nebunia. Roiuri de obuze de 20 mm începeau să „bâzâie" în jurul nostru ca niște imenși bondari ucigași. Veneau în „formații" de câte cincisprezece-douăzeci deodată, explodau la impactul cu zidurile, cu asfaltul, împrăștiind în jur mii de schije. Era doar începutul, căci sârbii continuau apoi să ne bombardeze cu obuze gigant, de 76 și 82.

În ziua aceea, sârbii trăgeau în noi cu tunuri T 72. Bătrânul servant – „Moșulică", cum îl porecliseră francezii – căzuse cu fața la pământ și-i sărise proteza din gură. Ne venea să murim de rușine. Dar ceea ce ni se părea de nesuportat, era să-i auzim între două explozii pe cei rămași undeva mai jos, în spatele nostru, bătându-și joc de noi și scandând: *„Aïdé, aidé"* adică „haide, haide, hopa Mitică".

Îmi amintesc că valurile de pământ ridicate de explozii mă împiedicau să-l văd pe cel din fața mea; îi auzeam, totuși, respirația, mai bine-zis horcăitul. M-am surprins zicând: „Doamne, nu mă lua, Doamne, nu mă lua! Nu sunt încă pregătit." Apoi, când totul s-a mai domolit, am încercat să mă lămuresc. Pentru ce nu eram încă pregătit: să mor sau să înfrunt frica? Și pentru că panica dispăruse, n-am aflat răspuns la întrebare.

Tirul armelor noastre s-a înscris printre marile ratări militare. Toate proiectilele au explodat alături de ținta lor. Sus, pe drumul cu serpentine, și jos, pe linia frontului, peste tot, se dezvăluia ochilor o imagine de apocalipsă: Croații n-au trăit niciodată o asemenea înfrângere. Când ne-am înapoiat în oraș, civilii se uitau dușmănos la noi. Nu reușiserăm să distrugem nici un tanc, iar sârbii izbutiseră să radă din temelii jumătate dintr-un cartier.

Doream neapărat să terminăm cu bine ceea ce începuserăm printr-o nereușită. De zile întregi ne înverșunam să transformăm în cimitir acel blestemat teren de fotbal din

mijlocul stadionului și nimeni n-ar fi acceptat să se întoarcă la baza din spatele frontului fără ca misiunea să fie dusă la bun sfârșit. Scandam în fața civililor, care ne priveau cu gura căscată: „Hezel! Hezel!", numai că nimeni, în afară de belgieni și britanici care zâmbeau pe sub mustață, nu pricepea despre ce era vorba. Când le-am spus civililor că a doua zi aveam de gând s-o luăm de la capăt, să relansăm atacul, s-au cutremurat de groază. Două zile n-au mai ieșit din pivnițe. Dacă le ceream cumva apă sau ceva de mâncare, trăgeau în noi prin ușile închise.

Aveam un prieten, un tip de încredere, care nu se lăuda niciodată cu faptele sale de arme, nici chiar atunci când ne întorceam de la cele mai grele atacuri, atunci când, orbit, nu vezi nimic și, într-o încleștare dramatică, îți calculezi cu precizie saltul pe care urmează să-l faci pentru a putea ajunge în tranșeea următoare sau mișcarea balansată a corpului capabilă să trimită grenada la douăzeci de metri, în vizuina dușmanului...

Se întâmpla uneori să rămânem țintuiți în același loc ore în șir și să ne întrebăm, disperați: „Doamne, unde ne aflăm? Unde am ajuns, Doamne?", pentru ca apoi, după ce totul se termina, să povestim ceea ce ni s-a întâmplat de parcă am fi trăit scena din înălțimea unui car de luat vederi. Toți cei care se întorceau dintr-o luptă întregi și nevătămați erau cuprinși de euforie și se lansau în relatări în care fabulația juca un rol important.

Amicul meu de care pomeneam mai sus era altfel decât noi toți. Parcă nu se afla pe front, continuând să fie el însuși, cel dintotdeauna. Mi-a povestit cum a fost distrus un sat în regiunea Novsca, aflată în apropierea porțiunii de autostradă croată ocupată de sârbi. Inevitabil, civilii reveniră și în relatarea lui, pentru a confirma parcă atitudinea de neîncredere ce trebuia adoptată față de ei. Povestea că unul dintre prietenii săi fusese ucis lângă o biserică de o lovitură de mortier. Nu voiau să-l lase în mijlocul drumului și, cum nu aveau timp să-l trans-

porte în spatele frontului, au căutat un loc unde-l puteau lăsa până la terminarea luptei. Au intrat în prima casă ivită în cale și l-au întins pe masa din bucătărie. Într-un colț al încăperii se afla o bătrână care i-a privit cu un aer absent și care n-a articulat nici un sunet. Satul în care locuia fusese aproape complet distrus de dușman, dar și asta o lăsa indiferentă. Bătrânele pe care le întâlneam erau îmbrăcate din cap până-n picioare în negru, semănând toate între ele, de parcă ar fi fost clonate. Dacă nu le priveai cu atenție, puteai crede că-ți iese în cale mereu aceeași persoană.

Prietenul meu a continuat să-mi povestească că, la o oră după terminarea operațiunii militare, s-a întors în casa aceea împreună cu alți militari, pentru a recupera cadavrul. Au surprins-o pe bătrână aplecată asupra mortului, străduindu-se să-i scoată un ochi cu o furculiță. „Bestie!", a urlat unul dintre bosniacii din grup și s-a repezit spre ea cu un cuțit ascuțit în mână, cu intenția de a-i face felul. Și cum prietenului meu nu-i plăceau armele albe, nici violența și nici vărsările de sânge, i-a tras bătrânei un glonț în cap. În încăpere a dat atunci buzna un bărbat de vreo treizeci de ani care a început să vocifereze. Pe scurt, s-a ales și el cu un glonț în cap. Apoi au început să protesteze, zbierând, vecinii, dar au amuțit și ei repede, având soarta celor dinaintea lor... Fără alte explicații și complicații inutile. Și toate astea pentru ochii unui mort! Când ți se povestesc asemenea întâmplări, nu întrerupi povestitorul!

În război, totul depinde de conjunctură. Un membru al unității noastre omorâse și el o bătrână cu câtva timp în urmă, dar în condiții cu totul diferite. Ar trebui să spun că a asasinat-o, căci acesta e adevărul. O întâmplare pe cât de înfricoșătoare, pe atât de banală. Totul s-a petrecut în timp ce era atacat un sat – un atac clasic. Toți civilii au fugit să se ascundă în pădurea din apropiere, în afară de doi-trei bătrâni care s-au încăpățânat să rămână în casele lor. Ca de obicei, nimeni nu-i lua în seamă, nimeni nu se atingea de ei, ci eventual erau evacuați cu forța

și duși în spatele frontului. Așa se proceda peste tot în Bosnia, în Hertegovina sau în Croația. Camaradul nostru a intrat în curtea unei gospodării, unde a văzut o bătrână stând în bucătărie la o masă. S-a apropiat de ea și, fără să articuleze un cuvânt, a omorât-o, trăgând cu o pușcă de vânătoare. Și acum îl văd și-l aud cum râdea, uitându-se la bătrâna căzută pe dușumea. Considera că scena putea fi amuzantă. Ne uitam la el înmărmuriți și revoltați, neștiind ce atitudine să luăm. Apoi a fost expediat în spatele frontului și ținut în carantină, sub observație, fără ca vreunul dintre noi să se fi implicat în schimbarea sorții lui. După aceea a fost trimis să lupte într-o altă unitate militară. Dacă ar fi venit înapoi, s-ar fi trezit într-o bună zi cu un glonț tras pe la spate. Întâmplător, omul nu făcea parte dintre militarii noștri cei mai curajoși, căci la atac îl vedeam mereu plasat în urma altora. Am remarcat că întotdeauna se întâmplă așa: pe criminali îi găsești rareori în prima linie, ei se ascund, de obicei, în spatele celor cu adevărat curajoși. Dar să nu uităm că printre civili se numărau și criminali, ceea ce explica faptul că niciodată n-am întâlnit mai mulți schizofrenici în libertate ca în acest război.

Drago era un fost psiholog care, înainte de război, își exersase talentele în Elveția. Era pe front în Iugoslavia de șapte luni. Fusese numit comandant de companie pe baza titlurilor lui universitare, cu toate că era hipernervos și cam țăcănit, în mod cert mai zdruncinat decât pacienții cărora le acordase asistență medicală. Se declara fericit pentru că putuse, în sfârșit, să vadă nebunia pe viu și să descopere exact cum se manifesta ea, adică mult mai cumplit decât îi fusese descrisă atunci când se afla pe băncile facultății, mult mai înspăimântătoare decât o văzuse la bolnavii din spitale. Descoperirile pe care le făcea îi creau o permanentă stare de bună dispoziție...

De câte ori aveam timp liber, încingeam partide de șah, afară, călare pe malul de pământ de la marginea tranșeelor.

Jocul devenea pasionant abia când se porneau bombardamentele. Ne lansam atunci într-un alt fel de joc, un joc-întrecere nebunească: câștiga cel care pleca ultimul de pe dâmbul de pământ.Toți soldații asistau la întrecere. Drago se dădea în vânt după acest gen de competiție. Pe măsură ce cădeau bombele, tot mai mulți spectatori o luau la fugă să se ascundă în cazemate sau pivnițe. Până la urmă, rămâneau doar doi „jucători" care se uitau fix unul în ochii celuilalt ca să se intimideze și să se înfricoșeze reciproc. Eram tare la jocul ăsta, dar Drago mă întrecea. De fapt, toți cei care ne aflam acolo participam la joc, numai că adevăratul partener ne era războiul. Unii însă își luau rolul prea în serios, exagerând, și erau greu de depășit.

Întâmplările legate de război luau uneori întorsături tragicomice. În primele zile, la Vinkovci, un scoțian pe nume Rod Morgan voia neapărat să distrugă un tanc. Tocmai la timp s-a nimerit să apară un tanc la limita a ceea ce noi numeam *no man's land*. Scoțianul și-a pus arma la ochi în intenția de a ochi, însă un sergent, un croat, a cerut cu insistență să tragă el. Rod i-a dat lansatorul de rachete, croatul a tras, numai că proiectilul a trecut razant pe deasupra tancului, explodând ceva mai departe, direct într-o căsuță ce se afla dincolo de el. Ratarea frecventă de altminteri pe câmpul de luptă – i-a provocat croatului o criză de nervi inimaginabilă: s-a pornit să plângă în hohote, cu capul în mâini. Copleșit de o adâncă tristețe, s-a refugiat într-un mutism îngrijorător.

Oricui i se putea întâmpla să rateze un tanc, dar nu făceam dintr-un simplu eșec o asemenea tragedie. Decât să-ți fi pierdut un picior sau un braț – cum făcuse unul dintre ai noștri de dragul reușitei – mai bine suportai o înfrângere, dar rămâneai măcar întreg. Încercam să-l încurajăm, zicându-i: „N-ai nimerit tancul! Care-i problema? De ce faci o tragedie din asta?" Însă el continua să se jeluiască. Le explicam

recruților, nou-veniți pe front: „Un sergent croat a înnebunit, fiindcă n-a reușit să distrugă un tanc! Ăsta da devotament! Duceți-vă să-l vedeți." Croatul, iritat peste măsură de încurajările și consolările noastre, a început să urle, ridicându-și brațele spre cer: „Lăsați-mă-n pace, tâmpiților, puțin îmi pasă de tancul vostru nenorocit! Casa... era casa mea!"

Mi-aduc aminte de o duminică de primăvară în care m-am amuzat copios. Înaintam alături de comandantul Jelenic prin satul pe care tocmai îl cuceriserăm. După ce am împușcat câțiva indivizi – ne intrase în obișnuință să nu facem prizonieri –, am dat peste un rănit sârb care zăcea întins pe burtă, cu capul pe brațele încrucișate. Jelenic s-a apropiat încet de rănit și a îngenuncheat alături de el. Mă întrebam ce punea la cale. Comandantul se aplecase peste sârb și-i șoptea ceva la ureche. Buzele sârbului au schițat un zâmbet, apoi el i-a indicat o direcție. Jelenic s-a ridicat, i-a mulțumit și a scos brusc pistolul, împușcându-l în ceafă. Până și croații din preajma noastră încremeniseră, muți de uimire. Ce-i spusese sârbului? Jelenic râdea, ținându-se cu mâinile de burtă: „L-am întrebat unde e biserica ortodoxă, fiindcă vreau să mă spovedesc!" Ce-o fi fost în mintea rănitului, mai cu seamă că Jelenic îi și mulțumise? Toți cei de față au considerat gestul ca pe o glumă foarte rafinată! Ce ar putea, oare, exprima mai fidel atmosfera de demență în care evoluam?

Uneori, când aveam moralul ridicat, ne puneam pe petreceri pe care le botezasem *bunker parties*. Cel mai mult ne-am distrat la Vinkovci. Petrecerile noastre – devenite celebre în zonă – aveau loc, bineînțeles, după încetarea focului. Pentru a ne procura cele trebuincioase unor asemenea bairamuri, îl trimiteam pe Andreas Strauss să dea un tur prin rarele magazine care mai rămăseseră deschise. Îl aleseserăm pe el întrucât se dovedise a fi cel mai iute de mână, că doar nu din soldă am fi putut să plătim toate bunătățile, și în special băutura, de care

aveam nevoie. Andreas Strauss fusese de toate la viața lui: student, chelner de cafenea, domn de companie, bandit. Își ratase întreaga existență, dar era în stare să facă tot felul de lucruri uluitoare, așa că îi dăduserăm „misiunea" să șterpelească din magazine cele trebuincioase monstruoaselor noastre chefuri.

Lui Andreas Strauss îi fila o lampă încă înainte de a ajunge în Croația, așa că nu era de mirare că acum înnebunise de-a binelea. Intra și ieșea de zeci de ori din același magazin, reușind să fure cartofi, sticle cu alcool și pachete cu prăjituri pe care le ascundea în buzunare, în căptușeala hainei. Negustorii nu pricepeau nimic și, bucuroși să-l vadă intrând atât de des în magazinul lor, îi mai dădeau în plus pachete de țigări, gumă de mestecat și alte mici nimicuri!

Noi, care nu beneficiam de vasta lui experiență, ne mulțumeam „să luăm" din apartamentele refugiaților aparate stereo, aragazuri, scaune, mese și alte obiecte ce urmau să asigure reușita petrecerilor noastre. Era simplu, mai cu seamă că o mulțime de case fuseseră lăsate în părăsire și pe urmă, chiar dacă ne vedea lumea, nimeni n-ar fi îndrăznit să ne întrebe pe cine mutam!

Bunker party era o petrecere ceva mai specială. Găseam, de exemplu, un adăpost în prima linie, dădeam drumul tare la muzică și beam ca nebunii până ne făceam criță... Difuzoarele aparatelor vibrau din toți wații gata să ne spargă timpanele, fericindu-ne cu cunoscutele melodii: *Love me two times*, *People are strange*, *Light my fire*, *Touch me* și *The end* ale formației „Doors"... Apoi, când eram toți făcuți pulbere, ieșeam afară, ne așezam în poziție de tragere și le trimiteam sârbilor două mii de cartușe în treizeci de secunde. Desigur, tirul nostru provoca nu numai un zgomot asurzitor, ci și multe stricăciuni. Și cum sârbii nu prea apreciau chefurile noastre monstruoase, ne dădeau replica cu tot ce aveau mai greu ca muniție: mortiere de 120 mm sau obuze de tanc!

Țineam la camarazii noștri croați, dar uneori ne plăcea să ne distrăm numai noi între noi, așa că dădeam petreceri cu circuit închis..cum s-ar zice, ca și cum ele s-ar fi desfășurat în cluburi private rezervate voluntarilor străini. Și croații se distrau, nu zic ba, dar se distrau după metoda slavă, cam simplistă, după părerea noastră – adică nu făceau altceva decât să se îmbete până cădeau din picioare. Noi considerăm că petrecerile lor erau prea liniștite și plicticoase, iar modul lor de desfășurare ne întărea convingerea că slavii n-au simțul umorului.

Toate acestea se petreceau în perioada în care nu știam prea bine cine ne erau șefii. Ne băteam în rândurile HOS (miliția croato-musulmană), dar încadrarea noastră în această formațiune militară a fost interzisă de politicienii lui Tudjman care ne acuzau că plănuim o lovitură de stat de tip fascist! N-am auzit de vreo tâmpenie mai mare! Demență curată! Totul era o aiureală de nedescris. Zagrebul își pusese-n cap să ne suprime. Nu ni se mai dădeau rachete, nici altfel de muniții și totuși eram cantonați în locurile cele mai periculoase din zonă. Siutația în care ne găseam devenise de netolerat. Eram extrem de stresați, ne sărea țandăra din orice, revolta mocnea în noi... Când un șef croat își trecea trupele în revistă, toți soldații, în poziție de drepți, cu mâna la chipiu, strigau: „*Zadom Spremji*" – ceea ce însemna ceva de genul „Gata pentru patrie". Noi găsiserăm ceva mai pitoresc: „*Puci kurac*" - asta însemnând, fără nici un dubiu, „Sugea-mi-ai...", sintagmă transformată fulgerător în strigătul de luptă al întregii unități! Erau desigur cuvinte nu prea academice, dar știut este că umorul cazon, același pe toate meridianele, vehiculează un vocabular limitat, care desemnează cu o nestăvilită preferință organe plasate mai jos de centură!... Nopți întregi visam cum o gură fierbinte se apleca binefăcător spre un anumit loc sensibil al trupului, așa încât nu era de mirare că „zona", cu tot vocabularul aferent, devenise o adevărată obsesie!

*

În unitatea noastră era un bosniac pe care-l poreclisem Califul pentru că voia să facă din Mala Bosna nici mai mult nici mai puțin decât un regat independent! Îi confecționase deja steagul: era roz! Și cu steagurile-n vânt, făcând pe seriosii, ne apucam să defilăm, să cântăm cât ne ținea gura, ca și cum chestia cu regatul ar fi fost adevărată. Presimțeam că avea să se petreacă ceva neobișnuit. Și pentru a forța destinul, într-o dimineață, după una dintre acele faimoase nopți de cruntă beție, ce ne-a dat prin cap? Să-l trezim pe comandant trăgând focuri de armă în cazemata în care dormea! O idee de milioane! Păcat că șefu' n-a prea apreciat-o!

La vremea aceea, cu toții aveam mintea plecată bine cu sorcova. Ne săturaserăm până-n gât de tot ceea ce trebuia să răbdăm și, întrucât alte distracții n-aveam, ne-am apucat să ne jucăm de-a Vietnamul. Umblam mai tot timpul în uniforme de camuflaj și ne pictaserăm pe căști tot felul de inscripții pe cât de hazlii, pe atât de inutile: „Sunt orfan!" sau „Mi-a intrat o țeapă-n cur!" sau „Sunt moartea cu coasa!" E drept că unele erau mai puțin filozofice: „Stai să te f...!" cu varianta „Nu spera c-o să te f...!" Nu prea știam cui erau adresate delicatele apostrofări, dar oricum ele ne ajutau să putem îndura trecerea lentă și chinuitoare a timpului.

După *hunker parties* am inventat *boring parties*, alt soi de petreceri unde ne distram de minune. Organizam tot felul de întreceri, de concursuri, absolut idioate, recunosc, și care nu erau prea apreciate într-o țară ca Iugoslavia. Cum se desfășurau ele? Povestea cu mitralierea cazematei în care dormea comandantul ar putea fi un exemplu. Ce făceam? Aruncam grenade, una după alta, în baruri, după ce le scoteam detonatorul... Numai că se întâmpla ca, după ce beam un litru de rachiu, să uităm să le dezamorsăm! Atunci se lăsa cu răniți, cu morți, cu bătaie, cu reglări de conturi, cu urmări dintre cele

mai grave... Idei aveam, nu duceam lipsă! *Boring party* însemna, de exemplu, să fii în stare să vorbești ore întregi despre orice în afară de război: femei, sport, halcală... Era desemnat câștigător cel care, rezistând oboselii, rămânea ultimul să pălăvrăgească. Cinci ore ne-a vorbit Jo într-o noapte, încercând să ne convingă că nicăieri mâncarea nu era mai infectă ca la Paris, unde nu se putea găsi un singur restaurant ca lumea.

Mai erau și *drinking parties* – petreceri ceva mai primitive decât *boring parties*. Ne îmbătam direct pe front, sub tirul demențial al sârbilor, cu băutura plătită din buzunarul celor care asistau la spectacol. Participanții erau exclusiv francezi și englezi. Noi, străinii, știam că, oricât de cumplit s-ar fi tras, tot nu ne-am fi mișcat din loc și am fi continuat să bem ca nebunii. Croații însă își luau tălpășița, fugind ca potârnichile de cum începeau să cadă primele obuze. *Drinking parties* se clasau astfel printre petrecerile care atingeau culmea rafinamentului!

4. GREAȚA

Mereu îmi revine în minte copila aceea gingașă, îmbrăcată în jeanși strânși pe corp, cu șosetele albe... Îi revăd mereu zâmbetul și dinții strălucitori. Revăd caravanele de refugiați în care se trăgea, femeile însărcinate cu pântecele sfârtecate, copiii trași în țeapă, nebunii care bântuiau noaptea pe străzile orașelor scufundate în beznă. De ce povestesc toate acestea? Ca să am puterea să recunosc că sunt un criminal? Ca să am puterea să-mi pun capăt zilelor, făcând să explodeze o grenadă în buzunarul interior al hainei, sau atârnându-mă de-o grindă cu centura rusească împrejurul gâtului?

Cine ar accepta să povestească ce s-a întâmplat în războiul din Iugoslavia? A dori să trăiești în rândul lumii nu înseamnă oare a te condamna la tăcere?

Cine ar mai dori să-și amintească de fuga disperată sub ploaia de gloanțe, de hohotele de plâns stârnite de constatarea că erai antrenat, fără a te putea împotrivi, pe calea ce duce spre neant? Cine ar vrea să-și mai amintească de luptele în care nu știai dacă erai în stare, cu toate eforturile, să-ți îndeplinești misiunea sau dacă mai apucai să pășești vreodată pe calea de întoarcere?

Cine ar mai vrea să-și amintească de mirosul ieșit printre scândurile prost îmbinate ale coșciugelor, de izul cadavrelor prietenilor morți pe care continuai să-l simți zile de-a rândul? Cine ar mai avea puterea să mai vorbească despre cadavrele copiilor putrezind în canalele prin fața cărora oamenii treceau fără să le arunce măcar o privire?... Cine ar mai putea găsi tăria de a vorbi despre bătrânele care purtau în mâini trofee

umane, ochi smulși de la cadavre cu nervi cu tot, împletiți ca funiile de ceapă? Și cine ar putea găsi o explicație tuturor acestor orori?

Da, poți descrie frânturi, poți lăsa să se întrevadă câteva imagini, așa cum apar în genericele filmelor, dar să povestești tot ceea ce ai văzut, nu reușești niciodată. Au fost și momente de mari emoții, de trăire intensă, momente de o mare frumusețe, când prizonierii ne strângeau mâna, când camarazii își riscau viața pentru noi – adevărate clipe de prietenie, de iubire... Dar nu-ți vine să vorbești despre ele de teamă ca acestea să nu servească drept alibi ororilor, să nu cumva să le atenueze, să le facă suportabile. Nimănui nu i-a plăcut ceea ce a trebuit să facă acolo. Eu nu m-am dus în Iugoslavia să ucid. Am vrut să-i ajut, am vrut să le fiu martor, să consemnez... Echilibrul valorilor s-a răsturnat însă atunci când, pentru a-i putea ajuta, a trebuit să omor.

Nu-mi aduc aminte să fi cunoscut vreun croat care să fi vrut să ucidă numai din dorința de a ucide. Când am plecat din Franța, presa se apucase să-i condamne pe coloane întregi pe ostașii care se aliaseră cu țăranii croați înrolați în garda națională, în speranța de a-și putea apăra peticul de pământ. Se vorbea și de voluntarii francezi, de prietenia franco-croată, ca și cum această amiciție nu făcuse destule ravagii în 1914... Astăzi, aceiași ziariști îi denunță în aceleași ziare pe extremiștii cetnici. Realitatea s-a dovedit însă a fi mai puțin echivocă și dualistă. Bineînțeles că și printre croați existau fanatici, grupați la Zagreb, care visau să înfăptuiască Marea Croație, după cum și printre sârbii îndoctrinați de cadrele fostului partid comunist iugoslav existau indivizi convinși că peste tot unde se aflau sârbi, pământul de sub picioare le aparține... Existau desigur nemernici de ambele părți, numai că s-a încetățenit credința că nemernicii sunt numai în tabăra adversă.

Croații pe care i-am cunoscut se băteau ca să se apere. Pe ucigașii de meserie, pe mânuitorii șișurilor nu i-am cunoscut.

Aceștia duceau poate un alt fel de război, trăind într-o lume paralelă cu a noastră.

Când l-am găsit pe prietenul nostru neamț răstignit pe poarta unui hambar, mi-am pus o întrebare care acum, după atât timp, mi se pare absurdă. Apropiindu-mă de el, i-am văzut chipul cenușiu care exprima o oboseală chinuitoare și m-am întrebat: „Oare așa se moare?" Mă integrasem atât de mult în atmosfera războiului, încât moartea în sine nu mă mai preocupa. Mă interesau doar călăii, criminalii și metodele lor de a ucide. Nu credeam că era posibil ca, în timpul unui război, să existe monștri în stare să supună o ființă unor asemenea supliciii. Mai târziu i-am arătat unui prizonier sârb fotografiile pe care i le făcusem răstignitului... A început să plângă.

Nu venisem în Iugoslavia să omor. Cândva mi-ar fi plăcut să fi putut afirma: „Eu n-am ucis pe nimeni, niciodată." Astăzi însă sunt mulțumit că am ucis. Iugoslavia nu mai este ceea ce a fost odată. Totul s-a schimbat. Ar fi bine pentru ei dacă și-ar regăsi liniștea și echilibrul de odinioară. Oricum, eu nu mă mai întorc niciodată acolo. N-o să am ocazia să mă bronzez pe nisipul Adriaticii!

Aș fi în stare, totuși, să iau trenul, să mă întorc în Iugoslavia doar dacă ar fi nevoie să particip la terminarea războiului, dar, odată misiunea încheiată, aș pleca imediat animat de dorința de a șterge definitiv din memorie toate amintirile legate de această țară. Aș încerca, așa cum încerc acum, să îngrop în uitare chipurile, mirosurile, zgomotele și numele pe care le-am cunoscut acolo.

Mulți croați luau în derâdere disponibilitatea pe care o manifestam în a lupta și a muri pe meleaguri străine. Eram ultimii supraviețuitori ai unităților HOS – toți ceilalți trecuseră în lumea dreptilor sau fuseseră luați prizonieri din ordinul politicienilor de la Zagreb. Calitatea noastră de străini ne stătuse parăză în bună măsură, numai că nu le eram tuturor pe

plac. De îndată ce HOS-urile au fost desființate, am fost trecuți la un batalion de elită cu care am plecat pe front. În două zile, unitatea a înregistrat un rănit grav și un mort. Desigur că supraviețuitorilor cunoscutului „Chemin des Dames" asemenea pierderi li s-ar fi părut ridicole. Dar vremurile s-au schimbat și asaltul nu se mai dă ca în 1914, în formații de mii de militari, aliniați cu baioneta la pușcă, înaintând eroic cu pieptul gol spre mitraliere. Și noi înaintam spre punctele extrem de periculoase, dar numai după ce calculam exact riscurile reușitei, dând apoi lovitura. Să nu uităm că războiul din Iugoslavia a fost un război al loviturilor-surpriză.

Eram o mână de oameni, vreo cincisprezece străini. Moartea unuia dintre noi devenea cu atât mai greu de suportat cu cât era o dispariție individualizată. Dacă aș fi văzut căzând câte cincizeci de oameni deodată, dacă aș fi asistat la vieți secerate în grup, aș fi acceptat mai ușor sacrificiile pe care le cerea războiul și aș fi fost mai puțin afectat sufletește. A da un asalt în cincisprezece era îngrozitor, pentru că ne uitam unii la alții, ne cunoșteam toți între noi, cunoșteam fiecare privire, fiecare expresie a feței, fiecare voce, și nu puteam accepta ideea ca unul dintre noi să cadă, să nu mai poată termina cursa. Eram prea puțin numeroși ca să acceptăm să murim.

Omorârea prin înjunghiere a santinelelor care făceau de gardă ni se părea moartea cea mai aberantă și revoltătoare. O armă albă mânuită de o mână criminală te putea surprinde oriunde: în picioare, întins pe patul de campanie, în somn, în tranșee, pe closet... Unul dintre camarazii noștri s-a întors în plină zi în cazemată gol-pușcă: fusese surprins de tirul mortierelor în timp ce făcea duș. Fiecare i-a dat ceva de îmbrăcat: o cămașă, o vestă, o pereche de șosete și o pereche de pantaloni în bunăstare, luați de la un mort care a fost înmormântat dezbrăcat.

Pe front se întâmpla să fi ucis fără să fi apucat să tragi măcar un foc de armă. În timpul cât membrii HOS erau puși

la stâlpul infamiei ni s-a interzis folosirea armelor. „*Politics' really dirty*", ne explica Jo. Politicienii din Zagrebul care ținea neapărat să demonstreze lumii că sârbii omorau oamenii lipsiți de apărare ne ordonaseră să nu tragem nici un foc de armă. Dar cine-i credea oare?

Cetnicii procedau ca la vânătoare: așteptau ca vânatul să iasă din vizuină, apoi trăgeau. Când se schimba garda, trăgeau și nu prea ratau! După aceea eram întrebați prin radio: „Ia spuneți-ne, drăguților, soldatul ăla care încerca să se ridice de la pământ, mai jos de biserică, mai trăiește? L-am nimerit? Da-n cazemata pe care am burdușit-o cu proiectile de 82 erau militari? Câți?" Ai noștri răspundeau: „I-ați nenorocit! Trageți al-dracu' de bine!" „Asta așa-i!" venea răspunsul. Eram eroi sau victime? Cine mai putea ști?

Într-un spital din Zagreb am întâlnit un neamț care avea amândouă picioarele amputate, nu vedea cu un ochi și fusese cât pe-aci să-l piardă și pe celălalt. Tristă poveste. Omul făcuse armata în RFA ca tanchist. Unul dintre verii lui, căsătorit cu o croată, l-a convins să vină în Croația să le dea o mână de ajutor. Cum în momentul acela era șomer, a putut răspunde apelului și, nu după multă vreme, neamțul s-a trezit pe un tanc, pe frontul dintre Osijek și Nemetin, o altă zonă nenorocită din Slavonia Orientală.

Se dădeau lupte pe viață și pe moarte. Sârbii, de pe pozițiile lor de la Stara Tenja, Ada și Sisak, trăgeau în toate satele din jur. Nu le scăpa nimic. Tenjski, Laslova și Belisce erau aproape rase de pe suprafața pământului.

Noaptea se vedea ca ziua din cauza rachetelor luminoase, a trasoarelor și a exploziei obuzelor. Era infernul pe pământ. În asemenea locuri, până și tancurile nu sunt decât niște vulnerabile cutii de conserve. Croații credeau însă în forța lor. Pregătiseră un atac blindat cu înaintare-acoperire, ca în manualele militare, și-l trimiseseră pe neamț cu tanc și echipaj în

prima linie. Din nenorocire, nimic din ceea ce fusese organizat și calculat pe hârtie și pe machete nu s-a petrecut în realitate pe teren. Neamțul s-a trezit singur în fața inamicului, căci tancurile cetnicilor nu erau la dreapta, ci la stânga... Nimic nu s-a desfășurat după cum fusese prevăzut.

S-au tras trei obuze în tancul neamțului. Tancul a luat foc. Înăuntru, numai sânge și carne sfârtecată. Se auzeau urlete. Pilotul a ars de viu. Neamțul a reușit să iasă din tanc prin trapa inferioară și, cu toate că avea picioarele zdrobite, s-a târât timp de șase ore și a reușit, cu eforturi incredibile, să ajungă printre ai lui. Povestea că de nenumărate ori a fost pe punctul de a renunța să se mai târască... Doar frica, spaima de a nu cădea în mâinile inamicului i-au dat forța să continue. Când a ajuns la râul care delimita frontul sârbesc de cel croat, a început să le facă semne camarazilor aflați la celălalt capăt al podului. Croații îi strigau de pe mal să se grăbească. Nici când a ajuns pe pod, care nu era mai lung de treizeci de metri, n-au avut curajul să vină și să-l ajute. Îi strigau: „Grăbește-te, grăbește-te!" Se temeau. Neamțul era plin de sânge, vomita, carnea-i atârna lipită de uniforma zdrențuită, iar ei continuau să strige: „Grăbește-te, ce naiba faci?"

Răniții care se aflau în același salon cu neamțul începură să plângă. Povestea îi impresionase până la lacrimi. Și el, vizibil afectat, tremura și vărsa lacrimi amare. Urmarea acestei nenorocite întâmplări pline de dramatism este incredibilă. Armata a refuzat să plătească operația de care neamțul ar fi avut nevoie pentru a-și salva ochii, și asta numai pentru că acesta făcea parte dintr-o unitate HOS! Incalificabilă porcărie! Din fericire, prietenii au pus mână de la mână, au reușit să strângă banii necesari intervenției chirurgicale și l-au trimis într-un spital din Olanda, la un mare chirurg oftalmolog care, culmea, era sârb! Medicul a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a-i salva ochii, apoi l-a trimis la Zagreb. Cruntă soartă! Sinistru destin!

Dar dacă ai fi mers din spital în spital ai fi auzit zeci de asemenea întâmplări îngrozitoare și ai fi întâlnit zeci de astfel de oameni nenorociți pe viață.

De când e lumea, în toate războaiele, au existat și soldați care n-au știut să ochească. Sunt clasice istorisirile despre militari care au fost uciși de propria lor artilerie sau care, în timpul unui asalt, s-au pomenit cu un glonț în spate.

Aveam un prieten pe nume Bralay. Un bosniac care supraviețuise tuturor atacurilor sârbești. Era un trăgător LRAC cunoscut pentru curajul său. În situații în care alții ar fi tras stând în genunchi, dacă nu chiar pe burtă, cu nasul în țărână, el trăgea din picioare, stând drept, cu capul sus...

Trecuseră câteva ore de când sârbii declanșaseră ofensiva. Soldații armatei naționale iugoslave avansau cu tot armamentul greu de război: tancuri, transportoare, tunuri... Bralay explica plin de însuflețire unor recruți, abia ajunși pe front, pitiți pe fundul unei tranșee, cum trebuie să procedeze pentru a înfrunta inamicul. Demonstrația o făcea stând în picioare, ca și cum sârbii ar fi tras cu gloanțe oarbe. Din când în când, se întorcea spre noi și zicea: „Măi Paule, ia ieși tu, bă, râmă bleagă și fricoasă, din gaura unde te-ai vârât!" I-ar fi plăcut ca recruții să râdă ținându-se cu mâna de burtă, numai că tinerii, care atunci primeau botezul focului, erau atât de speriați încât nu le ardea câtuși de puțin de glume.

Un proiectil de 60 mm, venit din zona croată, l-a doborât. Dacă servanții mortierei ar fi tras intenționat, n-ar fi țintit mai bine. Era de necrezut! Mie-mi venea să urlu. Aproape o zi întreagă i-am căutat pe cretinii care trăseseră, ca să le zbor creierii. Furios, izbeam cu picioarele în lăzile cu muniție, îi înjuram pe recruții care-l lăsaseră pe Bralay unde căzuse, la intrarea în adăpost, zbieram și îi blestemam pe sârbi, pe croați... Cei care trăseseră au fost trimiși în spatele frontului în cea mai deplină taină!

L-am condus pe Bralay până acasă, la familia lui. Ce nu reușiseră să facă sârbii, reușiseră croații. Bralay a fost înmormântat cu onoruri de erou. Am plâns ca un copil.

După dispariția unui alt prieten, Karl, tot un neamț, a cărui cenușă am îngropat-o la Zagreb, m-am dus să ucid la Mostar. Din plăcere! Războiul nu mai conta! Nici patria croată, nici marile idealuri. Eram animat de o singură dorință: să-l răzbun pe Karl. Aveam impresia că mă dedublasem: mă puteam privi din exterior, de undeva de deasupra mea, îmi puteam da ordine, totul decurgând în modul cel mai firesc posibil.

Ne-am întors la Mostar. Eram trei. Aveam puști cu lunetă și dispuneam de trei zile în care urma să ne dedăm plăcerii de a vâna oameni. Îi căutam peste tot: în jocurile de umbre de pe pereți, în formele ce se furișau printre ruine, în iarbă, în întunericul camerelor din clădirile părăsite... Surprindeam oameni pe fețele cărora cădeau raze de lumină, oameni care-și goleau paharele cu băutură, oameni care urinau, care-și făceau siesta... Trei zile în care trebuia să omorâm șapte sârbi, fără alți trăgători alături, așa încât puteam să știm exact dacă, după o îndelungată și minuțioasă cercetare prin lunetă cu degetul pe trăgaci, glonțul își atinsese ținta.

Trebuia să ucidem șapte oameni. Șapte! Cum să explic starea sufletească pe care o încercam? Mi-era bine. Pentru întâia oară intram cu adevărat în pielea unui *sniper*. Ciudată meserie! Unică în felul ei. Primul sârb pe care l-am zărit stătea sprijinit de un zid pe cealaltă parte a râului Neredva. Fuma liniștit. Era un tânăr de vreo douăzeci de ani, înalt, brunet, cu pistrui pe față, care avea, cred, ochii deschiși la culoare... Ce mult mărea luneta prin care mă uitam! Eram grăbit: mă gândeam că o să-și termine de fumat țigara și o să plece. Nu voiam să-l scap. Era al meu. Îl priveam prin lunetă, în timp ce numărătoarea inversă a secundelor pe care le mai avea de trăit începuse. Repetam în minte numele lui Karl ca să-mi fac curaj să apăs pe trăgaci. Dar.

înainte ca glonțul să plece din pușcă, doream ca omul să privească în direcția mea. Abia când i-am zărit ochii, am coborât cătarea pușții spre pieptul lui și am tras. L-am văzut căzând. Deschisesem larg gura, dar uitasem să mai respir.

Am repetat operațiunea de șase ori. Într-una din zile, privind prin lunetă în căutarea țintei vii la care speram, am zărit un sârb trântit pe burtă la mai puțin de două sute de metri. Mă ochia cu un lansator de rachete! În războiul din Iugoslavia s-a tras frecvent cu arme mari, puternice, cu tunuri de 100 mm. Ceea ce conta era ca ținta să fie doborâtă. Într-o zi, aproape de Vinkovci, am văzut un Mig lansând o bombă asupra unui individ care fugea singur pe un câmp. În secunda în care l-am zărit pe trăgătorul înarmat cu lansatorul de rachete m-a năpădit un val de amintiri. Mi-am adus aminte de mama, de patul ei în care-mi plăcea să mă tolănesc, mi-au venit în minte toate cuvintele pe care nu aveam să mai apuc să i le spun, mi-am amintit de cele întâmplate în ultimele zile, de moartea lui Bralay, de moartea lui Karl, de moartea tânărului sârb cu țigara... Eram paralizat de frică, de parcă mă mușcase un șarpe veninos... Așteptam din clipă în clipă să mă lovească proiectilul ucigaș. Avusesem deja ocazia să văd o rachetă explodând în apropierea mea... M-a cuprins o senzație înspăimântătoare, care-mi sfredelea pântecele... Timpul părea că-și suspendase zborul și doar racheta continua să se îndrepte spre mine... Brusc mi s-a făcut rău; eram ud de sudoare din cap și până-n picioare. Sperasem să mă defulez împușcând sârbi și, când colo, mă vedeam vânat, la rândul meu, prins în propria-mi capcană, așteptând cu capul vârât între umeri declanșarea exploziei ucigașe. Într-o zi, un veteran de război din Vukovar mi-a spus: „Când stai cu degetul pe trăgaci, gata să apeși, și simți că ți se face frică, să știi că ești un om sfârșit."

Moartea lui Karl m-a întristat peste măsură. Parcă se rupsese ceva în mine. Oamenii nu mai erau aceiași, războiul parcă se schimbase. Am participat la încă două operațiuni

militare animat de o singură dorință: să plec, să fug cât mai departe. Îi întrebam pe cei din jurul meu: „Unde o să ajungem? Ce-o să devenim?"

A doua zi, în cursul unei ambuscade, am mai doborât doi sârbi, apoi m-am dus la comandant și i-am spus că trebuie să plec de urgență în Franța, fiindcă mama e bolnavă. Era, desigur, o minciună. Mă simțeam rușinat că-i lăsam baltă, dar ideea de-a mai rămâne pe front îmi devenise insuportabilă. Atunci a fost cât pe ce să mă sui în tren și să plec, într-adevăr, la Paris.

Mă trezeam dimineața și-mi ziceam: „Doamne, de n-aș vedea civili morți!" Din păcate, rar se întâmpla să treacă o zi fără să descoperim victime printre civili: unul, ciuruit de gloanțe, era năruit peste bicicleta lui, altul era mort, cu capul pe volanul mașinii, un altul era spânzurat de craca unui copac la o cotitură de drum, cu organele genitale, care-i fuseseră tăiate, atârnându-i din buzunar... Unii, căzuți grămadă, zăceau în fața bisericilor și alții, cu trupurile zdrobite, putrezeau în fața unei brutării distruse de un obuz. N-am aflat niciodată cine-i omorâse și poate că nimeni nu ar fi dorit să afle.

La Sarajevo se povesteau tot felul de grozăvii. Când piața de pe strada Vase Miskina a fost bombardată, în 27 aprilie, mă aflam acolo. Primeam informații înspăimântătoare. Sursele mass-media insinuau că musulmanii ar fi tras în propriul lor cartier pentru a forța comunitatea internațională să intre în război. Breko era zona musulmană în care fuseserăm cazați câteva săptămâni. Ne băteam, având ca aliate forțele lui Izetbegović. De la o vreme, prietenia dintre musulmani și croați începuse să-și piardă din trăinicie. Știrile de ultimă oră nu contribuiau cu nimic la reluarea legăturilor de bună înțelegere. Mulți dintre croații pe care-i aveam în subordine ceruseră să se întoarcă în teritoriul lor și nu mai voiau să audă vorbindu-se despre musulmani. Un climat de suspiciune bolnăvicioasă

plana asupra tuturor. După două săptămâni, ne-am strâns efectivele și ne-am mutat la Gorazde. Toată lumea știa de ce musulmanii fuseseră ispitiți de aceste ultime manevre și în sinea noastră le dădeam dreptate. Tensiunea care domnea era alimentată și de teribilele știri difuzate prin HTV, așa încât am preferat ca, pentru un timp, să ne limităm la relații mai reci.

Vase Miskina era o stradă pietonală care, întinzându-se de-a lungul grădinii publice, lega bulevardul Mareșalul Tito de vechiul oraș. Cu vreo câteva sute de metri mai departe se înălța colina Trebevic, care domina localitatea. Înainte de începutul războiului, strada era liniștită și nu prea circulată. De când Sarajevo se transformase în câmp de luptă, pe Vase se îngrămădiseră toate chioșcurile, magazinele și toți negustorii ambulanți.

Ziua de 27 aprilie debutase cu o dimineață calmă. Noaptea, locuitorii putuseră să doarmă liniștiți, mai cu seamă că în cursul zilei avuseseră parte de bombardamente violente. La radio se anunțase semnarea armistițiului și era așteptat în zonă ministrul rus al Afacerilor Externe, care urma să sosească poate chiar la Sarajevo. Cetățenii nu știau mai mult, dar nutreau o mare speranță.

Orele treceau, iar orășenii se îndreptau spre strada pietonală, având ocazia mult visată de a se plimba agale sub soarele primăvăratic, de a intra prin magazine, încercând, totodată, să-și facă rost de pâinea zilnică. La ora zece, Vase Miskina era plină de lume, ca în vremurile de altădată. Fortul militar înfipt în flancul colinei Trebevic părea adormit. Armistițiul devenise de câteva ore o certitudine; îndoiala din suflete se risipise.

Atunci au explodat obuzele: trei *grenata* de 82 mm. Cine trăsese? Armata federală din fortul Trebevic sau musulmanii? Dar ce importanță mai avea? Războiul luase o urâtă întorsătură, transformându-se în masacru! Eram profund dezgustați și ne dădeam seama că orice provocare, orice mârșăvie devenea posibilă în această confruntare murdară!

*

În fiecare dimineață ne rugam cerului să nu mai întâlnim civili, fie ei morți sau vii! De nimic nu ne săturaserăm mai mult ca de ei. Când ne-am întors odată de la Gorazde, unde ne duseserăm pentru a procura alimente, am întâlnit niște femei musulmane care mergeau, abia ținându-se pe picioare, pe un drum lăturalnic, înțesat cu mine. Înaintau ca oarbele, întinzând înaintea lor brațele slabe, pline de vânătăi. Veneau dintr-un lagăr de detenție sârbesc, unde fuseseră silite să satisfacă poftele carnale ale luptătorilor cetnici. N-au fost în stare să ne spună câtă vreme îndurașeră înfiorătoarele violuri. Pentru ele, săptămânile, lunile își pierduseră șirul. Cea mai bătrână dintre acestea ne-a povestit despre supliciile la care au fost supuse de niște polițai jegoși și nemernici, despre amenințările cu cuțitul la gât, despre cuiele înfipte în sâni, despre pozițiile în care erau obligate să se ofere, despre cuvintele obscene pe care le rosteau sârbii în timp ce le siluiau: „Hai, babo, dă din c.... înnebunește-ne!" Articula cuvintele cu o voce monocordă, vorbea repede, aproape fără să respire, cu privirea pierdută undeva peste umerii celor care o ascultau... Torturi, chinuri, suferințe, umilințe. Vorbea ca pentru ea, ca și cum noi nici n-am fi existat acolo, simțindu-se încă prizonieră a sinistrului lagăr. Un soldat bosniac le-a luat cu binișorul și, îndemnându-le cu vorbe bune, le-a scos din drumul minat, arătându-le pe unde s-o apuce pentru a ajunge în sat. Dar nu i-au ascultat sfatul și, imediat ce ne-am îndepărtat de ele, au apucat-o pe același drum minat, cu brațele întinse înainte, spintecând aerul... Apoi am auzit o explozie. Nici unul dintre noi n-a avut curajul să se întoarcă la fața locului și să vadă nenorocirea. În primul sat în care am intrat ne-am dus la postul de poliție și am povestit despre cele întâmplate.

În alte dimineți, am fi făcut orice ca în ziua aceea să nu auzim urletele de durere ale vreunui rănit. Salvarea rănitilor...

răniților noștri, devenea un adevărat coșmar de fiecare dată când plecam într-o misiune. Multă vreme n-am acceptat să fiu comandant tocmai de teama de a nu-mi reproșa că, din cauza mea, vreun camarad și-a pierdut picioarele sau vederea...

La moarte ne gândeam numai în situații-limită. Ne stăruia chinuitor în minte imaginea prietenilor căsăpiți sub ochii noștri, care, din păcate, erau perfect conștienți de starea lor. Situații tragice. Ce mai puteai comenta? În asemenea clipe nu-ți dorești decât să te afli cât mai departe de atâta suferință.

Juraserăm să nu abandonăm nici un rănit în bătaia focului. Câte ore nu petrecuserăm cărând răniți, scoțându-i din locurile cele mai periculoase! Și retrăiam acest coșmar la fiecare misiune. Ce putea fi mai îngrozitor decât să cari răniți care urlau, să fii nevoit să țipi la ei ca să tacă! Ce putea fi mai înfricoșător decât să știi că, oricând, un glonț te putea arunca în rândurile răniților, că oricând riscai să devii un schilod, așteptând cu disperare pe cineva care să vină să te salveze...

De ce minele antipersonal nu omoară? Îți smulg un picior și ești tentat să zici: „Doar atât!" Dar cum poți continua să lupți când știi că alături de tine se află un camarad care are un picior zdrobit? Preferi să-l vezi mort. Fiecare poartă sădită în adâncul sufletului frica de moarte, o frică apăsătoare, grea, ca efectele unui militar. Schilodirea este însă mai cumplită decât moartea.

La început, când m-am aflat pentru prima oară pe front, moartea, viața, răniții... nimic nu avea prea mare importanță. Atunci mureau doar cei pe care nu-i cunoșteam: femei și copii pe care-i zăream în treacăt prin spitale, pe culoare, pe care nu-i priveam cu adevărat. La început trăiam pe front ca toți militarii, pe civili nu-i întâlneam. Pentru mine, totul s-au schimbat mai târziu, în Herțegovina, unde am văzut adevărate masacre care m-au umplut de o nespusă scârbă. La Vinkovci războiul a fost mai puțin mârșav. În Bosnia am văzut comițându-se cele mai cumplite orori.

*

Liniștea devenea uneori chiar mai apăsătoare și mai chinuitoare decât explozia bombelor. Atmosfera care învăluia carticrele scufundate într-o încremenire letală, imaginea lor suprarealistă ne urmăreau asemenea unor monstruoase fantome.

Sârbii erau adevărați așii aerului. Mig-urile lor 21 și 29 lansau bombe de câte cinci sute de kilograme, faimoasele „balene", recunoscute pentru eficiența lor atunci când cădeau peste casele din cărămidă sau chirpici ori peste ferme.

Enormele cruci roșii de pe acoperișurile ambulanțelor deveniseră ținta preferată atât a lunetiștilor, cât și a piloților, mai cu seamă dacă zburau razant cu pământul sau coborau în picaj. Ne închipuiam ce mult se puteau distra piloții luând în vizor asemenea obiective și contemplând din văzduh rezultatul operațiunii!

Într-o duminică seara, avioanele sârbilor și-au aruncat uriașele bombe la Slavonski Brod, în Croația, peste mașinile care transportau rănițiii căzuți în ziua aceea în Bosnia, la Bosanski Brod.

Ca de obicei, beam ca să-mi revin din emoțiile trăite în ziua care se încheia. Mă aflam în barul *Grand Hôtel*-ului, în compania unor camarazi bosniaci. Am auzit primele explozii, apoi urletul sirenelor și ne-am repezit afară, îndreptându-ne în fugă spre locul unde explodaseră bombele.

Ce spectacol de coșmar! O stradă întreagă din vestul orașului fusese transformată în ruine. Asfaltul se topise, copacii căzuseră ca loviți de trăsnete, acoperișurile fuseseră spulberate. Pe marginea unei gropi imense, o adevărată văgăună, ardea răsturnată o ambulanță. Peste molozul fumegând se vedeau, din loc în loc, mogâldețe peste care erau aruncate pături. Când reprezentantul apărării teritoriale a ridicat colțul uneia dintre ele, ceea ce am putut zări sub ea ne-a cutremurat de groază. Ce le venise să acopere animalele cu pături? Dar ce fel de animale

erau? Uitându-ne mai cu atenție, ne-am dat seama, încremeniți de oroare, că de fapt erau oameni... mai bine-zis resturi de trupuri omenești... partea de jos a unui trup, o parte dintr-un spate cu pielea jupuită și puțin din despicătura feselor, nimic din partea de sus, nimic din partea de jos! Apoi, înaintând prin cartierul devastat de bombe, la mai mult de o sută de metri de locul exploziei, am găsit un braț înțepenit între barele unui gard de fier, un picior înnegrit care zăcea pe mijlocul drumului ce devenise impracticabil, iar ceva mai departe un alt braț sau o bucată dintr-un braț și pe prispa unei case niște carne înnegrită și strivită, care poate fusese un cap...

Orașul se afla, oficial, plasat în afara zonei de război. Resturile celor care trăiseră cu câteva minute mai înainte, în timp ce noi ne găseam în barul hotelului, zăceau acum acoperite de pături. Oare așa mor oamenii? Așa trec oamenii în neființă? Nu aveam în minte decât aceste întrebări, fiind incapabil să fac ceva, să iau vreo inițiativă. Mă aflam într-un oraș sau pe un câmp de luptă?

Se auzeau urlete... Pe o stradă paralelă, de sub o casă transformată într-un uriaș morman de moloz, se auzeau țipete. Sub zidurile năruite zăceau strivite alte cadavre de femei, de copii, de simpli cetățeni... Nu îndrăzneam să ridicăm ochii ca nu cumva să vedem atârnând deasupra noastră bucăți de carne sfârtecată.

Unul dintre militarii aflați sub comanda mea a îngenuncheat, prinzându-și fața între palme. Era un veteran al luptelor din Croația, un musulman înrolat încă din primele zile ale războiului și care revenise în Bosnia pentru a-și putea ajuta coreligionarii. Și-a aruncat chipiul pe șosea, m-a privit adânc în ochi și m-a întrebat: „Ce-i asta, Gaston? Ce se petrece aici?"

Când am auzit motoarele Mig-urilor care se apropiau, am luat-o la fugă către un adăpost și, fără să vreau, m-am gândit la cântecul lui Dabadie, interpretat de Serge Reggiani: „Ai văzut avionul?... Ce frumos e !... Ce zgomot face când se apropie..."

Tuturor copiilor le plac avioanele înălțate în văzduh! Și celor care zăceau acum uciși de bombe și de obuze...

„Eine grosse Katastrophe! Das ist eine grosse Katastrophe!" murmura militarul, care nu se clintise din loc... Încins cu centironul peste uniforma ruptă, prăfuită și pătată de sângele victimelor, cu ecusonul forțelor musulmane sfâșiat, pe care se putea citi *„Alahi ekeber"*, cu ochii fixați pe avioanele ce se apropiau, repeta ca pentru sine: *„Ja! eine grosse Katastrophe!..."*

Fiecare dintre noi aștepta momentul în care urma să apese din nou pe trăgaci, să ucidă iar, fără să-și mai pună întrebări. Problemele metafizice devin uneori obositoare. Ne obseda, totuși, o întrebare: „Sârbii ne omorau camarazii, și pentru asta trebuia oare să-i urâm?" Moartea intra doar în regula jocului: ei trăgeau în noi, noi în ei, ne omoram unii pe alții, sperând că într-o bună zi se va pune capăt măcelului. Dar cum puteam continua să-i ucidem fără să-i urâm? Cartierele transformate în ruine, părinții care-și pierdeau mințile în fața cadavrelor copiilor lor, militarii cei mai duri care izbucneau în lacrimi – toate aceste scene de un profund tragism ne reaminteau că numai urând puteam ieși nevătămați din acest război.

A doua zi după ambuscada de la Zeric, am primit ordin de a cuceri satul. Treizeci de combatanți, toți străini, formând grupul de asalt, avansam în formație spre sud. Eu am plecat cu cel de-al doilea grup, cu croații, urmând să dezlănțuim atacul mai spre vest. Se trăgea din toate părțile cu tot felul de armament. Sârbii dispuneau de foarte multe mortiere și, ca întotdeauna, se grăbiseră să declanșeze simfonia exploziilor. Satul semăna cu Kuweit City după patru luni de ocupație irakiană. Străzile erau pline de conserve ruginite și de felurite obiecte azvârlite în fața caselor. Cetnicii goliseră toate clădirile, furaseră televizoarele, frigiderele, canapelele, mesele...

Știau că, mai devreme sau mai târziu, satul avea să cadă în mâinile noastre și voiau să găsim totul pustiit. Goliseră

lăzile de muniție și de arme, preferând să care în ele obiectele de uz personal pe care le găseau prin case. Aveau atâtea arme, încât își permiteau luxul să le abandoneze pe unde apucau. Câți de bine erau dotați!

Ne împrăștiaserăm printre casele care ardeau încă, printre zidurile ciuruite de gloanțe... Asaltul i-a surprins pe sârbi. Nu se așteptau să reluăm așa de repede ofensiva, și nu știau cum să fugă mai repede. Ar fi fost în stare să intre în pământ ca viermii... În situații similare, când nu mai ești în stare să-ți aperi poziția, în regimentul meu din Franța se striga: „*Bordel, couvrez!*", ceea ce ar însemna aproximativ: „Acoperă-mă, frate, s-o pot întinde!" Era o expresie idioată, dar se potrivea de minune în situația de față.

Avansam încet, căutând să-i descoperim pe eventualii lunetiști ascunși prin clădiri. Plăcerea de a ne lupta se declanșase în noi. De mai bine de două luni pregăteam atacul acesta și trecuserăm acum la fapte. Puteam, în sfârșit, să cucerim satul sârbesc care se afla în zona noastră croată și pe care-l simțeam ca pe un cui în talpă.

La sud, primul grup de voluntari străini nu conteneca să tragă în sârbi. Rafalele gloanțelor făceau un zgomot asurzitor. Ne așteptam, dintr-un moment în altul, ca primul grup să-i împingă pe sârbi spre noi, și astfel să-i prindem ca într-o cursă.

Un lucru mă îngrijora: uniformele. Purtam aceleași uniforme ca sârbii și trebuia să ai ochi de vultur ca să poți deosebi însemnele militare distinctive de pe mânecile hainelor. Îi puteam întreba, oare, pe soldații care ne veneau din față: „Voi cine sunteți?". Bineînțeles că nu, deoarece se impunea ca acțiunile să fie fulgerătoare. Totul se decidea în două-trei secunde. Mi-era frică să nu omor pe vreunul de-ai noștri, dar mi-era tot atât de frică să nu fiu luat drept dușman și să fiu împușcat...

Același scenariu plin de confuzii se repeta de fiecare dată când luam cu asalt un sat. Niciodată nu știam exact cine în

cine trăgea. Dacă nu erai destul de isteț, o încurcai. La Zeric, lucrurile s-au petrecut ca peste tot: ne-am trezit nas în nas cu cinci indivizi îmbrăcați în aceleași uniforme ca ale noastre, care ne făceau semne cu mâna. În câteva fracțiuni de secundă trebuia să hotărâm ce urma să facem: să ne ridicăm în picioare și să facem și noi semne amicale sau să ne adăpostim înainte de a fi prea târziu? Militarul are un al șaselea simț care, din fericire, funcționează în asemenea situații. Nu e nimic legat de rațiune. Unul dintre croați a pus arma la ochi și am tras cu toții deodată. Se trăgea din față, din spate, din lateral – aveam impresia că trasoarele țeseau deasupra capetelor noastre un fileu-capcană care urma să cadă peste noi. Ne simțeam ca muștele prinse într-o pânză de păianjen. Soldații noștri care nu-i văzuseră pe cei cinci militari veniți din față trăgeau în disperare, din reflex. După aceea s-a făcut liniște. Ne-am apropiat: trei soldați căzuseră unii peste alții, ciuruiți de gloanțe. Ceva mai departe zăcea cel de-al patrulea căruia îi lipsea o mână și avea cutia craniană despicată. La început am crezut că fusese ucis de o rachetă. Își luase singur viața, declanșând explozia unei grenade.

Apoi, lărgind aria de căutare, am dat peste alte cadavre. Cinci morți, printre care și o copilă de vreo șaisprezece ani care zăcea în iarba ce o acoperea în mare parte. Îngrozitor! Ce căuta fata asta acolo? Fusese omorâtă alături de un tânăr. Să tot fi avut vreo douăzeci de ani, frumos, cu părul tăiat scurt. Trebuie că era iubitul ei. În portofelul lui am găsit o fotografie care-i înfățișa îmbrățișați în fața Primăriei din Belgrad. Nu ne puteam desprinde privirile de pe cadavrul chircit al tinerei. Părea să fi căzut de la etaj. Nu semăna câtuși de puțin cu femeile înrolate în armata noastră și nici cu cele din armata sârbilor – femei de treizeci de ani, solide, cam păroase, uneori chiar murdare, un fel de masculi în fuste.

Copila venise să se lupte în jeanși, în șosete albe, cu ruj pe buze, îmbrăcată într-o bluză la modă. Era de necrezut! Își

pusese doar o tunică militară de camuflaj peste veșmintele de liceană. Mă uitam atent la militarii aplecați asupra cadavrului. Erau camarazii mei. Îi recunoșteam, deci eram treaz, nu visam! Mă uitam la părul blond al fetei, tuns frumos, la ochii ei albaștri, la dinții ei de porțelan. Dacă n-ar fi avut rana de la baza nasului, mâinile răsucite de puternicul impact al gloanțelor în poziții anormale și *Zoya* pe care o purta în spate, ai fi putut crede că este fotomodel Hamilton, atât era de frumoasă. Semăna cu domnișoarele pe care le întâlneam plimbându-se prin grădina Luxembourg. Zăcea nemișcată la picioarele noastre și nu eram în stare să ne desprindem privirile de pe corpul ei de adolescentă. Îi priveam ochii, care începuseră să-și piardă din strălucire... O clipă am avut impresia că era doar răpusă de oboseală. Repetam ca un automat: „Ce naiba o fi căutat copila asta aici?" Croații erau la fel de șocați. Văzuserăm destule femei care muriseră cu arma în mână, dar niciodată o astfel de tânără ca aceea care zăcea moartă în fața noastră. I-am îndreptat mâinile și picioarele, iar unul dintre croați i-a acoperit fața cu haina.

Nu mai puteam să stăm acolo la nesfârșit. N-aveam timp, căci trebuia să continuăm lupta și apoi nu ne puteam lăsa copleșiți de soarta nefericită a unei sârboaice. Ne-am luat armele și, întorcând spatele fetei, ne-am dus să ne aruncăm din nou în bătălie.

Înfruntarea din acea zi a fost un adevărat măcel. Niciodată n-am văzut atâția morți în urma unui atac.

Omorâserăm vreo cincizeci de cetnici în două ore. Trăgeam uneori de la mai puțin de zece metri, deci nu-i puteam rata. Apoi, ca să fim siguri că-și dăduseră duhul, le mai trăgeam un glonț în cap, le luam actele și plecam. Știam că în urma noastră veneau cei care-i scotoceau prin buzunare să le ia banii... Acest gen de furt s-a practicat de când e lumea, în toate războaiele.

Figura micii sârboaice îmi stăruia în minte. Aș fi vrut s-o uit, dar nu izbuteam. Îmi părea rău că n-o îngropasem. Îmi dădeam seama că regretele mele erau grotești și, totuși, tânăra care putrezea în iarbă mă obseda. Mi-o închipuiam făcând amor, îmi imaginam ochii ei albaștri privindu-i pe băieți. Eram cuprins de o stare sufletească greu de descris. Nu regretam că o ucisesem, ci mă revolta absurdul situației.

N-ar trebui să mărturisesc că ziua aceea mi-a plăcut. Minutele care preced ultimul asalt când știi că ai câștigat lupta au în ele ceva pe cât de sălbatic, pe atât de fermecător. Căldura incendiilor, strigătele soldaților care trag ultimele cartușe, surâsurile de pe chipurile celor care așteaptă fericitul sfârșit creează o ambianță încântătoare.

Atacul din sud și din vest lansat de noi avea drept scop unirea frontului nostru cu cel al musulmanilor care veneau din nord. Avansam siguri pe noi, siguri că în scurt timp îi vom putea strânge în brațe pe soldații bosniaci, pe care de fapt nu-i cunoșteam, dar pentru ale căror idealuri luptam. În spatele nostru se înălța o perdea de fum, fiindcă, pe măsură ce înaintam, ardeam totul în urmă. O altă perdea de fum, identică, se înălța în față, desprinsă din focurile aprinse de musulmani. Stăteam în picioare, în mijlocul unui mare pârjol. Lemnul trosnea și se năruiau bucăți din zidurile caselor, acoperind cu zgomotul lor pârâitul sec al rafalelor de pistol-mitralieră. Uneori auzeam oameni strigând. Erau țipete scurte, disperate, cutremurătoare, care ne umpleau sufletele de groază. Cu respirația întretăiată, cu sângele zvâcnind în tâmple, cu intestinele răscolite de cumplite crampe, trăgeam puternic aer în piept, strângeam din dinți și mai înaintam un pas.

În această fază a operațiunilor - dar oare trebuie să mai menționez? - era inutil să mai facem prizonieri. Trăgeam în tot ce mișca. Deveniserăm o trupă de roboți în marș... În ce scop acționam? Am fi putut să ne răspundem: pentru a realiza joncțiunea cu musulmanii sau pentru a găsi primii biserica

ortodoxă din localitate și a o arunca în aer, ori pentru a dibui pivnița plină cu vin, unde ne-am fi putut potoli setea și dorința de a ne îmbăta pe care-o purtam în noi de ore în șir... Din păcate, nici unul dintre aceste răspunsuri nu corespundea trăirilor noastre. Sunt clipe când acționezi fără un scop anume, când ești animat doar de dorința de a mai trăi atât cât să apuci să mai vezi un apus de soare, să mai poți auzi un cântat de cocoș... Era totul și nimic în același timp, dar oricum nimic care să merite, într-adevăr, sacrificiul pe care-l făceam.

Joncțiunea s-a produs, cu totul prozaic, în fața spălătoarelor. Două grupări de oameni care sfidaseră moartea, care ucisesseră în neștire și care puteau, în sfârșit, să lase armele jos, să-și pansezе rănile, să surâdă din nou, să se îmbrățișeze, să se întindă pe pământ în căutarea odihnei. Zeci de soldați se îmbrățișau, trăgeau focuri în aer, cântau... Se auzeau sunete de trompetă, de chitară, de fluier, de tobe...

Eram foarte emoționat. Și din pricina tensiunii nervoase, a oboselii, a tot ceea ce văzusem, a scenelor la care asistasem, abia mai puteam respira. De data asta câștigaserăm. Am fost cu toții parteneri ai unui joc în care nu apuci să treci decât o singură dată prin pătrățica de la punctul START! Era un joc special, în care înfrângerea adversarului putea fi, totodată, și o repetiție pentru viitoarea ta înfrângere!

Ron zicea: „Frumoasă-i ziua când murim!" Ne-au plăcut aceste cuvinte și am făcut mereu apel la filozofia lor, mai cu seamă atunci când era vorba de trecerea în Paradis a adversarilor. Am acționat în numele ei cu cruzime, fără pic de milă.

Unul dintre camarazii noștri, un neamț, pierise dramatic în satul pe care tocmai îl cuceriserăm. A fost torturat zile în șir de sârbi, înainte de a fi răstignit de viu pe ușa unui hambar. Ca un animal. Cum meritau să fie tratați barbarii capabili să comită asemenea crime monstruoase? Le-am interzis mereu subalternilor mei să dea foc fermelor, să distrugă fără noimă

tot ce li se ivea în cale. Acum însă eram în stare să dau foc cu mâna mea gospodăriilor acestor săteni turbați și să le aplic lovitura de grație cetnicilor care se zvârcoleau în chinuri trântiți pe asfalt. În ticăloșia și sălbăticia lor, sârbii mersesera atât de departe încât încercaseră să ne otrăvească, aruncând în puțuri capete de porci intrate în putrefacție... Când îi capturam, puteam oare să-i mai fi tratat ca pe prizonieri?

A fost o zi, cum ar fi zis Jelenic, de uzură nervoasă, o zi fără amintiri, fără regrete... Îmi amintesc doar că m-am cățărat pe o casă și-am dat jos steagul cetnic pe jumătate ars. I-am imortalizat pe peliculă pe cei zece militari care țineau cu mare satisfacție în mâini bucata de pânză calcinată. Păstrez încă viu în memorie momentul în care am făcut acea fotografie.

Pe la jumătatea lunii mai ne-am dus la Gorazde, în misiune de aprovizionare. Orașul era prins ca într-un clește între cele două fronturi: cel sârbesc și cel musulman. Taberele adverse intraseră în oraș și cele două fronturi se întrepătrundeau asemenea unui diabolic angrenaj. Lipsa hranei era cumplită; puținii locuitori ai orașului supraviețuiau cu o sută de grame de făină și trei-patru cartofi pe zi. Lapte nu se găsea, așa că sugarilor, ca și prin alte părți, li se dădea să bea ceai.

Drama odioasă pe care o trăia acest oraș izolat de lume, infernul în care se zbătea – mai cumplit decât cel de la Sarajevo – nu erau evocate de nici un mijloc mediatic. Cadavrele se descompuneau pe străzi, în canale, în fântâni, pe malurile râului Drina, și nimeni nu aflase de masacrele care se petreceau aici.

Locuitorii din Gorazde continuau să trăiască printre toți acești morți într-o apatie totală, cu toate că se știau în permanență vânați de *sniper*-ii sârbi, amplasați în punctele strategice ale orașului. Răniții erau transportați în subsolul spitalului supus zi și noapte bestialului tir al artileriei sârbești, unde se amputa fără anestezie, apoi încăpeau pe mâna milițienilor sârbi care-i deportau în lagărul din Foca, iar în scurt timp îi și

vedeam plutind pe apele râului Drina, cu un glonț în ceafă și cu trei degete de la mâna dreaptă retezate, cele pe care cetnicii le ridicau pentru a simboliza victoria...

Trecuse ceva vreme de când mirosul fetid de cadavru se împrăștiase în toată valea, așa încât locuitorii păreau că trăiesc într-un imens abator. Cu ce-i puteam ajuta? Orașul nu avea nimic cazon în el. Semăna mai degrabă cu un mare lagăr de exterminare a civililor. Îl priveam din înălțimea muntelui și nu ne venea să coborâm, să intrăm în el. Aveam presimțirea că acolo erau pitite perfid capcane înfricoșătoare, mai îngrozitoare decât în cele mai monstruoase coșmaruri ale noastre.

De obicei, mă deplasam la Zagreb cu trenul, mai cu seamă când veneam din Est, de pe câmpurile de luptă din Slovenia. De bine, de rău, mai funcționa încă o linie de cale ferată, iar călătoriile erau destul de plăcute și asta datorită barului instalat într-unul din vagoane și a celor care-l frecventau cu stăruință în încercarea de a-și potoli nestăvilita sete. În vagoanele cu militari aveau loc întotdeauna adevărate orgii: soldații se îmbătau, urlau, cântau și trăgeau focuri de armă pe fereastre. Numai atunci când trenul se apropia de periferia Zagrebului se mai potoleau. Majoritatea militarilor coborau însă pe parcurs. Cei rămași își aranjau armele, apoi sticlele dispăreau și fețele se încruntau, de parcă perspectiva de a petrece câteva zile în permisie, departe de câmpul de luptă, de pericole și riscuri i-ar fi întristat. Prima oară când m-am aflat într-un astfel de tren plin cu militari plecați în permisie, mi-am imaginat că o sumedenie de tinere, de jupoane-n vânt, îi așteptă la gară și că le pregătiseră o primire triumfală... Spre uimirea mea, am constatat că pe peroane nu-i aștepta decât poliția militară, care s-a apucat să-i controleze dacă nu cumva introduceau fraudulos în oraș grenade, muniție... După luni de zile de război, tot o astfel de primire ne-a fost rezervată și nouă.

Cunoșteam problemele pe care trupele HOS le puneau guvernului lui Tudjman. Zvonurile referitoare la un eventual

puci, care ne făceau să zâmbim pe front, erau tratate cu multă seriozitate la Zagreb. Politicienilor le era atât de frică de o lovitură de stat, încât se comportau de-a dreptul dezgustător. Cu toate că partidul naționalist strânsese în jurul lui, timp de câteva luni, patru mii de oameni înarmați până-n dinți, dotați cu tunuri și blindate, conduși de câțiva ofițeri care se jurau că o să-i vină de hac bătrânului general, n-a avut loc nici o lovitură de stat! Naționaliștii nu erau buni decât să se lase uciși în tot felul de operațiuni militare sinucigașe, în marșurile pe care le organizau prin Serbia și Ungaria, dovedindu-se imbatabili în teorie, dar slabi în practică și în politică...

De fiecare dată, invocând tot felul de motive, făcând apel la șiretlicuri, reușeam să trec de cordoanele de control ale poliției cu toate armele și bagajele pe care le aveam la mine. Ieșeam din gară și o luam pe jos până la hotel „Astoria". Zagrebul nu era sub camuflaj, însă a circula noaptea târziu, după stingerea luminilor, pe străzile orașului era tot atât de riscant ca și a te deplasa pe un câmp de luptă. Riscai să dai peste o patrulă de soldați beți, de la care te puteai aștepta la orice. Întâlnirea se putea termina în modul cel mai lamentabil, adică să te trezești cu un glonț în frunte, ceea ce n-ar mai fi mirat pe nimeni. Pe front, băieții mă învățaseră că în asemenea situații, dacă țineam la pielea mea, era înțelept să ripostez fulgerător, fără preavize și somații.

Sârbii strângeau tot mai tare menghina în jurul orașelor Osijek și Dubrovnik, iar frigul punea nemilos stăpânire pe clădirile Zagrebului. Orașul stătea pitit în spatele sacilor de nisip, iar populației i se asigurau doar serviciile publice strict necesare. Străzile erau pline de cadavre, de sticle goale, de excremente de om, peste care dădeai în locuri mai ferite, pe lângă garduri ori pe lângă fațadele oarbe ale clădirilor administrative. Trecătorii se strecurau ca umbrele pe lângă ziduri sau se îngrămădeau la refugiile stațiilor de autobuz. Numai razele soarelui reușeau să mai adune niscaiva cetățeni pe

terasele cafenelelor. Era frig peste tot, un frig umed, care străbătea până și prin cele mai groase pufoaice. Nimeni nu zăbovea pe afară. Noaptea, când rarii trecători zigzagau printre mașinile parcate în lungul trotuarelor, era de-a dreptul sinistru, așa că nu știam cum să măresc pasul și să ajung cât mai repede să mă scufund în liniștea hotelului „Astoria", în atmosfera restaurantului său chinezesc, unde câteva prostituate îmi aminteau, ca și întreaga ambianță, de vremurile bune de altădată.

Prima oară am intrat la „Astoria" ca ziarist. Purtam haine civile, aveam un aparat de fotografiat ce atârna de o curea trecută în diagonală peste piept și un pașaport francuzesc. Aveam o înfățișare normală și plăcută, surâdeam, vorbeam, inspiram încredere. Două luni mai târziu am apărut în fața recepționerului în uniformă militară de camuflaj, înarmat până-n dinți, cu însemnele de membru HOS pe mâneca tunicii... Arătam mortal! Numai că recepționerul, câtuși de puțin impresionat de înfățișarea mea războinică, mi-a făcut semn între două căscaturi că nu erau camere libere. Nu l-am înduplecat cu nimic, nici cu surâsuri de star, nici cu limbaj violent, nici cu amenințarea că n-o să mai calc câte zile voi mai avea pragul mizerabilului său hotel.

Individul începuse să mă calce pe nervi. Venisem în nenorocita lui de țară să-mi risc pielea în locul lui, îi ceream o cameră, i-o plăteam în mărci germane și el, animalul, mă refuza! Pentru o astfel de faptă, în Franța ar fi aterizat direct la pârnaie. Cuprins de o furie oarbă, mi-am scos Kalașnikovul și, sub ochii lui holbați, l-am armat, spunându-i că-l împușc pe primul client care intră în hotel și căruia îi dă o cameră. Individul și-a schimbat brusc atitudinea, mi-a făcut semn cu mâna să mă potolesc, mi-a întins cheile unui apartament și mi-a urat zânubind: „Bine ați venit la noi, mai poftiți și altă dată!"

Era un apartament luxos, pe care-l obținusem la prețul de *single*. Apoi ne-am împrietenit într-atât, încât puteam chiar să-i

las în grijă armele. Veneam la hotel în fiecare seară cu altă tipă și el râdea, ba chiar îmi spunea unde le puteam găsi pe cele mai valabile pipițe – tinere de șaisprezece-șaptesprezece ani, refugiate la Zagreb prin locuințele unor rude de ocazie, care-și propuseseră, fără a mai face caz de morală, să nu se lase înfrânte de viață. Erau, desigur, victime ale acestui nenorocit de război.

Așa după cum acei GI îndrăgiseră Saigonul, în mod normal ar fi trebuit să ne placă Zagrebul, mai cu seamă că, rămânând în afara frontului, devenise un oraș al tuturor posibilităților. Din păcate, totul în oraș își pierduse adevărata valoare și acesta ajunsese doar un șir interminabil de ziduri străpunse din loc în loc de găuri, ferestre oarbe, în spatele cărora nu se vedea nimic. Străzile erau acoperite cu pietre de pavaj cenușiu, prost îmbinate, care deveneau clisoase atunci când ploua. Arborii se sufocaseră de praful ridicat în aer la trecerea vechilor mașini Yugo. Zagrebul agoniza sub un cer neliniștit, plumburiu. Nici în vremurile bune nu arăta mai bine. Era la fel de sinistru, un fel de imens Bobigny, cu cartiere întregi de blocuri identice și cu un centru istoric de trei lulele. Acum, în timp de război, devenise și mai deprimant. Poate niscaiva lupte l-ar mai fi animat, ar mai fi estompat din atmosfera sa lugubră. Din păcate, sârbii n-au putut trece de Karlovac – localitate barieră situată la vreo șaizeci de kilometri mai la sud.

Puteai să străbați orașul în lung și în lat zile întregi fără să întâlnești o față surâzândă sau pe vreuna dintre tinerele care-și păstrau, totuși, prospețimea chiar și în timp de război. Surâsul pierise de pe buze, fiind înghițit de trista și apăsătoarea atmosferă. Nu trebuia să te lași impresionat de expresia chipurilor oricc s-ar fi întâmplat, ci să reușești să treci peste aparențe și impresii fără ca ele să te marcheze.

Cei mai în vârstă dintre voluntarii străini vorbeau despre războaiele la care participaseră ca și cum ar fi făcut parte

integrantă din ele. Nu voiau să-și uite morții, cei din Rhodesia, din Liban, din Birmania, și nici pe cei douăzeci și patru de străini căzuți într-un război care semăna cu războiul din Indochina, morți pe vârfuri de munți cu denumiri romanice, dar de care nu auzise nimeni.

Combatanții străini îmbrățișaseră ideea consolatoare că toți cei care muriseră lângă ei în războaiele de pe tărâmuri îndepărtate continuau să trăiască, să-i însoțească, să-i privească și-i simțeau alături până și în acest nenorocit de război sârbo-croat. Uneori deveneau tăcuți, melancolici, mărturisind că preferau să nu se mai gândească la camarazii dispăruți și recunoscând că doliul prelungit peste măsură distruge moralul. Ei repetau mereu: „Morții cu morții, viii cu viii" ca să-și ușureze sufletele.

Din nenorocire, morți erau peste tot! Așa că morții recenți reînviau poveștile cu morții de altădată, fantomele începeau din nou să bântuie și ex-Iugoslavia devenea un loc în care nu mai puteai respira. Singurii care nu erau marcați de război și de cortegiul de atrocități erau soldații nou-sosiți pe front. Când li se vorbea de cadavre, râdeau fără reținere. Desigur că ziua în care nou-veniții urmau să dobândească oarecare vechime nu era departe. Atunci, oripilați de crime, de atâta cruzime, urmau și ei, la rândul lor, să inventeze, să caute orice pretexte pentru a scăpa de front și să se înapoieze acasă.

La câteva luni după declanșarea ostilităților în Croația, ca ecou al războiului, în Zagreb au avut loc, subit, transformări uluitoare. Unul câte unul, barurile care răsăriseră ca ciupercile între luna august și luna decembrie 1991 și-au tras obloanele. Fenomenul a coincis cu venirea în primăvară a Căștilor Albastre. Viața localurilor Konkordia, Theater-video, a anexelor HOS, ca Sporting Club, s-a stins brusc. Fetele care roiau în jurul hotelurilor „Esplanade" și „Intercontinental" au trecut la activități mai serioase. Bântuise și pe-acolo sufluł greu de îndurat al războiului. Totul era dominat de sentimentul trist pe care ți-l dă decăderea unei epoci înfloritoare.

Bombele nu mai cădeau pe rafinărie, ca la Saint-Sylvestre, iar oamenii începură să se plimbe din nou prin fața muzeului sau pe străzile comerciale din centru. La radio, la buletinul meteo, se vorbea când de ploi de rachete, când de cer senin, fără înnourări. În trei minute, un speaker comenta situația militară a zilei, vorbind de furtuni de bombe și fulgere de foc, de satele distruse de tirul artileriei, de atacurile cetnicilor și de pompele de carburant unde se mai putea găsi încă benzină.

„Armata iugoslavă și unitățile de voluntari sârbi au atacat în cursul dimineții Pakrac, Ivanovo-Selo, Suplja Lipa, în districtul Grubisno Polje. Datorită contra-atacurilor, forțele teritoriale croate au reușit să elibereze mai multe sate.

În cursul dimineții, voluntarii sârbi, cu sprijinul forțelor iugoslave, au declanșat un atac cu mortiere împotriva orașului Karlovac, de pe pozițiile lor din Logiriste, Cerrovac și Kamensko. Atacul s-a prelungit și după-amiaza. Instalațiile de la Jugoturbina au fost principala țintă a bombardamentelor.“

Era o relatare scurtă, neutră, anodină. Doar jurnalul televizat al HTV-ului de la ora nouăsprezece, care prezenta țărani omorâți de tiruri de mortiere la lucru, pe câmp, copii împușcați de lunetiști și valuri de refugiați, îi mai făcea pe locuitorii orașului să se confrunte cu realitatea.

Zagrebul făcea eforturi disperate de a rămâne în afara zonei frontului. Fetele apăreau pe aleile parcurilor, pe bulevarde, mergând cu pași grăbiți, în unduiri elegante. Erau înalte, blonde, bine făcute, surâzând mereu, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic rău în jurul lor. Păreau că plutează deasupra evenimentelor, deasupra ororilor zilnice, de parcă n-ar fi văzut camioanele pline cu cadavre care traversau orașul în urlet de sirene, nici invalizii care umpleau străzile și nici copiii desfigurați sau pe cei care-și pierduseră mințile. Nimic nu părea a le tulbura: nici prigoana ce se exercita asupra sârbilor, care erau vânați noaptea în casele lor de la periferie, nici reglările de

conturi, nici crimele, nici frica. Chiar și pe front nu-și pierdeau surâsul și rămâneau la fel de atrăgătoare în uniformele militare, pe care le ajustaseră după linia lansată de ultima modă.

Trebuia, într-adevar, să te oprești din mers, să uiți pentru o clipă războiul și să le admiri trecând. Parfumul lor ștergea mirosul înecăcios al străzii, duhoarea de pe câmpul de luptă imprimată în memoria olfactivă, împrăștiindu-se în urma lor atotstăpânitor. Fetele mai tinere nu se parfumau, dar senzualitatea gingașă a corpurilor lor era și ea aducătoare de uitare.

La Zagreb, zilele petrecute în preajma civililor deveneau uneori mai neplăcute decât zilele de pe front. La începutul războiului, plimbările prin Zagreb însemnau o adevărată sărbătoare. Toată lumea ne dădea de băut și eram invitați peste tot – în casele oamenilor, în magazine, în baruri, în hoteluri, la dame de consumație, peste tot... Orașul era plin de militari adulați de locuitori.

Cântecele naționaliste răsunau la fiecare colț de stradă, și toată populația, cu mic, cu mare, părea în stare să se înscrie ca voluntară pentru a participa la lupte. Această atmosferă creată de coeziunea în jurul patriei aflate în pericol s-a alterat pe măsură ce războiul rămânea undeva departe, iar populația simțea că nu mai riscă mare lucru. Reveneam la Zagreb cam la două-trei luni și oamenii deveneau din ce în ce mai distanți, atitudine care nu trecea neobservată. În oraș se aflau tot mai puțini soldați, dar tot mai multă poliție militară. Schimbarea pe care o sesizaserăm căpăta conotații semnificative. Nici noi, voluntarii străini, nu mai aveam dreptul să purtăm oricând uniforma și ni se interzisese să circulăm înarmați. Dacă te încăpățânai să porți tunica militară, erai umilit de privirile potrivnice ale populației, iar dacă mai aveai și arma asupra ta, riscai să te trezești arestat de primul polițist ivit în cale, care te ducea la post și erai interogat ca ultimul dintre delincvenți.

Străinii beneficiau, totuși, de un regim privilegiat. Poate tocmai de aceea eram uneori interpelați de către cetățenii mai

cusurgii cu întrebări retorice de genul: „De ce dracu' ați mai venit? Cine v-a chemat? De ce nu vă duceți naibii acasă, nu vedeți că ne-am săturat până-n gât de voi?"

Croații din nord sunt niște uriași și, când își puneau în minte să ne jignească, ne ziceau „pitici", poreclă cu efecte defavorabile asupra moralului nostru!

Nu știu cum au procedat alții, dar la Zagreb eu n-am ieșit din uniformă... Așa, ca o chestiune de principiu! De două ori m-am îmbrăcat civil și de fiecare dată am avut ghinion. Prima oară mi s-a furat pașaportul, iar a doua oară am fost înjurat într-o tutungerie. Funcționarul care a crezut că aparțin Căștilor Albastre a refuzat să-mi vândă țigări. Trupele ONU nu erau câtuși de puțin agreate. A trebuit să protestez vehement pentru a obține pachetul de țigări. Războiul rămânea undeva departe, iar croații deveneau nesuferiți. În asemenea momente te cuprindea o neplăcută impresie de neputință. Când m-am întors la Paris, toți prietenii mi-au zis: „Acolo, lumea te trata ca pe un erou, nu?" Aș, pe dracu'! Da de unde! Eram considerat, mai degrabă, un încurcă lume care le stăteam în gât!

Ca în toate capitalele, la Zagreb oamenii erau insuportabili. Nu se gândeau decât la bani. Culmea este că de câte ori mă întorceam în acest oraș vedeam tot mai multe mașini de marcă: Porche, BMW...

Ei făceau afaceri bănoase în timp ce eu îmi riscam pielea ca să le apăr țara, aruncându-mă în luptă prin locuri de care ei nici nu auziseră! Nu-i dezaprobam în totalitate, căci dacă aș fi avut și eu posibilitatea să fac bani, nu m-aș fi dat înapoi de la nimic. Mă rog, era o problemă de oportunitate...

O analiză mai profundă a situației generale ar dezvălui faptul că locuitorii Zagrebului nu erau singurii responsabili de transformările pe care le suferiseră. Războiul mă schimbase și pe mine, în special după ședereа în Hertegovina. Devenisem mai retras, mă închisesem în mine. Voiam să mă întorc în Franța, să mă plimb pe malurile Senei, să petrec din nou nopți

de beție cu prietenii în barurile de pe strada Saint-Jacques, departe de bombardamente, departe de arme. Mi-am cumpărat un walkman și ore în șir stăteam cu căștile pe urechi și cu muzica dată la maxim, căutând să găsesc astfel o modalitate de a rezista tentației de a părăsi Iugoslavia. Și beam. Ascultam muzică și beam. Nu vorbeam cu nimeni. N-aveam nici un chef să comunic cu nimeni.

Și astfel ajungi să ți se schimbe fizionomia. Te uiți în oglindă și nu te mai recunoști. Aveam un prieten croat la Mala Bosna, de vreo douăzeci și doi de ani. Era un băiat frumos, înalt, solid, simpatic, un bun mânuitor al armelor, plin de curaj și de medalii. Participase la o mulțime de operațiuni militare. Într-o zi, ne-am dus la Vinkovci, unde ne-am oprit la un bar să bem ceva. Ne-am așezat la o masă. Tipul a început să privească în jurul lui. Privirea i-a fost atrasă de cei așezați la masa de-alături. I-a fixat îndelung. Și dintr-o dată a început să plângă pe înfundate. Recunoscuse o fată, o prietenă din copilărie. După opt luni de război, figura lui se schimbase într-atât încât fata nu-l mai recunoscuse!

Întâlnirile cu camarazii de arme se petreceau mereu după același tipic. Toți erau curioși să afle vești despre cei pe care nu-i mai văzuseră de multă vreme, bucurându-se să descopere că supraviețuiseră. Era poate aspectul cel mai important al întrevederilor noastre.

În Croația sau în Bosnia, spitalele erau pline de răniți, care vehiculau tot felul de povești lugubre. Și cum un rănit nu are mai nimic de făcut în timp ce zace în spital, atunci inventează felurite întâmplări, care mai de care mai înspăimântătoare, despre prieteni și mai ghinioniști decât ei... Acolo se afla cine fusese într-adevăr rănit, cine murise și cine apucase să se întoarcă acasă... În spital, rănitii se îmbătau, plângeau, chefuiau și retrăiau războiul în jurul sticlelor goale de bere, în văzul personalului, care nu pricepea nimic și căruia oricum totul îi era indiferent.

În cursul unei permisii am vizitat spitalele din Zagreb și din împrejurimi. Am întâlnit o mulțime de cunoscuți răniți, care zăceau acolo de săptămâni, unii chiar de luni întregi. Am aflat noutăți din alte zone ale războiului, mi-au vorbit despre cei care se întorseseră acasă – unii pe picioarele lor, alții între patru scânduri. Simțeam un gust amar în gură, fiind cuprins de o impresie nedefinită de gol, de sfârșit de lume. Apoi, dintr-o dată, mi-a venit ideea să număr morții pe care-i lăsasem în urma mea, uciși de alții sau uciși de mine... Și brusc n-am mai avut chef să vorbesc cu nimeni, nici chiar cu cele două fete, Romania și Tania, pe care mi le prezentase Philippe, un operator de televiziune. De fapt, lucrurile s-au petrecut astfel: cinam într-un local cu Tania și, când ea s-a ridicat și s-a dus la toaletă, i-am lăsat chelnerului banii pe masă și am fugit. La vremea aceea ieșeam dintr-un bar ca să intru în altul și ascultam Manset:

Asemeni soldatului
Care și-a pierdut brațul
Și ochiul în luptă,
Caut ura
Și puterea
De a frânge stânca...
Asemeni soldatului căzut
Pe care-l așteaptă
Bezna gropii....

Atmosfera din jurul meu mi se părea tot mai apăsătoare. Mă apucau crizele de nervi în plină stradă, declanșate din senin, fără un motiv aparent. Alteori, un chip, un zgomot, o vorbă mă puteau arunca într-o stare de profundă melancolie, din care ieșeam izbucnind în hohote de râs câteva minute mai târziu. Trecerea de la o stare sufletească la alta nu avea nici o explicație. Celor din jur le inspiram teamă. Se uitau la mine, parcă eram picat din cer, iar eu mă uitam la ei ca la niște extratereștri. Walkmanul mă umplea cu sunetele și cuvintele melodiilor preferate:

Asemeni soldatului
Cu capul bandajat
Întins pe pânza sacului
Cuprins de febră,
El își așteaptă moartea...
O oră încă
În fundul hamacului,
Povestindu-și viața...

La Zagreb, nu eram niciodată liniștit. Băteam orașul în lung și-n lat în căutarea camarazilor cu care fuseserăm pe front, pe care-i puteam îmbrățișa și cărora le puteam împărtăși bucuria de a fi în viață.

Mergeam din bar în bar, unde aflam de unii, de alții, aflam cine murise, cine fusese rănit. Știam dinainte cum se va termina seara și eram fericiți. Prieteniile vechi creează întotdeauna o atmosferă atât de plăcută... Plăcerea de a fi împreună nu dura mai mult de patru-cinci zile, căci trebuia să ne întoarcem pe front.

Cu ocazia unor astfel de întâlniri am aflat că unul dintre prietenii mei era la spital. M-am dus să-l vizitez. Fusese împușcat în spate. M-au impresionat drenele și tuburile pe care i le puseseră doctorii în diferite părți ale corpului. Nu era singur. Prietena lui venise să-l vadă. Am râs împreună și mi-a dat vești despre alți colegi: Colton, prietenul meu american, fusese făcut prizonier; un englez murise la Vinkovci din cauza unei mine... Aceleași vești triste, aceeași soartă mizerabilă!

În Zagreb am avut două prietene: Corana și Iuliana. Pe Iuliana am defiorat-o. N-am noroc; dau mereu peste virgine. Se vede treaba că sunt atras de ele. Cum nu mai apăruse pe acasă de vreo patru zile, taică-său s-a dus la poliție și a reclamat dispariția fetei. Polițiștii au venit la hotel, dar când au aflat că fata se culca cu un voluntar străin, s-au mai potolit și n-au mai zis nimic. Tatăl fetei însă n-a fost câtuși de puțin încântat

să o găsească într-un hotel, în patul unui militar, care pe deasupra mai era și mercenar străin. A fost cât pe-aci să-l lovească apoplexia. Cred ca făcuscrăm amor patru zile și patru nopți la rând fără să ieșim din cameră. Când, în prezența poliției, tatăl fetei a dat ochii cu noi, a început să înjure și să urle: „Cu un mercenar ți-ai găsit să te culci? O fi plin de tot felul de boli, nenorocito!" M-am simțit ofensat. I-am răspuns calm că se înșeală, că eram sănătos... În sfârșit, cel puțin așa credeam! I-am mai spus că oricum era cam târziu să se mai lamenteze și că discuția era inutilă. Continui să-i consider pe croați total lipsiți de simțul umorului. Tatăl fetei a adăugat că, dacă nu aș fi fost înarmat, m-ar fi snopit în bătaie. Polițistul care făcea pe traducătorul părea sincer jenat. Și așa s-a încheiat relația mea cu Iuliana.

A doua zi, mă consolam în brațele Coranei. Fată frumoasă, drăgăstoasă. Avea însă o idee fixă. Mărturisea că visul ei era să stea la căpătâiul patului meu ca o soră de caritate. Cred că ar fi preferat să mă întâlnească într-un spital și să se culce cu mine sub o mare cruce roșie! Am lăsat-o baltă, căci prea îmi amintea de război, de răniți și de toate fetele moarte, secerate pe drumuri, strivite de bombe la Brcko, Mostar, Novograd sau ucise de rafalele de gloanțe... Toate deveniseră fantome și dăinuiau doar în fotografiile îngălbenite, la care se uitau din când în când foștii lor prieteni croați.

Aveam nevoie de altceva. În mine stăruia amintirea mirosului Tanici, al Irinei și al celorlalte fete care mi-au surâs, care m-au mângâiat, care au reușit să-mi risipească tristele nostalgii de vechi combatant. Mi-au rămas în minte doar mirosurile, formele vagi, fețele estompate, îmbrățișările rapide... Sunetele, cuvintele, promisiunile s-au spulberat în timp. Mi-a rămas doar obsesia clipelor trecute, a tinereții, a anilor se scurg, a amorului făcut în grabă, a riscului, a sfidării morții... Mi-amintesc de salata de sfeclă, de bidonul cu apă trecut din

mână-n mână în transee, de camarazii de arme, de bubuiturile tunurilor, de sânge, de răniți, de morții cu privirile goale, pierdute în cerul cenușiu, de corpurile care se descompuneau în heleștee, pe câmpuri, de mirosul de kerosen, de izul de sudoare, de dușul cald făcut la hotel „Astoria"... O viață trăită în goană, din care nu se desprinde nimic important, nimic original, cu care totuși te obișnuiești. Și peste toate aceste amintiri dispărate, plutesc, diafane, vaporoase, fetele...

Totul se petrecea ca în filmul *Apocalypse Now*: când mă aflam pe front, aș fi vrut să fiu la Zagreb; ajuns la Zagreb, mă cuprindea nerăbdarea de a mă afla din nou pe front. De obicei, trăgeam la hotel „Astoria". Nu o dată m-am surprins murmurând, dimineața, după o noapte de chef monstru, în timp ce deschideam fereastra: „...'tu-ți dumnezeii mă-tii, Zagreb!" Mi se părea că Zagrebul devenea tot mai sinistru, tot mai monoton și plicticos. La început, agățam toate pipițele ce mi se iveau în cale și făceam amor noapte de noapte. Ultima oară însă când am fost la Zagreb, n-am simțit nici un imbold să văd pe cineva, nici măcar să mă întâlnesc cu prietenii, iar noaptea a trecut fără obișnuita partidă de sex. Mi-a fost teamă, n-am avut curajul să le telefonez. Totul era atât de trist, atât de sumbru... Îmi pierise orice chef, voiam doar să fiu singur.

Altă dată, când războiul îmi dădea răgaz și când imaginea tatălui meu, care se sinucisese, se îndepărta de mine, adâncindu-se în uitare, îmi împărțeam timpul între prostituate și alcool.

Într-o vreme, mersul la curve cu prietenii se pregătea cu grijă dinainte, ca și cum ar fi fost vorba de o expediție, de cucerirea unei coline, de o operațiune militară serioasă. Incursiunea în *no man's land* dovedindu-se deosebit de periculoasă, nu se efectua decât sub protecția unei companii de soldați.

Dintre cei care se încumetau să se aventureze singuri până la dame, puțini se mai întorceau, iar aceia care îndrăzneau să repete experiența nu o apucau pe calea ce-i ducea spre plăcerile

camalc decât îmbrăcând pe sub puloaice veste antiglonț. Desigur, nu arătau prea bine cu tunicile umflate peste măsură și cu capul vârât adânc între umeri. Fetele râdeau de ei, întâmpinându-i cu cunoscutele obscenități: „*Gut bumsen, kein tchetnik, ne! Kein tchetnik!*" („F... bine la tine. Nu cetnic aici!"). Adevărul este că nici unul dintre noi n-a întâlnit vreun cetnic de câte ori s-a dus la curve. Când te întorci de pe front, nu poți așa, cât ai bate din palme, să scapi de frica înspăimântătoare care ți-a intrat până în măduva oaselor. Frica ți se lipește de trup, nu poți s-o lepezi ca pe o cămașă...

La Zagreb existau baruri, dar erau împuțite și nu prea ofereau siguranță. Becurile prăfuite împrăștiau o lumină anemică peste murdăria generală, tonomatele amuțiseră, orchestrele slovene dispăruseră de mult, fără urmă, iar clientela era formată din zeci de militari care răcneau în cor imnuri naționaliste, trăgeau în aer din te miri ce și se duceau la closet clătinându-se pe picioare și intonând eternele refrene: *Liebe, willst du bumsen?* sau *No fuck, no good.* Intram și noi în acele bombe prăpădite ca să ne îmbătăm, să plângem și să ne afundăm în culisele războiului iugoslav.

Light my fire, Strange days sau *Waiting for the sun* sunt melodii care ar fi susținut magistral pelicula, dacă cumva Coppola ar fi vrut să toarne un film în asemenea cârciumi sordide. În realitate, la Zagreb muzica pierise. Pe morbidul front iugoslav nimeni nu mai cunoștea formațiile sau celebrii cântăreți ca Doors, Jimmy Hendrix, Wilson Pickett și James Brown, care făcuseră deliciile nopților vietnameze din Can Hoi, petrecute în spatele docurilor unde se aciuiaseră „Negrii" din armata Statelor Unite ale Americii. Sunt detalii, desigur, dar ele exprimă simbolic faptul că acest război avea loc într-un teritoriu nenorocit, copleșit de povara celei mai sinistre și iremediabile dintre sărăcii.

Un englez, membru al HOS, m-a întrebat într-o zi: „Ce dracu' facem, frate? Ne împușcăm sau ne facem hara-kiri?"

Îmbrățișările puteau fi și aici la fel de ticăloase ca în toate războaiele. Fetele nu se dovedeau mereu a fi chiar atât de dispuse să se culce cu noi pe cât se zicea, și se mai întâmpla uneori să vezi în fundul unei curți o îmbulzeală în jurul unei tipe pocite, care, stând pe vine, cu mâinile încrucișate, expunea, între coapsele îndepărtate, un sex fără păr și neted ca mâna unui bebeluș. Abia în fața unor asemenea scene înțelegeai deodată că acest război putea fi la fel de împuțit pe front, ca și în spatele lui. Nenorocit și blestemat război, în care îți asasinai vecinul când îți suna la ușă să te invite la un pahar, apoi îi puteai viola și căsăpi și nevasta.

Ziarele nu relatau niciodată astfel de întâmplări, care oricum n-ar mai fi impresionat pe nimeni. Poveștile cu tinere căzute în curse ordinare, întinse de soldați barbari, ar fi pălit în fața masacrelor care aveau loc noapte de noapte și în care zeci de oameni piereau sfârtecați de obuze, gloanțe și bombe... Dar când știi că poți muri a doua zi, trebuie să te grăbești să-ți trăiești din plin viața.

5. VISE

Eram leoarcă. Transpiram. Salteaua se udase sub mine. Când dormeam în tranșee, întotdeauna mi se lipeau de vestonul uniformei bucăți de pământ. Asudam mereu din abundență, în perioadele de mare oboseală, și visam aceleași vise nenorocite. Mă trezeam tresărind, iar visul dăinuia în mine, suprapunându-se peste o realitate încețoșată. Încercam să mă agăț de imaginile din lumea reală, să mi le fixez în memorie.

Întunericul se lăsa lent peste postul de pază. Mă străduiam din răsputeri să-mi golesc mintea de idei. Nu simțeam nici frigul, nici umiditatea care urca din pământ. Căutam să mă scufund în bezna nopții, să nu văd fulgerarea exploziilor, să nu aud rafalele prelungite, ce sfâșiau liniștea, și nici șoaptele santinelelor care căutau să repereze locurile de unde porneau proiectilele. Căutam să-mi fixez în memorie ecranul negru al nopții, străduindu-mă să scap de vise. Îmi ridicam până peste cap gulerul tunicii, îmi puneam mâinile în dreptul gurii, îmi strângeam picioarele sub mine, mă încovoiam de spate cât puteam mai mult, încercând să mă fac una cu pământul. Imaginea lui John mă urmărea obsesiv. Revedeam corpul lui atletic căzut pe marginea șanțului, scuturat de rafale, revedeam impactul gloanțelor în jurul lui, apoi rafala prelungită care-i umfla tunica în dreptul pieptului împingându-i corpul, auzeam urletele cetnicilor care veneau de dincolo de câmpul de porumb și ordinele date de ofițerii JNA.

Ridicam cât puteam de sus gulerul tunicii, deschideam ochii mari și căutam să absorb întunericul cerului în adâncul creierului meu. Numai că în visele mele se instalau din nou

imagini chinuitoare. Revedeam grupul de cetnici îmbrăcați în uniformele armatei noastre de cealaltă parte a tranșeei, casele în flăcări, coloana de fum ce se înălța din biserica ortodoxă din centrul satului și iarăși pe cetnicii care agitau armele deasupra capetelor. Auzeam vocea lui John: „*Are you from croatian army? I'm english. English!*" Era frig. Tremuram. De frică, de groaza de a nu începe din nou să visez. Mi-era frică de visul acesta ca de toate celelalte vise.

Uneori nu-mi mai aminteam de nimic. Era parcă și mai rău. Un nemilos vânt glacial sufla peste postul de gardă, santinelele își târau cu greu pașii prin noroiul din tranșee, armele țăcăneau ritmic, iar accesele de tuse se înecau în mâneca de stofă a tunicii. Auzeam rafalele pe deasupra râurilor Neredva, Drina și Sava... Toate râurile seamănă între ele, toate posturile de gardă, toate nopțile petrecute în așteptarea asaltului infanteriei inamice sunt la fel. Închideam ochii să nu mai văd dârele lungi și roșietice cu care trasoarele sârbilor brăzdau cerul.

Nu cumva visasem că John murise? Și fata moartă care zăcea în iarbă, și voluntarul neamț răstignit de viu pe ușa hambarului nu fuseseră, oare, doar înfiorătoare coșmaruri? Mă gândeam mereu la John și-l visam adesea. Mă obseda. Mi se părea că visul dura o veșnicie. Căram în spinare corpul lui masiv, ciuruit de gloanțe. Era greu: nouăzeci și cinci de kilograme. Mă aflam într-o tranșee circulară în care mă învârteam cu John în spinare ore în șir, fără să-mi pot înălța capul. Sârbii și nenorocita lor de mitralieră erau pe urmele mele. Le auzeam clar vocile. Mi-era îngrozitor de frică. Urlam la John să tacă, să nu se mai plângă, să nu-l mai aud spunând: „*I'm so sorry, Gaston.*" Voiam să mă opresc, să nu mai fug, voiam ca o rafală de gloanțe să ne răpună pe amândoi, numai că gloanțele ne ocoleau și eu continuam să mă învârt în cerc cu John în spate, sub aplauzele cetnicilor adunați pe marginea tranșeei ca spectatorii într-o arenă... .

Cu mintea învăluită în somn, număram nopți de-a rândul pe toți cei căzuți în lupte... Rebelii, stând pe vine, își țineau respirația și priveau cum trece moartea... Valea era încă scufundată în întuneric. La orizont, deasupra colinelor din nordul Laosului, mijeau zorile... Drumurile coloniale 7 și 13 se intersectau... Cadavrul era pe targă... Ridicam cearșaful... era chipul de ceară al lui Boun My...

Visul se repeta mereu cu aceeași intensitate. Moartea se ridica din vale în lungi dâre luminoase... Vârfurile roșietice ale trasoarelor căutau oamenii ascunși în desișuri... Obuze de 81 luminoase explodau în aer, și oamenii stăteau chirciți pentru a se feri de lumină... Boun My zâmbea... Undele radio difuzau o voce răgușită, o voce ezitantă, stearsă, întreruptă de bubuiturile surde ale exploziilor, apoi de undeva, din adâncul junglei, veneau frânturi de vorbe franțuzești. Ce spunea vocea? „Atât înaintarea cât și retragerea nu mai sunt posibile." Liniște, apoi din nou bâzâitul postului de radio și vocea care comunica într-o franceză aproximativă: „Vietnamezi, vietnamezi peste tot, nu posibil înaintare, nu posibil retragere!..." Se dădea ordin de retragere, rebelul împacheta radioul, iar vocea nu se mai auzea...

Răniții erau cărați în spinare... Se înainta pe jos... Auzeam tropăit cadențat de bocanci, vedeam picioare care se cățărau pe munți... Înaintam... Vocea de la radio îmi răsuna în urechi. Răniții erau culcați în hamace întinse între bețe de bambus... Impactul gloanțelor îl ridica pe John de la pământ... Boun My era înfășurat în cearșafuri de mătase din Laos... Imaginile se suprapuneau. Mă lăsam pradă amintirilor... Vocile cavernoase ale răniților înfundați în hamacuri erau înăbușite de zgomotul făcut de soldații care înaintau încolonați... Apoi, din nou, vocea revenită din depărtare, epuizată, nesigură... Picioarele operatorului de film se mișcau ritmic lângă mine și o voce cerea ajutor... Mă rătăcisem în desișurile junglei... Câți morți aveam să mai văd înainte de-a mă trezi? Mergeam în urma răniților, care se bălăngăneau pe târgile făcute din prăjini

purtate pe umerii cărătorilor... Să nu ne împiedicăm, să nu cădem în fundul văgăunii... Boun My continua să surâdă... Un rănit căzuse și se rostogolise până în albia râului secat... Coloana înainta cu pași lenți și greoi, escaladând trecătoarea... Parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

Aș fi vrut să visez Parisul și pe drăgălașa tânără roșcată. Dar cât a durat războiul, n-am avut decât vise legate de război. Aș fi vrut să mă odihnesc puțin noaptea, numai că războiul nu-mi dădea pace. Poate chiar asta m-a ținut în viață – alerta permanentă în care mă aflam, faptul că eram mereu în gardă. Ce mult îmbătrânisem!

O dată, am visat că John era cel care mă căra pe mine. Mereu aceeași tranșee, aceeași lumină crudă de amiază, care cădea peste noi ca o ploaie. Auzeam rafalele pustiitoare ale mitralierelor deasupra capetelor noastre. Dinții îmi clănțăneau de frică și îl rugam pe John să nu mai verse sânge peste mine. John rostea: „*I'm so sorry, Gaston.*" În alte nopți, corpul lui masiv lua forma unui imens butoi de vin găurit, care stătea înclinat spre mine. Haina lui de uniformă era plină de sânge, iar sângele lui mi se prelingea pe față.

O visam, din când în când, pe micuța cetnică, dar nu-mi apărea niciodată moartă. O visam într-un bar la Zagreb. N-am știut niciodată dacă era barul „Potepu" sau nu, fiindcă nu mai recunoșteam nimic. Stătea singură la o masă, cu pufoaica pe ea și cu Kalașnikovul la piept, având însemnele sârbești prinse pe mânecă. Voia să-i ofer un pahar de vin. Nu îndrăzneam să mă apropii de ea. De jur-împrejurul ei stăteau la mese militari care urlau. Îmi era frică de fată și de soldați. Nimeni nu mă recunoștea, dar nu îndrăzneam să fac pași spre ea. Altă dată visam că făceam baie cu ea într-o cadă. Dispărea din când în când în apă, apoi, de câte ori reapărea, chipul ei lua felurite înfățișări. Era ea sau alta?

Aș fi vrut să visez altceva, să-mi fie somnul legănat de vise de dragoste, de vise pline de tandrețe... Mi se întâmpla, uneori, să visez cu ochii deschiși. Stăteam în picioare și gândurile-mi zburau aiurea. Aveam tot timpul să mă gândesc între două operațiuni militare, să-mi derulez viața ca pe un film, să schimb ceea ce fusese urât în frumos, ceea ce fusese aiurit într-o viață așezată...

Este tentant să trăiești doar în trecut, dar nu e suficient. De fiecare dată însă când ieșeam din toropeala gândurilor, eram șocat și mirat să mă văd prins și strivit în infernalele angrenaje ale războiului. În alte părți ale globului, oamenii studiau, munceau, petreceau, făceau dragoste. Noi beam, ucideam, abrutizați de ceea ce vedeam, de dorința de răzbunare.

Ce planuri de viitor ne puteam face într-un asemenea loc blestemat? Un irlandez din grupul nostru lansase într-o zi o frază pe care o repetam adesea ca pe un refren: „*We are the men of no future.*" Puțin ne păsa de sensul cuvintelor, sau mai bine-zis le rosteam afișând cea mai perfectă indiferență, refuzând să admitem că ne înșelaserăm în alegerea făcută și că, de fapt, intrasem de bunăvoie într-o fundătură, într-o situație fără ieșire.

Copila cu sânii ei micuți deasupra jeanșilor, cu umerii rotunzi, cu surâsul încremenit de moarte peste dinții de porțelan, venea mereu să bată la poarta viselor mele cele mai frumoase. Din păcate, de ele îmi aminteam cel mai puțin, memoria onirică fixându-le vag ca pe senzațiile unui orgasm secret. Îmi reapărea în vise tocmai atunci când aș fi vrut să uit totul.

Ghemuit în fundul tranșeei, auzeam bubuitul continuu al artileriei sârbești. Urmăream lovitură după lovitură, progresia barajului artileriei: 120 mm, 82 mm, 76 mm, 100 mm, 60 mm... Inima-mi bătea să-mi spargă pieptul. Sârbii trăgeau de-aproape, de la câteva sute de metri. Și totuși în jurul meu nimic nu se mișca. Ațineam din nou, așteptându-mă să fiu trezit de strigătele cetnicilor porniți în valuri de asalt. Printre

bubuiturile tunurilor auzeam tot mai aproape zgomot de pași. Apoi năvălea peste mine un miros pestilențial. „Ce pute-n halul ăsta?" Îmi vâram bărbia în tunică cât mai adânc ca să pot să-mi simt mirosul trupului. Îmi era cald, sudoarea îmi umezise uniforma, dar nu miroseam urât. Putoarea era împrejurul meu, învăluitoare. Venea în valuri adusă de vânt... Micuța ceremică se afla lângă mine, surâdea, dar surâsul ei nu reușea să mascheze gaura roșie pe care o avea la baza nasului... Tot felul de chipuri defilau îndărătul pleoapelor mele închise. Ele se succedau cu repeziciune, ca imaginile de pe cadranele jocurilor electronice. N-aveam timp să le recunosc, dar știam că erau toate chipuri de morți... Încercam să îndrept brațele fetei de-a lungul corpului, dar ele reveneau mereu în poziția inițială. Semăna cu o marionetă dezarticulată, căreia încercam în zadar să-i îndrept brațele ca și cum aș fi făcut respirație artificială unui înecat... Apoi se făcea că înecatul eram eu... Un camion albastru urca încet drumul îngust, roșiatic, străjuit de-o parte și de alta de vegetația luxuriantă a junglei. În urma lui veneau soldați cu degetul crispat pe trăgaciul armei. Fata cu ochii oblici stătea aplecată peste portieră... Mă răsuceam în tranșee, simțeam frigul venit din pământ pătrunzându-mi până la oase, voiam să mă trezesc, dar cele două fete se instalaseră în visul meu pregătindu-se să-mi forțeze porțile conștiinței. Se țineau de mână și râdeau. Vedeam mereu gaura din cap a tinerei, o vedeam pe copila-cu ochii oblici aplecată peste portiera camionului, auzeam zgomotul sacadat al motorului, bătăile ritmate ale pistoanelor... Apoi o revedeam la picioarele mele, pe fundul văii scufundată încă pe jumătate în întuneric, plutind spre moarte. Aș fi vrut să n-o mai revăd. Începeam să urlu... Cineva mă prindea de după umeri: *„Oh! Oh! Gaston, nicht gut Traum!"* Chiar dacă mă aflam întins pe fundul tranșeei, aproape acoperit cu zăpadă, ori de câte ori mă terorizau visele chinuitoare în care-mi apărea fata cu ochii oblici mă trezeam mereu lac de sudoare.

Ce ne chinuia mai mult? Copilăria? Adolescența? Sau greșelile ireparabile pe care le comiseserăm intrând în viața de bărbați? Aceia dintre noi care priveau doar spre trecut erau condamnați să nu mai poată ieși din el. Câțiva soldați mai în vârstă proveneau din rândurile celor care munciseră mult la viața lor, exercitând tot felul de profesii, serioase, conformiste sau liniștite. Apoi, brusc, deraiaseră. Nu pentru că fuseseră victimele unor schimbări greșite de orientare. Ar fi putut continua să fie barmani, șoferi de taxi, studenți; profesori de gimnastică medicală sau comis-voiajori. Soarta le-a hărăzit să trăiască experiența războiului, să cunoască toate absurdităților acestui conflict. Acum, purtau războiul în ei, cu tot ce avea el mai dureros: nedreptatea și suferința.

Jo visa adesea un fel de vis mai deosebit, pe care de altminteri îl cunoștea din povestirile altora. Și militarii din Vietnam, și bravii infanteriști din primul război mondial avuseseră coșmaruri asemănătoare. Cu siguranță că și cei care participaseră la campaniile napoleoniene sau la războaiele din Evul Mediu fuseseră terorizați de același infernal coșmar. Jo se visa înaintând în mijlocul unui câmp de porumb, împreună cu alți soldați, cu țeava pistolului-mitralieră îndreptată spre liniile inamicului. Oamenii lui începeau să fugă, fugea și el. Ei trăgeau, el îi acoperea. Ei se trânteau pe burtă, se arunca și el la pământ, și toți înaintau târându-se. Apoi, când voia să se ridice, se împiedica și cădea... Brusc, se trezea din vis, constatând că-i lipsește un picior. Cu brutalitate, realitatea lua locul visului. Își amintea cum, în timpul unei operațiuni militare, călcase pe o mină într-un lan de porumb și că se afla acum întins, nemișcat, pe un pat de spital. Jo nu se plângea niciodată. Scria cu regularitate în jurnalul lui intim sau, cum îi spunea el, *fucken diary*. Dar de când se afla țintuit în blestematul acela de pat, nimeni n-avea voie să-l citească.

Într-o dimineață, în salon, de față cu alți bolnavi, a început să urle: „Dați-mi piciorul înapoi!" Asta i s-a întâmplat doar o singură dată și-i era rușine că se lăsase pradă unei asemenea slăbiciuni. A încercat apoi să se liniștească singur, zicându-și că pacienții din salonul cu răniți muribunzi în care se afla vorbeau doar sârbo-croata, deci nimeni nu putuse înțelege ceea ce spusese, urlând, pentru că vorbise în engleză. Totuși, un medic militar, care purta peste uniformă un halat scurt, alb, pătat cu sânge, s-a apropiat de el și i-a spus abia șoptit: „*Sorry, son, I can't.*" Din ziua aceea, Jo n-a mai vorbit cu nimeni și nimeni n-a mai avut dreptul să-i citească jurnalul intim.

Cunosc un tip care a participat la numeroase războaie și care a fost torturat de sute de ori de același vis. Ședea culcat și auzea voci în jurul lui. Nu vedea nimic. Auzea voci, doar atât. Voia să se miște, însă nu putea. Nu putea să se ridice. Încerca mereu să se încovoaie, dar se poticnea mereu cu capul de-o scândură. Parcă își simțea coatele prinse între două ziduri și, subit, își dădea seama că se află într-un coșciug. Deasupra lui auzea înălțându-se, din mijlocul unui murmur confuz, o voce mai clară, ce părea că rostește o rugăciune: „*De profundis clamavi ad te, Domine, exaudi vocem meam...*" Da! Era o rugăciune de înmormântare. Îl îngropau de viu! Cu greu reușea să recunoască vocea: era cea a logodnicei sale, o fostă colegă de școală... „*Quia apud Dominum misericordia...*" Un câine adulmeca și schelălăia, plimbându-și botul pe coșciug, în dreptul capului său. Atunci începea să urle și să strige câinele. Câinele începea să latre. Vocea continua rugăciunea: „*Requiem aeternam dona eis, Domine...*" Cei care asistau la înmormântare se enervau. Erau supărați pe el! Nu câinele îi deranja... Acest coșmar cumplit îl tortura în toate nopțile de după fiecare atac. Bietul om! Ce nu încercase ca să scape de visul ăsta! Purta cu el chiloții logodnicei și-i punea scara pe cap, ca să-i simtă mirosul, numai că n-o visa niciodată. În vise se vedea doar în coșciug și auzea doar vocea care repeta, obsedant, aceleași rugăciuni de înmormântare.

*

S-a întâmplat să visez și de patru ori același vis. Aproape identic... Eram rănit la burtă. Jelnic, comandantul, fusese împușcat în fața mea, în plin atac. Auzeam șuieratul gloanțelor și zgomotul exploziilor. Totul în vis se derula după același scenariu.

Chiar dacă nu dormeam și nu visam, continuam să aud mereu zgomotul exploziilor și al rafalelor de arme automate. Era suficient să nu mă mai gândesc la nimic, să privesc tavanul sau cerul, atunci când dormeam sub cerul liber, și în urechi începea să-mi vuiască vacarmul infernal al războiului. Uneori, auzeam țipete, auzeam sute de oameni care strigau, fără să disting ce spuneau. Îi auzeam doar urlând. Erau îngrămădiți cu toții, undeva în noapte, într-un loc înspăimântător, aproape de mine.

Fusesem rănit de un mortier care mă izbise în spate. O bună parte din noaptea ce a urmat intervenției chirurgicale n-am putut închide ochii. Mă trezeam tresărind, având impresia că mă prăvălesc. Cearșafurile erau ude de transpirație și nu mă puteam abține să nu urinez în pat. Vise blestemate, vise de nebuni, vise fulgerătoare, ca și acțiunile pe care le conduseșem. Retrăiam atacurile, modificându-le în minte așa cum ar fi trebuit să se deruleze, fără nici o pierdere din partea noastră și cu maximum de distrugeri provocate adversarului.

Mi-era, pur și simplu, frică de vise. Aș fi vrut să visez scene de dragoste, de tandrețe. Din fericire, nu-mi visam decât prietenii, răniți și morți. Poate că mă atașasem prea mult de ei...

Îi visam și pe cei pe care-i iubisem, dar și pe cei pe care-i omorâsem. Mă gândesc uneori că ucisesem ceea ce începusem să iubesc. Visele îmi erau bântuite și de cei pe care-i omorâsem lent. Îi vedeam ca pe actorii care apar în imaginile-reclamă ale filmelor de proastă calitate. Îi apăreau doar în preludiul coșmarurilor în ale căror culori, zgomote și mirosuri urma să mă scufund. Groaznic!

Totul începea cu o lumină orbitoare. Era oare o rachetă luminoasă, care se înălța pe cerul a ceea ce noi numeam *no man's land*? În acest halou de lumină, stând ghemuiți pe vine, cu coatele pe genunchi, bărbații priveau moartea defilând prin fața lor. Ea cobora în fundul văii și se îndrepta spre drumul de pământ maroniu, care șerpuia agale între dealuri și munți, luând-o spre câmpia Jarres. Priveau dârele roșii pe care le lăsau gloanțele în calea lor către camioanele împotmolite la douăzeci de metri mai jos... Mă gândeam la copila cu ochi oblici, revedeam impactul grenadei asupra cabinei camionului, auzeam țipetele șoferului, urletele grupului de asalt și multe alte strigăte. Distingeam clinchetul puștilor, mâinile care încărcau febril armele, vedeam șoferul cu mâinile crispate, prinse de oblonul camionului, apoi corpul lui zăcând pe drum...

Camioanele mergeau de-a îndărătelea, ca într-un film derulat invers. Imaginile se suprapuneau. Vedeam privirea umedă a luptătorilor de gherilă, cauciucuri explodând, găurite de gloanțe, soldați care trăgeau îngrămădiți pe fundul întunecat al văii și luminați de explozia grenadelor... Camionul din fruntea coloanei dădea înapoi, strivind o femeie... Copila cu ochii oblici stătea cu genunchii la gură pe marginea drumului, într-o baltă de sânge împrăștiată în jurul ei. Închideam ochii peste vis. Copila era culcată în spatele pleoapelor mele. Țeava puștii înainta către gâtul ei și un deget era crispat pe trăgaci... Peste tot în jur, bărbați așezați, impasibili ca niște statui de bronz, priveau moartea care trecea prin fața lor... Țeava puștii se apropia de față, ochii migdalați se deschideau... Ce-a spus? A spus ceva – ceva ce nu voi afla niciodată. Îmi strângeam arma în mâini. Mă trezeam tresărind. Metalul Kalașnikovului se înfipsese adânc în palmele mele...

Câte vieți aveau să treacă până la iertarea tuturor acestor păcate? „*Dieu, pardonnez nos offenses!*"

Există întotdeauna un moment în care imaginile din trecut reînvie. Ești singur și ele dau năvală peste tine. Gândurile vin nechemate. Li se întâmplă tuturor. Viața se aseamănă cu un fluviu lung... Uneori, mă zbăteam în această stare de ușoară inconștiență și-mi ziceam: „Oprește-te, întoarce-te la realitate..." Inamicul era la cincizeci de metri și eu filozofam. Analizam cu minuțiozitate ceea ce mă putuse determina să merg pe front: familia, sinuciderea tatălui meu, fratele meu, greșelile mele... De ce plecasem la șaptesprezece ani în Columbia? Pentru ce îmi urmasem fratele sau pentru ce-l părăsisem? Mă gândeam la Asia, la război, la ceea ce făcusem acolo pe front, la ceea ce făceam pe frontul pe care mă aflam acum... Îmi aminteam clar că, licean fiind, mă plictiseam îngrozitor. Nu eram dotat pentru studii. Voiam să fac altceva și încă repede, fără să las vremea să treacă. Mă vedeam bandit, un adevărat bandit, un „baron rebel", cum zicea fratele meu. Îmi doream să mă bat ca un rege protector. Toată viața am căutat ceva, aspirațiile mi-au evoluat de-a lungul anilor, dar tot n-am găsit ceea ce căutam.

Îmi amintesc că într-o discuție despre viitor, fratele meu mi-a propus să îmbrățișez cariera armelor. Am declarat: „Niciodată n-am să mă pot angaja într-o armată, fiindcă sunt profund antimilitarist!" Toată lumea râdea de mine, și nimeni nu era dispus să mă creadă...

Am ajuns prima oară pe front din diferite motive: mai întâi, plăcerea aventurii, deoarece credeam că războiul înseamnă aventură. Apoi am vrut să-mi dovedesc mie însumi că sunt în stare să fac ceva mai deosebit și pentru asta trebuia să mă confrunt cu războiul, fiindcă armele și disciplina îmi erau insuficiente. În special, disciplina. Hotărâsem să-mi cunosc limitele, să aflu cât puteam îndura. Și am constatat, îngrozit, că n-avem limite! Pot îndura orice! Limitele se îndepărtau de mine, pe măsură ce rezistam...

Nici în Iugoslavia nu mi-am atins limitele. Am aflat doar că eram capabil să împing mult mai departe limita pericolului, a absurdului.

Mereu, aceleași imagini din tinerețe îmi reaminteau de frământările mele, de frica mea, de toate întrebările despre forță, onoare, femei... Din cauza educației prea sentimentale pe care am primit-o, mi-am început viața la șaptesprezece ani, când am făcut prima oară amor cu o femeie. O singură dată. Fiind urâtă, n-am simțit nici o plăcere, și n-am știut cum să fug mai repede. Cred însă că n-aș fi ajuns să rătăcesc pe diferite fronturi dacă aș fi cunoscut, într-adevăr, femeia.

Apoi, până la douăzeci și doi de ani, în Columbia și în Thailanda, nu m-am culcat decât cu curve. Erau tinere, frumoase, amabile, nu ca târfele leșinate după bani de pe trotuarele Parisului. Bineînțeles că și pe astea le plăteam, dar parcă era altceva. După aceea, am descoperit, din întâmplare și spre marea mea surprindere, că femeile mă plăceau, lucru pe care nu îl știusem până atunci.

Mi-aș fi dorit să pot pune capăt acestei experiențe de front, să-mi pot lua viața de la capăt, dar mi-era teamă ca nu cumva să devin un amărât de conformist, asemenea sutelor de indivizi pe care îi întâlneam în metrou la Paris. Îmi era frică să nu ajung să gândesc ca ei, să fiu ca ei. Poate că, în fond, mi-era frică de viață... Ce puteam face? Îmi înecam frica în paharul cu alcool. Ce eram, de fapt? Un mercenar prea idealist ca să fie în stare să-și negocieze serviciile. Nu știam ceea ce urma să devin nici peste o oră, nici peste o zi, nici la capătul vieții. Încotro mă îndreptam? Pentru cine, pentru ce? Mi-ar fi plăcut să fiu un cavaler, nu un golan sau un ucigaș, cum mă credea lumea. Niciodată nu am vibrat la ideea unor execuții sumare, detestând întotdeauna lungile istorisiri despre asasinatele colective, despre distrugeri, violuri și totuși, ele făceau parte din război... Alesesem războiul, sperând să găsesc cu totul altceva...

*

M-am simțit întotdeauna în viață ca un actor. Cu un rol prea lung de interpretat, pentru că mă plictiseam repede – la școală, acasă, în pat sau pe câmpul de luptă. Am avut mereu impresia că mă aflu plasat undeva sus, în afara corpului meu, de unde asistam neputincios la devorarea mea. Curtam femeile, le regulam, mă băteam pe front, dar făceam totul ca și cum aș fi jucat un rol într-o piesă ridicolă, stupidă. O singură dată în viață am încercat să nu mai fiu actor și m-am speriat, dând dovadă de lașitate. Nici asta nu mi se mai întâmplase înainte. Atunci mi-am promis ca, într-o zi, să las arma și să încerc să mă îndrăgostesc...

Dar oare te poți încrede în femei? Sunt atâtea... Unde puteam găsi una care să mă facă să devin mai puțin misogin decât sunt? Aș dori să găsesc într-o zi o femeie care să însemne ceva mai mult decât o simplă gaură... Să mă ajute să uit, să nu mă mai gândesc la război. Să vorbesc despre orice, numai despre război, nu...

Exista o fată pe care n-o cunoșteam încă, pe care încă n-o întâlnisem, care venea noaptea când îmi alungam somnul și coșmarurile și stăteam chircit în tranșee, cu mâinile crispate pe lădița cu grenade. Ea nu știa că fusesem în Bosnia. Ne plimbam împreună printr-un parc și nu-i povesteam nimic despre război. Era un parc din Vinkovci – îi recunoșteam copacii. Pășea alături de mine, îmi vorbea, îmi surâdea... Eram de aceeași vârstă și totul părea așa de firesc... În zori, când umezeala pământului îmi pătrundea tunica și când rachetele luminoase nu mai urcau pe cer, ea se afla tot lângă mine, agățată de somnul meu, care începea să se risipească. Atunci, simțeam nevoia să mă lungesc, să închid ochii, să uit războiul ce trecea pe deasupra tranșeei, să fi putut adormi din nou, să visez iarăși. Din fericire, în acel hidos infern numit război existau prieteni care te ajutau să uiți de fete și care meritau, desigur, multă afecțiune...

Într-o zi din luna martie am vrut, într-adevăr, să mă întorc la Paris. Nu mi-a plăcut niciodată frigul. Frigul, zăpada, umezeala din câmpia Slavoniei erau sinucidere curată. Am ajuns la gară. Eram hotărât atunci să iau trenul, să plec. M-am întâlnit acolo cu mulți camarazi. Vechi combatanți de pe frontul de la Vinkovci, din Hercegovina. Mai erau și cei sosiți din regiunea Vukovar, care povesteau lucruri atât de înspăimântătoare, încât până și cei mai blazați sau lași au renunțat să mai plece. Se înfăptuiau atrocitățile cele mai hidoase - tot ceea ce sperasem să nu se întâmple vreodată în acest război –, care se repercutau adânc în toată ființa noastră. În asemenea împrejurări, erai întrebat: „N-ai aflat? Sârbii au ars de vii cincisprezece călugărițe de la mânăstirea... Chiar nu știai?..." Întrebările de acest gen aproape că nu mai șocau pe nimeni.

Un grup de milițieni sârbi, conduși, se pare, de celebrul terorist Arkan, ocupase un sătuc lângă granița cu Voivodina. De multă vreme, gardiștii spălaseră putina, iar de când Vukovarul fusese ocupat, regiunea se afla în întregime sub controlul sârbilor. În sate nu mai rămăseseră decât femeile, copiii și câțiva bătrâni, care se străduiau să facă față treburilor gospodărești mai grele.

Era o regiune-martir, aparținând de Slavonia Orientală, bombardată fără încetare încă de la începutul războiului și devastată permanent de raidurile cetnicilor.

Peste tot pe unde treceau sârbii, reeditau istoria masacrelor care avuseseră loc în cel de-al doilea război mondial, la Zvornik, Bijeljina, Fosa, Višegrad!... Se vorbea doar de miile, de zecile de mii de civili uciși, masacrați... Desigur că, și în domeniul statisticilor se pot umfla cifrele. Ca în toate războaiele, bilanțul măcelurilor comise de inamic depășea vizibil realitatea. Fiecare combatant cunoștea numele unei localități unde se petrecuseră tot felul de orori, fiecare luptător avea o listă cu morți și deținea detalii înspăimântătoare despre masacrele săvârșite de brutele de cetnici: copii sfârtecați cu

baionetele, femei însărcinate făcute bucăți, prizonieri cărora li se scoseseră ochii... Ore în șir s-ar fi putut istorisi pe această temă și toate sticlele din pivnițele barurilor ar fi putut să fie băute înainte de epuizarea subiectului. Nu se vorbea de nici un masacru, fără să se pomenească de ochii smulși din orbite; nu se pomenea de nici o morgă, fără să se fi amintit de cadavrele care în locul ochilor rămăseseră doar cu două găuri negre. Era un fel de specialitate tipică acestei zone geografice, care hrănea până la saturație imaginarul colectiv. Înclinația spre acest gen morbid de acte de sălbăticie alimenta noi aversiuni și, implicit, servea la extinderea conflictului. Profesorul de franceză pe care l-am întâlnit într-o zi mi-a spus: „Coloanele infernale de plebe dezlănțuită din timpul Revoluției voastre cred că semănau cu ceea ce vedem noi azi aici."

Unii dintre camarazii noștri au fost martorii unor orori de nedescris. Sârbii au poruncit bărbaților dintr-un sat să se dezbrace până la piele, i-au adunat, goi, în piața mare din fața bisericii, și le-au legat mâinile la spate cu sârmă. Toți tremurau. De frig sau de frică, nici ei nu mai știau. Femeilor li s-a cerut să aducă din pivnițe sticle cu țuică de prună și au fost obligate să-i servească pe milițenii sârbi, care s-au îmbătat peste măsură. Voluntarul american care ne relata umilințele îngrozitoare la care fuseseră supuși sătenii făcea gesturi ample cu mâinile, și le îndrepta spre ochi, încercând astfel să redea cât mai mult din hodișenia faptelor povestite. Niciodată, sârbii n-au dat dovadă de atâta rafinament în actele lor de cruzime. După ce i-au ținut goi în frig, cu mâinile legate la spate, ca și cum umilințele și suferințele n-ar fi fost de-ajuns, sârbii s-au dedat la o tortură rar întâlnită: au început să le scoată ochii, nu de tot, ci pe jumătate, căci globii oculari rămâneau atârnați de nervi, bălăngănindu-se pe obraji ca niște hidoase sfere lăptoase. Femeile au fost silite să asiste la acest macabru ritual demonic. Și pentru că pornirile diabolice dezlănțuite nu păreau a fi încă pe deplin satisfăcute, sârbii și-au obligat victimele s-o ia la fugă. Sub amenințarea armelor. Și au început să tragă în ei

mie de kilometri pentru a petrece un lung weekend împreună. Mă simțeam profund dezgustat. În fond, nu mai era o adolescentă. Avea douăzeci și unu de ani! La douăzeci și unu de ani, eu trecusem deja prin trei războaie... I-am spus tot ce aveam pe inimă, a râs și de-atunci nu ne-am mai telefonat niciodată.

Ar trebui să nu le povestim nimic femeilor. Ele ne judecă și pleacă, când, de fapt, am avea atâta nevoie să ne strângă în brațe. Femeile se uită la noi când vorbim, dar nu ne aud, apoi pleacă fără să înțeleagă nimic.

Înainte de-a fi ajuns pe frontul din Iugoslavia, n-am conversat niciodată la telefon cu sora mea. I-am telefonat de trei ori. Mi-a comunicat că voia să mă întorc la Paris, fiindcă mama plângea mereu. I-am spus că și acolo unde mă aflam oamenii plângeau, și încă în fiecare zi. I-am mai spus că sunt căpitan și că eram legat de jurământul pe care-l depusesem. Prima oară când am vorbit cu ea, m-a întrebat: „Și jurământul la ce-ți servește? O să devii colonel?" A doua oară, a mers și mai departe, insistând: „La ce-ți servește să fii colonel, dacă o să vii acasă fără un picior?" Apoi, a treia oară, mi-a spus că sunt, pur și simplu, un idiot. Mai bine tăceam și nu mai încercam să-i explic că, de fapt, rămâneam pe front pentru că numai acolo mă simțeam bine.

Sunt lucruri pe care nu le poți povesti, deoarece ele declanșează imediat în interlocutori un val de dispreț. Și totuși aș fi dorit ca toți cei apropiați să știe că eram copleșit de o stare sufletească apăsătoare, căreia nu-i puteam găsi o explicație plauzibilă. Simțeam nevoia ca ei să descopere straniul meu rău interior.

Cum aș putea exprima gândurile unei mame confruntate cu o situație atât de absurdă? Timp de nouă luni n-am scris un rând. Fără îndoială, ca să nu rămână vreo urmă scrisă, vreo dovadă despre ceea ce, de fapt, aș fi vrut să-i spun, despre lacrimi, despre dorința de a mă sinucide... Îi telefonam.

În războaiele moderne, chiar atunci când totul este întrerupt – apa, gazul, electricitatea, telefonul –, poți totuși să comunici.

Apare întotdeauna un camion dotat cu un radio-satelit care prelua legăturile telefonice. De câte ori mă simțeam deprimat, telefonam. Dar de fiecare dată când ajungeam lângă un telefon, mă blocam. Surorile mele îi spuneau mamei: „El îți dă vești înfiorătoare și tu îi răspunzi: «Bine, dragă, rămâi dacă te distrezi așa de bine!»"

Mama părea foarte fericită auzindu-mi vocea. Când m-a revăzut la Paris, mi-a spus o frază enigmatică: „Ceea ce a fost îngrozitor în perioada absenței tale a fost că telefonul funcționa mereu." M-a întrebat de ce am lăsat să treacă atâta vreme fără să dau un semn de viață. Nu-i mai telefonasem de două luni. Nu avusesem nici timpul și nici ocazia necesare.

Convorbirile telefonice erau invariabile, căci întâmplările pe care le relatam se repetau încontinuu: un prieten murise, pe altul îl înmormântasem... Doar numele lor și al locurilor unde muriseră se schimbau. Câteodată, înjuram într-un nenorocit de receptor, care hârâia de nu se putea auzi nimic, iar mama își putea închipui că nu mă mai trezisem din beție de când vorbiserăm ultima oară. Uneori, mă întrebam ce făcea ea după ce terminam de vorbit, ce gândea despre mine, dacă mă mai iubea! Acum știu. După ce punea receptorul în furcă, se repezea la atlas să găsească orașul al cărui nume îl pronunțasem și se grăbea să-l caute înainte de a-l uita, dacă nu cumva reușise să-l noteze în timpul convorbirii. Alteori se descurca mai greu, fiindcă pronunțasem pocit numele locurilor pe unde dormeam sub cerul liber. Și totuși ea le găsea în atlas. Recitea de zeci de ori numele acelor localități, mângâind atlasul. Când nu sunam, când trecea mult timp și nu mai știa nimic despre mine, lua lanțul meu de botez, pe care i-l lăsasem acasă, și-l purta la gât. Îl strângea puternic între degete, zicându-și că, dacă se gândea atât de intens la mine, nu mi se putea întâmpla nimic rău. Și eu mă gândeam uneori la lănțișorul acela. Aș fi dorit să nu-l mai poarte la gât, să-l pună într-o cutiuță și să-l închidă în fundul unui sertar.

6. AVEAM UN PRIETEN

Cam ce v-ar trece prin minte dacă v-ați afla într-un autobuz hodorogit, care zdrăngăne din toate încheieturile, sub tirul gloanțelor, așezat cu fundul pe un coșciug prost îmbinat în care se descompune lent un prieten drag?

Karl a avut un suflet cu adevărat nobil. Se săturase de război și se gândea cu neliniște la ceea ce-i putea rezerva viitorul. Vorbeam ore întregi. Își făcuse ceva planuri, fiind sătul de ceea ce văzuse și făcuse în Iugoslavia. Voia să ajungă tocmai în Africa, să se stabilească într-o rezervație, să îngrijească animale și să lupte contra braconierilor. Generos cum era, îl găseai mereu alături de un camarad nefericit, pentru a-l încuraja, a-i oferi o țigară sau jumătate din paharul lui de vin. Întotdeauna ieșea primul din tranșee, expunându-se în locul oamenilor lui. Deosebit de harismatic, Karl știa că soldații din subordinea sa l-ar fi urmat oriunde, și tocmai de aceea căuta să le modereze avântul.

De zeci de ori a vrut să plece de pe front înaintea acelei triste operațiuni militare de la Mostar. Nu reușiserăm să distrugem nenorocitele alea de tancuri și nu avea chef să plece tocmai după un eșec... Ne întorceam a treia oară de unde plecaserăm, nu atât pentru tancuri, cât pentru răniții și morții lăsați acolo. Cele două tentative precedente se dovediseră infructuoase. Și eu și Karl eram la capătul puterilor. Mi-a zis: „Eu am terminat! Asta-i ultima operațiune la care mai particip! Simt că m-a părăsit norocul. Mi s-a epuizat capitalul de bafta..." Niciodată până atunci nu-mi mai spusese asemenea cuvinte.

Se pare că ultima operațiune militară este aproape întotdeauna însoțită de ghinion. Câți indivizi n-am văzut murind în timpul ultimei acțiuni la care participaseră! Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus!

Un prieten mi-a povestit că a cunoscut un tip în satul Kolibe, în Bosnia, care n-a mai apucat să ajungă acasă, cu toate că fusese demobilizat. Kolibe, situat lângă frontiera sudică a Croației, era încercuit de forțele JNA. Parcă toate nenorocirile din lume se abătuseră asupra lui. Erau vreo sută de soldați care urmau să reziste și să apere un petic de pământ pentru ca ultimul drum care lega Bosanski Brod de Derventa să rămână deschis. Toată ziua și toată noaptea sârbii au bombardat satul cu proiectile de toate calibrele. Gardiștii se adăpostiseră în niște găuri pline cu apă și cu șobolani mari ca iepurii, din care nu mai ieșiseră de zile întregi.

Militarul despre care povestea era, ca toți cei născuți în acea regiune, un fel de uriaș, de un metru nouăzeci și opt, blond, cu ochii albaștri, bine legat. Avea tatuaje pe mâini și pe degete. Toate ororile din timpul celor cincisprezece luni de război fuseseră ilustrate în câteva desene. Mai era și cifra „66", care reprezenta numărul camarazilor de luptă exterminați cu câteva luni înainte, când încercaseră să treacă râul Sava. După explicația sa, rar se întâmpla ca șaizeci și șase de soldați să piară în câteva secunde. Avea tatuat și numele unei fete, și pe cel al tatălui lui, plus o maximă uimitoare: „Milo, tu nu ești prietenul meu!" Iar ceva mai încolo: „*Nach Belgrade!*"

În cincisprezece luni de război își pierduse tatăl și cei trei frați. Într-o dimineață, comandantul său i-a spus: „Femeile din familia ta au rămas fără ajutor și au nevoie de tine. Ai fost liberat!" A venit ziua plecării. Omul trepida de nerăbdare. Abia aștepta să se întoarcă la Zagreb! În sfârșit, își vedea visul cu ochii. Își predase armamentul, își împărțise muniția celor mai buni prieteni și începu să aștepte mașina, un Yugo - o mașină mică, o rablă care reușea să se strecoare, o dată la

patru-cinci zile, printre obuzele sârbilor și să ajungă până la ei aducând alimente și transportând apoi rănițiii în spatele frontului. Dar n-a apucat să mai plece.

Prima oară, șoferul mașinii a ajuns acolo cu un glonț în umăr și cu fundul ciuruit de schije. Militarul a fost așa de înspăimântat de ceea ce i se întâmplase bietului om, încât și-a cedat locul altora. Săptămâna.următoare, impactul gloanțelor a transformat tabla mașinii în sită și, de frică, soldatul s-a ascuns în sat, numai să nu se urce în ea. Apoi, după o îndelungată așteptare, croații au aflat de la radio că mașina sărise în aer. Trecuse peste o mină. Și a patra mașină a plecat din Kolibe tot fără cel liberat. Soldatul nu a mai avut curajul să iasă din ascunzătoarea unde se pitise și să parcurgă în mașina rablagită cei zece kilometri de drum care șerpuia între trupele inamice și zona bosniacă. A rămas pe front de frică.

Soarta lui Karl se asemăna cu cea a acestui soldat. Într-o zi, mi-a spus din senin că se simțea părăsit de noroc. A fost ziua cea nefastă. Mulți alții au căzut o dată cu el. Sârbii porniseră ofensiva, încercând să treacă râul Neredva. Artileria trăgea încontinuu. Am văzut, la un moment dat, vreo cincizeci de sârbi, cu baionetele în vârful puștilor, urcându-se în bărci. Am ripostat cu tunurile fără recul, cu care fuseserăm dotați de curând și care atunci fuseseră puse în funcțiune pentru prima oară. Surprinși, sârbii s-au retras. Am crezut că, măcar o vreme, o să fim lăsați în pace, dar n-a fost așa. Au început să tragă în noi cu tot armamentul – cu 20 mm, cu 82, cu 100... La fiecare secundă, cădea un proiectil. Abia înălțam capul, și o altă rafală ne lipea de pământ. Și eu și Karl ne-am ridicat în același moment, apoi am auzit o explozie în spatele meu. L-am căutat din ochi, dar nu l-am mai văzut. Am auzit un geamăt ușor, ca un scâncet de animal rănit. Era întins la picioarele mele. Mă striga pe nume: „Gaston, Gaston!.." Avea o rană îngrozitoare la cap. O despicătură în mijlocul capului. Nu mai

văzusem niciodată așa ceva. Era un fel de gaură lungă de șase centimetri și lată de trei. Îl atinsese o schijă de cel puțin trei sute de grame. Sub un strat de bule roșietice, se vedea creierul. Era plin de sânge. Mă striga întruna: „Gaston, Gaston!..." Încremenisem de groază. M-am trântit pe pământ, mi-am acoperit ochii cu mâinile. Nu mă puteam uita la el și aș fi vrut să nu-l mai aud. Era de necrezut: continua să vorbească, deși avea craniul deschis ca o cutie de conserve. Infirmierii au venit târându-se pe brânci, sub ploaia de gloanțe. L-au pansat, dar degeaba. Pierdea sânge. Ne trebuia neapărat o mașină, să-l transportăm cât mai repede la spital. Numai că era o adevărată problemă să găsești o mașină pe timp de război, într-un oraș în ruină... Puținii civili care mai aveau mașini le ascundeau. Piteau până și bidoanele cu benzină, iar dacă te ajutau îți cereau bani.

Karl era pe moarte. Unul dintre noi a spart ușa de la o casă, și-a îndreptat arma către proprietar și i-a poruncit să-i dea cheile mașinii. Tot o Yugo. Continuam să-l încurajăm pe Karl, să-i vorbim zâmbind și afișând un optimism debordant, însă nimeni nu credea că mai putea fi salvat. Drama la care asistam era prea mare ca să ne mai putem păstra surâsul. Ne îngrămădiserăm cu toții în micuța Yugo, dar bombardamentele tot mai puternice ne țintuiau pe loc. Stând în patru labe lângă ușa de intrare făcută țăndări, proprietarul urla că rănitul e deja mort și că numai degeaba-i mânjim scaunele mașinii cu sângele care continua să-i curgă din cap... Cineva dintre noi a întrebat: „Ce fac, îl împușc?" Atunci l-am auzit pe Karl spunând cu o voce stinsă: „Bună idee. Dar mai bine mă împușcați pe mine..." Nu voia să mai trăiască. Ședeam cu toții înghesuiți ca niște năpăstuiți neputincioși în nenorocita aia de mașină. Capul lui Karl era sprijinit pe pieptul meu. Nu puteam pleca, fiindcă exploziile făceau ravagii în jurul nostru. Dintr-o clipă în alta, un obuz putea să ne spulbere cu mașină cu tot. O portieră rămăsese deschisă. Karl era prea lung și nu reușiserăm să-i băgăm picioarele înăuntru. Obuzele continuau să cadă făcând

un zgomot asurzitor. Retrăiam parcă scenele de groază din filmul *Le Jour le plus long* sau din *Les Oies sauvages*...

Karl s-a mai chinuit încă un sfert de oră. Militarul care era la volan pornise motorul, așteptând momentul prielnic pentru a putea demara. Cineva a spus: „Nu mai vorbește." Ne-am uitat la Karl. Murise. Nimeni n-a zis nimic... Toți am început să plângem, de parcă cerul căzuse peste noi...

Spre sfârșitul zilei, focul sârbilor s-a potolit, vântul și-a schimbat direcția și nu mai auzeam percutarea proiectilelor în armele cu care se mai trăgea încă. L-am lăsat pe Karl la morgă, întins pe o targă. Un croat a strâns într-o boccea toate lucrurile care-i aparțineau. Apoi ne-am dus să căutăm un coșciug și am completat actele pentru statul-major.

Seara ne-am numărat morții. Mulți au fost răpuși în acea zi blestemată. Comandantul a trimis un grup de soldați să-i caute pe cei doi croați care ne acoperiseră toată ziua și care nu se întorseseră la bază. Pe unul dintre ei nu l-a mai găsit nimeni niciodată, iar celălalt se ascunsese într-o casă și nu voia cu nici un chip să mai iasă afară. Era înnebunit de spaimă. Lunetiștii sârbi nu-l slăbiseră o clipă. Trebuia să facem ceva, să-i redăm curajul, să destindem atmosfera tensionată. Am auzit pe cineva zicând: „Hai, iepuraș, vânătorii au plecat. Hai să mergem acasă." Numai că soldatul intrase sub o masă și se ținea strâns de unul dintre picioarele ei de lemn. L-am dus de mână până la bază. Nimănui nu-i ardea de glumă. Karl murise, un australian cu șoldul sfărâmat fusese trimis la Split, iar un englez avea un braț plin de schije... Mai existau încă cinci morți și un dispărut, plus un întreg cartier distrus... Și toate astea din cauza unui nenorocit de tanc pe care nu reușiserăm să-l distrugem.

N-am abandonat, totuși, lupta. Ne-am mai întors o dată acolo, animați de dorința de a-l răzbuna pe Karl. Ne întrebam dacă, în asemenea situații, nu cădeam cumva în stări maniaco-

depresive. Adevărul e că nu aș fi plecat din Herțegovina până nu i-am fi venit de hac acelui tanc blestemat. Cred că aș fi fost în stare să mă întorc de treizeci, de cincizeci de ori acolo pentru a-l nimici.

Tancul! L-am pândit ore în șir prin luneta RPG-lui meu. Din podul casei în care ne ascunseserăm se vedea frontul. Primele noastre linii se aflau mult în spate. În fața noastră nu erau decât tranșeele părăsite, râul Neredva și ceva mai departe liniile sârbești. Așteptam să se facă ziuă, să fie destulă lumină pentru a-l putea vedea bine și a-l putea distruge, trăgând o rachetă în turela care se înălța puțin deasupra liniilor de apărare ale cetnicilor. La picioarele mele, doi militari croați dormeau ghemuiți, spate-n spate, să se poată încălzi. Sârbii dormeau și ei. Exploziile din ziua precedentă îmi răsunau încă în urechi. Cred că aceeași impresie auditivă o au și cei care surzesc în timpul războiului. Urechile-mi țiuiau și aveam în fața ochilor imaginea lui Karl întins pe marginea tranșeei, cu capul despicat ca o nucă de cocos. Retrăiam momentul exploziei obuzului. Îmi țiuia în urechi acel bubuit surd, care parcă mi se lipise de timpane. Nu erau mai mult de zece grade și eu transpiram. Mă întrebam dacă nu cumva, exact în acele momente, nu se afla în fața mea un sârb, o santinelă gata pregătită să ucidă, să tragă în mine. Câți sârbi omorâserăm? Ce simțeau prietenii celor care pieriseră? Când am ajuns în Bosnia-Herțegovina, cineva mi-a spus: „Războiul o să te facă să urăști. Dacă n-o să urăști, n-o să supraviețuiești." N-am avut nici o intenție să-i urăsc pe sârbi, dar în noaptea aceea stăteam la pândă, gata să ucid cu dușmănie. Se afla undeva în fața mea, pe celălalt mal al fluviului, un tanc pe care încă nu-l vedeam, dar și oameni condamnați să moară pentru că așa hotărâsem eu. Hotărâsem să merg până la capăt, până la punctul în care a ucide devine ceva ușor, firesc. Nimic nu mă mai putea opri. În fața mea se aflau cel puțin doi sârbi care își dormeau ultimele ore de somn din viață, urmând să-și bea pentru ultima

pară cafeaua, să plângă pentru ultima oară, dând pe gât ultimul pahar cu rachiu, și asta fiindcă eu mă aflam acolo. Îi pândeam fără să știu cine erau; fără ca ei să știe cine eram. Și nici din ce motiv venisem până în acel blestemat capăt de lume.

Tancul a sărit în aer. Șocați și speriați de pericolul la care erau expuși, cei doi croați au început să urle: „*Nicht gut, nicht gut!*" și am luat-o la goană, îndreptându-ne spre cel de-al doilea rând de clădiri, mai retrase, aflate de partea cealaltă a străzii. Am nimerit la o casă al cărei proprietar fricos se refugiase, încuind ușa cu cheia, așa că am spart un geam și am intrat. Croații s-au repezit să blocheze ferestrele cu tot ce le cădea în mână: saltele, mese, televizioare, dulapuri. Numai că efortul s-a dovedit zadarnic. De altminteri, puțin ne păsa de ce avea să se întâmple, fiindcă găsiserăm o lădiță plină de sticle cu coniac. Ținând fiecare sticla de Rémy-Martel la gură, ne uitam cum obiectele îngrămădite la fereastre erau spulberate de proiectile. Tot ce era în încăpere se făcuse pulbere. Noi continuam să bem. Mă simțeam fericit. Distrusesem tancul, reușisem să-l uit pe Karl, și puțin îmi păsa de ce avea să urmeze... Apoi, brusc, m-au năpădit din nou amintirile: oboseala, eternicii pe plută, cu baionetele în vârful puștilor, bubuitul artileriei, zgomotul exploziilor, gemetele lui Karl. Aș fi dorit să fi putut vorbi cu el, să fi râs împreună. Eram cuprins de un imens dezgust.

A doua zi, pe seară, comandantul mi-a prezentat un tip uimitor: un bărbos cu aer de milițian sârb, pletos, plin de cicatrice și tatuaje, pe uniforma căruia atârnau o mulțime de grenade. „Un veteran din Vukovar", l-a prezentat comandantul, care ne-a explicat că-l chemase, cu o seară în urmă, să vină cu autobuzul pentru a-l putea transporta pe Karl la Zagreb. Karl fusese un luptător de elită și croații țineau mult să primească toate onorurile militare în cadrul unei înmormântări oficiale. Bărbosul era unicul kamikaze din zonă care se încumeta să ne ajute într-o asemenea situație.

L-am luat pe Karl de la morgă și l-am pus în mașină. Ședeam pe coșciug, singur cu temerarul șofer, care, fără să-i pese dacă înțelegeam sau nu, se apucase să-mi povestească în sârbo-croată asediul Vukovarului, orașul-martir. Accelerase la maximum și vira când la dreapta, când la stânga, încercând să ocolească gropile și obuzele ce cădeau la intervale regulate pe drumul îngust, scufundat în beznă. Ne adânceam în noapte, în „tangajul" nebunesc al mașinii. Eram parcă pe puntea unui vapor lăsat în voia valurilor dezlănțuite. Simțeam o dorință aproape nestăpânită de a deschide capacul coșciugului și de a-mi strânge prietenul în brațe încă o dată.

De la Tomislavgrad l-am trimis pe Karl spre Split, și de-acolo la Zagreb, unde a fost incinerat. Croații i-au făcut o înmormântare oarecum simbolică, fiindcă în coșciug nu se afla decât cenușa lui. A fost frumos. Doar familia lui Karl a făcut notă discordantă față de toți cei care au asistat la ceremonie. Am rămas două zile la Zagreb, în unitatea de la Kumrovest, instalată într-o fostă școală a cadrelor de partid, împreună cu Van der Kamp, unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Karl. Fuseseră colegi cinci ani în Legiune. Van der Kamp voia să mai zăbovească la Zagreb o vreme. Era epuizat, nu înțelegea prea bine unde se află și se temea. Nu se putea hotărî: să mai stea în Croația sau să plece în Olanda?

Vorbea foarte bine germana. Traducea simultan ceea ce spuneau cei din familia lui Karl, ceea ce îl întrebau. Era răpus de oboseală. Unica grijă a familiei era să afle dacă Karl ucisese: „Spuneți-ne dacă a fost un asasin..." Mama lui, o bătrână curioasă, de vreo șaptezeci de ani, pensionară, fostă muncitoare în Germania de Est, se cam ramolise. Veniseră și doi veri de-ai lui Karl: mutre tipice de funcționari, cu părul lăsat peste urechi, nici sclipitori de inteligență, dar nici total cretini. Inodori, incolori, nu prezentau nici un fel de interes, fiindcă erau banali – genul de indivizi „nimic în pantaloni, dar nici în cap", nici frumoși, dar nici urâți, nici bogați, dar nici săraci. Nemți din *middle class*, anodini, terni.

Voiau neapărat să știe dacă Karl omorâse pe cineva! Mama lui înclina din cap aprobator. Întrebările lor sfredelitoare și indecente mânjeau memoria lui Karl. Erau insuportabili! Unul dintre ei m-a întrebat dacă nu cumva a violat fete: „Am aflat că violați fete pe front!..." Dacă aveam arma la mine, îl împușcam!

Erau cu toții surprinși să afle că-și petrecuse cinci ani din viață în Legiune. Habar n-aveau. Cum de nu aflaseră? Și mai doreau neapărat să știe cum a murit. Erau toate întrebări deplasate, lipsite de bun-simț. De altfel, era imposibil să le povestești unor dobitoci, care nu înțeleg nimic, viața unuia dintre cei mai excepționali camarazi de luptă, căruia îi păstrezi o amintire neîntinată. Să-i fi mințit, să le fi spus că făcuse pe front numai antrenamente?

Înmormântarea lui Karl mi-a amintit de cea a lui Freddy, una dintre cele mai triste ceremonii la care am asistat vreodată. Cimitirul din nordul orașului Sarajevo semăna cu un câmp rezervat drenajului de ape reziduale pestilențiale. Începuse să plouă. Era o vreme mizerabilă. Soldații din garda de onoare fuseseră reținuți în altă parte de o misiune urgentă.

Așteptam radio-telefonul, fără să știm exact pentru ce motiv. Așa cum eram îmbrăcați, în pelerinele noastre sumbre, semănam cu doi gropari. Mă însoțea cel mai bun prieten al lui Freddy, cel cu care patrulase pe străzile infecte din Falls, alături de care trecuse prin porțile din Aubagne, cu care se parașutase deasupra localității Kolwezi și care-l aduseseră în Bosnia... Fuseseră prieteni nedespărțiți. Înjuram amândoi blestematul de radio-telefon, care nu mai sosea, și beam bere în fața coșciugului lui Freddy. La un moment dat, prietenul lui a ridicat paharul și a zis, uitându-se la coșciug: „*Cheers!*"

Oare o astfel de moarte își dorise Freddy? O moarte lipsită de originalitate, fără măreție și o înmormântare într-un cimitir de mâna a doua, așa departe de casă?... Oare la asta

visasc când se angajasc în Legiune? Ce mai rămânea din după-amiezile petrecute pe malul lacului Tonle-Sap, din mirosul fumului de *cheerouts* răspândit în jungla birmaneză, din mirosurile exotice ale Guianei, din palmierii din Kolwezi?

Tăceam. Ne-am uitat câtăva vreme la fotografiile lui Freddy, apoi a sosit ordonanța colonelului cu radio-telefonul. Englezul care mă însoțea a format pe cadran numărul de telefon al unui puchinos cartier periferic londonez. I-a răspuns o femeie. Vorbea tare, cu un puternic accent *cockney*. El i-a spus doar câteva vorbe, ceva de genul: „*Freddy's dead. Been killed in action, sorry!*" Apoi și-a îndreptat privirea spre mine și a adăugat: „*I don't know, Gaston.*" Totul era cumplit de trist. Ploua deprimant, iar peste cimitir se coborâse un cer mohorât și urâcios. Picăturile de ploaie ne curgeau șiroaie pe obraz. Asistam la o înmormântare jalnică și, totuși, ne simțeam reconfortați. Știam că aparținem cu toții nesfârșitei lumi a morților. Noi mai eram încă pe pământ.

CUPRINS

Avertisment 7
1. SINDROMUL VUKOVAR 9
2. OFIȚERUL MORȚILOR 55
3. A MURI PENTRU SARAJEVO 71
4. GREAȚA 107
5. VISE 145
6. AVEAM UN PRIETEN 165

Editor: VALENTIN NICOLAU
Redactor: MARCELA IONESCU
Tehnoredactare computerizată: DAN C. RĂDULESCU

Apărut 2000, București
Timbrul literar se varsă în contul ASPRO
nr. 45.10.80.12.108, BCR sector 1, București

Printed in Romania
Grupul Drago Print
fed print sa O societate Butan Gas
B-dul Tudor Vladimirescu, nr. 31, sector 5, București, ROMÂNIA
Telefon: 335.93.18; 335 97 47
Fax: 337.33 77

MARC CHARUEL

58

Blestemat război este o veritabilă „radioscopie“ a războiului și a morții, cu care s-a confruntat, zi de zi, un soldat pierdut al unei cauze pierdute și care, cu trecerea timpului, împinge tot mai departe limitele ororii. O povestire sub forma unei confesiuni, ce nu se oprește la aparența evenimentelor, ci îl atrage pe cititor spre fondul violenței și al sălbăticiei care zace în fiecare luptător. Este, paradoxal, un rechizitoriu împotriva războiului întreprins de un om care a ales războiul pentru a găsi un sens vieții.

ISBN 973-569-404-2

www.nemira.ro